

MUĞLA TİCARET YAPILARI

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Sanat Tarihi Bilim Dalı**

Müge SATI

Danışman: Prof. Dr. Kasım İNCE

**Haziran 2013
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Bu çalışma Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Sanat Tarihi Bilim Dalı öğrencisi Müge SATI tarafından " Muğla Ticaret Yapıları" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 05.06.2013 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Tahsin HANCIOĞLU

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Kasım İNCE

Jüri - Danışman

Yrd. Doç. Dr. Mustafa BEYAZIT

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 12.09.2013 tarih ve 12/11..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Turhan KAÇAR
Müdür

Muğla Merkez'de yapılan araştırmalar sonucunda şehirçi hanları dışında başka ticaret yapısı tespit edilememiştir. Bu hanların Muğla ticaret hayatına büyük katkı sağladığı ve yön verdiğini belirtilebilir. Bu yüzden yüksek lisans tez başlığı "Muğla Ticaret Yapıları" olarak seçilmiştir.

Bu çalışma boyunca büyük katkısı, ilgisi ve teşvikleri için değerli danışman hocam, Prof. Dr. Kasım İNCE'ye teşekkürlerimi bir başta bilirim. Çalışmalarım sırasında bana desteklerini esirgemeyen değerli hocam, Yard. Doç. Dr. Merve Temiz'e teşekkür ederim.

Alan çalışmalarım sırasında yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarım Arş. Gör. Mustafa EKMEKÇİ, Arş. Gör. EKMEKÇİ, Uzman Serkan ATASOY ve Arş. Gör. Servet...

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırılmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

İmza

Öğrenci Adı Soyadı : Müge Satı

ÖNSÖZ

Muğla/Merkez’de yapılan araştırmalar sonucunda şehiriçi hanları dışında başka ticaret yapısı tespit edilememiş olup bu hanların Muğla ticaret hayatına büyük katkı sağladığı ve yön verdiği belirlenmiştir. Bu yüzden yüksek lisans tez başlığı “Muğla Ticaret Yapıları” olarak seçilmiştir.

Bu çalışma boyunca büyük katkısı, ilgisi ve teşvikleri için değerli danışman hocam, Prof. Dr. Kasım İNCE’ye teşekkürlerimi bir borç bilirim. Çalışmalarım sırasında bana desteklerini esirgemeyen değerli hocam, Yard. Doç. Dr. Mine Temiz’e teşekkür ederim.

Alan çalışmaları sırasında yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarım Arş. Gör. Mustafa EKMEKÇİ, Azize EKMEKÇİ, Uzman Sertan ATASOY ve Arş. Gör. Servet ÇAYAN’ a teşekkür ederim. Değerli arşivinden bilgilerini benimle paylaşan Muğla Devrim Gazetesi’nin sahibi Ünal TÜRKEş’e teşekkür ederim. Yine çalışmalar sırasında gösterdikleri kolaylıkları, ilgilerini, paylaşımlarını ve esirgemeyen Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi, Muğla Belediyesi ve Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez süresince benimle birlikte maddi ve manevi sıkıntılara katlanan aileme şükranlarımı sunarım.

Tezime maddi desteği sağlayan Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi’ne teşekkür ederim.

ÖZET

MUĞLA'DAKİ TİCARET YAPILARI

Satı, Müge
Yüksek Lisans Tezi, Sanat Tarihi A.B.D.
Tez Yöneticisi: Prof.Dr. Kasım İNCE

Haziran 2013, 202 Sayfa

İslam mimarisinde ortaya çıkan ribatların (kervansaray) Karahanlılar ve Gazneliler döneminden olduğu bilinmektedir. Daha sonra Büyük Selçuklular zamanında da plan ve mimarisi bakımından Karahanlı ve Gazneli kervansaraylarını devam ettiren örnekler karşımıza çıkmaktadır. Kervansaray mimarisindeki asıl büyük gelişme Anadolu Selçukluları zamanında görülmektedir. Bu dönemde abidevi bir özellik gösteren ve her türlü ihtiyaca cevap verecek şekilde yapılan kervansaraylar, Anadolu'da kervan yolları üzerinde inşa edilmiştir. Osmanlı'nın kuruluşundan 19. yüzyıl sonlarına kadar geçen süreçte kervansarayların yanı sıra şehir merkezlerinde ticari kaygı ve gelir getirme amaçlı ortaya çıkan çok sayıda şehiriçi hanları da inşa edilmiştir.

Anadolu'nun birçok şehir merkezinde olduğu gibi Muğla'da da şehiriçi hanlarının yapıldığı görülmektedir. Bu hanlar, 19. yüzyılın ikinci yarısında, Muğla'da ticari hayatın yoğunlaştığı önemli merkezler olmuştur. Yapılan arazi çalışmalarıyla sekiz adet han tespit edilmiştir. Tez konumuzu oluşturan yapıların bazılarının harap bir durumda olduğu bazılarının ise restorasyon edilerek koruma altına alındığı görülmektedir.

Genel itibariyle düzgün bir planlamaya sahip olmayan Muğla şehiriçi hanları, avlulu-avlusuz ve kat durumlarına göre gruplandırılmıştır. Mekânsal, yapı elemanları, yapı malzemesi ve tekniği özelliklerine göre incelenmiş, Anadolu'daki benzer örneklerle karşılaştırılarak sanat tarihi içindeki yeri ve önemi ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Muğla, Şehiriçi Hanları, Ticaret.

ABSTRACT**COMMERCIAL BUILDINGS of MUĞLA**

Satı, Müge
Master Thesis, Department of Art History
Adviser: Prof.Dr. Kasım İNCE

June 2013, 202 Pages

Ribats (caravanserai) emerging İslamic architecture are known to be Karahans and Ghaznis period. Then, in terms of planning and architecture, perpetuating examples of Karahan and Ghaznis caravanserais emerges in Great Seljuk period. The greatest improvement of caravanserais architecture is in the Anatolian Seljuk period. During this period, caravanserais which also has monumental features and meet the needs of all kinds, built on the caravan routes in Anatolia. From the establishment of the Ottoman Empire to end of the 19. century, in addition to caravanserais, a large number urban-inns have been built in the urban centers aimed at bringing commercial considerations and income.

As well as other Anatolian city center, Mugla has many urban-inns. This inns, in the second half of the 19. century, has been important centers of commercial life are concentrated in Mugla. With the fieldwork, Eight inns identified. Some of these buildings are in a dilapidated condition and some of them are taken under protection as a restoration.

In general, because of having improper plans, Mugla local inns are grouped with or without courtyard and floor conditions. Locations examined according to structural elements, construction materials, the characteristics, and techniques compared with similar examples in Anatolia and its importance in the history of art have been revealed.

Key Words: Mugla, Urban-Inns, Commercial

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
PLÂN LİSTESİ.....	vi
HARİTA LİSTESİ.....	vii
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HAN MİMARİSİNİN TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDEKİ GELİŞİMİ VE ŞEHİRÇİ HANLARI

1. 1- İlk Müslüman Türk Devletlerinde Han Mimarisi.....	6
1. 2- Büyük Selçuklu Dönemi Han Mimarisi.....	7
1. 3- Anadolu Selçuklu Dönemi Han Mimarisi.....	8
1. 4- Beylikler Dönemi Han Mimarisi.....	11
1. 5- Osmanlı Dönemi Han Mimarisi.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

MUĞLA'NIN COĞRAFİ KONUMU, TARİHÇESİ VE TİCARİ HAYATI

2. 1- Coğrafi Konumu.....	17
2. 2- Tarihçesi.....	17
2. 3- Ticari Hayatı.....	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATALOG

3. 1- Balcıoğlu Hanı.....	34
3. 2- Bıcılar (Kıraathane) Hanı.....	42
3. 3. Halil İbrahim Hanı.....	46
3. 4. Konakaltı (Hacılar) Hanı.....	50
3. 5. Kömürcü (Kömürçüvalı) Hanı.....	57
3. 6. Mercan Hanı.....	59
3. 7. Yağcılar Hanı.....	63
3. 8. Yarım Han.....	70

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

4.1. Plân Özellikleri.....	76
4.1.1. Avlulu Hanlar.....	77
4.1.2. Avlusuz Hanlar.....	79
4.2. Mekân Özellikleri.....	79
4.2.1. Cephe.....	79
4.2.1.2. Kapı Açıklıkları.....	82
4.2.1.2.3. Avlu Geçidi ve Giriş Holü.....	83
4.2.1.2.4. Avlu.....	83
4.2.1.2.5. Revaklar.....	83
4.2.1.2.6. Mekânlar.....	84
4.2.1.2.7. Merdivenler.....	85
4.3. Yapı Elemanları.....	86
4.3.1. Taşıyıcı Elemanlar.....	86
4.3.1.1. Duvarlar.....	86
4.3.1.2. Sütunlar.....	86
4.3.2. Örtü Sistemi.....	87
4.3.3. Mekân Kapı ve Pencereleri.....	88
4.3.4. Saçaklar.....	89
4.4. Yapı Malzemesi ve Tekniği.....	90
4.5. Tezyinat.....	91
SONUÇ.....	92
KAYNAKLAR.....	94
HARİTALAR.....	101
PLÂNLAR.....	103
FOTOĞRAFLAR.....	121
ÖZGEÇMİŞ.....	202

PLÂN LİSTESİ

- Plân 1:** Muğla Balcıoğlu Hanı Alt Kat Plânı
Plân 2: Muğla Balcıoğlu Hanı Üst Plânı
Plân 3: Muğla Bıcılar (Kıraathane) Hanı Plânı (Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)
Plân 4: Muğla Halil İbrahim Hanı Alt Kat Plânı (Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)
Plân 5: Muğla Halil İbrahim Hanı Üst Kat Plânı (Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)
Plân 6: Muğla Konakaltı (Hacılar) Hanı Alt Kat Plânı (Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)
Plân 7: Muğla Konakaltı (Hacılar) Hanı Alt Kat Plânı (1987 Tarihli Rölöve Planı) (Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)
Plân 8: Muğla Konakaltı (Hacılar) Hanı Üst Kat Plânı (Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)
Plân 9: Muğla Konakaltı (Hacılar) Hanı Üst Kat Plânı (1987 Tarihli Rölöve Planı) (Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)
Plân 10: Kömürcü (Kömürçüvalı) Hanı Vaziyet Plânı
Plân 11: Mercan Han Alt Kat Plânı
Plân 12: Mercan Han Üst Kat Plânı
Plân 13: Muğla Yağcılar Hanı Alt Kat Plânı (Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)
Plân 14: Muğla Yağcılar Hanı Üst Kat Plânı (Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)
Plân 15: Muğla Yarım Han Alt Kat Plânı (Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)
Plân 16: Muğla Yarım Han Alt Kat Plânı (Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenen Rölöve Plânı)
Plân 17: Muğla Yarım Han Üst Kat Plânı (Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)
Plân 18: Muğla Yarım Han Üst Kat Plânı (Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenen Rölöve Plânı)

HARİTA LİSTESİ

- Harita 1:** Muğla Kent Haritası İçinde Şehiriçi Hanlarının Konumu (maps.google.com)
Harita 2: Muğla Şehiriçi Hanlar Kesimi (Tarih İçinde Muğla, Sevgi Aktüre'den İşlenerek)

FOTOĞRAF LİSTESİ

- Fotoğraf 1:** Balcıoğlu Hanı Kuzey Cephe Genel Görünüşü
Fotoğraf 2: Balcıoğlu Hanı Avlu Geçidi
Fotoğraf 3: Balcıoğlu Hanı Avlu Geçidinin Doğu Yönündeki Mekân
Fotoğraf 4: Balcıoğlu Hanı Fevkâni Olan Mekânın Dış Görünüşü
Fotoğraf 5: Balcıoğlu Hanı Revaksız Avlusu
Fotoğraf 6: Balcıoğlu Hanı Batı Kanadı Görünüşü
Fotoğraf 7: Balcıoğlu Hanı Batı Kanadın Sokağa Taşıntı Yapan Cephesi
Fotoğraf 8: Balcıoğlu Hanı Ahır
Fotoğraf 9: Balcıoğlu Hanı Yemlik Kısımına Bakış
Fotoğraf 10: Balcıoğlu Hanı Ahırının Kuzeyindeki Mekânlardan Görünüş
Fotoğraf 11: Balcıoğlu Hanı Güney Kanadından Görünüş
Fotoğraf 12: Balcıoğlu Hanı Doğu Kanattaki Mekânların Avluya Bakan Cephesi
Fotoğraf 13: Balcıoğlu Hanı Doğu Kanattaki Mekânların Sokağa Bakan Cephesi
Fotoğraf 14: Balcıoğlu Hanı Avlunun Kuzeydoğu Köşesindeki Mekânın Görünüşü
Fotoğraf 15: Balcıoğlu Hanı Üst Kattaki Sofanın Güney Kısımından Görünüş
Fotoğraf 16: Balcıoğlu Hanı Üst Kattaki Sofanın Kuzey Kısımından Görünüş
Fotoğraf 17: Balcıoğlu Hanı Kuzey Cephede Yer Alan Balkon Kısım
Fotoğraf 18: Balcıoğlu Hanı Üst Kat Mekânı İç Görünüş
Fotoğraf 19: Balcıoğlu Hanı Kışlık Mekânı İç Görünüş
Fotoğraf 20: Balcıoğlu Hanı Avlu Geçidinin Doğusundaki Mekânın Kapı ve Pencereleri
Fotoğraf 21: Balcıoğlu Hanı Avlu Geçidinin Doğusundaki Mekânın Taban ve Tavan Döşemeleri
Fotoğraf 22: Balcıoğlu Hanı Fevkâni Olan Mekânın İç Görünüşü
Fotoğraf 23: Balcıoğlu Hanı Ahırın Avluya Bakan Cephesi
Fotoğraf 24: Balcıoğlu Hanı Batı Kanattaki Mekânın Dış Görünüşü
Fotoğraf 25: Balcıoğlu Hanı Avlusunun Kuzeydoğu Köşesindeki Mekânın İç Görünüşü
Fotoğraf 26: Balcıoğlu Hanı Avlusunun Etrafındaki Mekânların Örtüsünden Görünüş
Fotoğraf 27: Balcıoğlu Hanı Eyvan Şeklindeki Mekândan İç Görünüş
Fotoğraf 28: Balcıoğlu Hanı Üst Kat Ahşap Merdiveni
Fotoğraf 29: Balcıoğlu Hanı Üst Kattaki Basık Kemer
Fotoğraf 30: Balcıoğlu Hanı Üst Kattaki Basık Kemerin Profillendirilmiş Başlık Kısım
Fotoğraf 31: Balcıoğlu Hanı Üst Katta Kuzey Cephedeki Balkon Kısımına Açılan Kapı Kanadı
Fotoğraf 32: Balcıoğlu Hanı Üst Kat Pencerelerden Görünüş
Fotoğraf 33: Balcıoğlu Hanı Üst Katta Kışlık Odada Bulunan Ocak Nişi
Fotoğraf 34: Balcıoğlu Hanı Üst Kattaki Tavan ve Taban Döşemeler
Fotoğraf 35: Balcıoğlu Hanı Üst Kat Güney Cephesi Görünüşü
Fotoğraf 36: Balcıoğlu Hanı Kuzeybatı Cephesi ve Baca-Ocak Çıkıntısı
Fotoğraf 37: Balcıoğlu Hanı Avlu Kapısı ve Üzerindeki Kuş Figürleri
Fotoğraf 38: Bıcalar (Kıraathane) Hanı Güney Cephenin Genel Görünüşü
Fotoğraf 39: Bıcalar (Kıraathane) Hanı Batıdaki Mekânın İç Görünüşü
Fotoğraf 40: Bıcalar (Kıraathane) Hanı Batı Mekândaki Yarım Daire Şeklindeki Niş ve Kapısı
Fotoğraf 41: Bıcalar (Kıraathane) Hanı Mekânlardaki Ocak ve Nişlerin Görünüşü
Fotoğraf 42: Bıcalar (Kıraathane) Hanı Avlusundan Görünüş
Fotoğraf 43: Bıcalar (Kıraathane) Hanı Revağının Görünüşü
Fotoğraf 44: Bıcalar (Kıraathane) Hanı Revağa Çıkan Merdiveni

- Fotoğraf 45:** Bıcılar (Kıraathane) Hanından Sütun Kaidesi
- Fotoğraf 46:** Bıcılar (Kıraathane) Hanından Sütun Yastık ve Kemer Kısmı
- Fotoğraf 47:** Bıcılar (Kıraathane) Hanında Bağdadi Teknikle Yapılan Kemerler
- Fotoğraf 48:** Bıcılar (Kıraathane) Hanı Revaktaki Yuvarlak ve Bursa Kemeri Tazındaki Kemerlerden Görünüş
- Fotoğraf 49:** Bıcılar (Kıraathane) Hanı Revağının Taban ve Tavan Döşemeleri
- Fotoğraf 50:** Bıcılar (Kıraathane) Hanı Mekânların Kapısından Örnek
- Fotoğraf 51:** Bıcılar (Kıraathane) Hanı Ocak Nişi
- Fotoğraf 52:** Bıcılar (Kıraathane) Hanı Kapaklı Dolap ve Yuvarlak Kemerli Nişlerden Görünüş
- Fotoğraf 53:** Halil İbrahim Hanı Güney Cephesi Genel Görünüşü
- Fotoğraf 54:** Halil İbrahim Hanı Batı Köşesindeki Mekânın Dış Görünüşü
- Fotoğraf 55:** Halil İbrahim Hanı Güney Cephesi Genel Görünüşü (Muğla Belediyesi Arşivi)
- Fotoğraf 56:** Halil İbrahim Hanı Batı Köşesindeki Mekânın Dış Görünüşü (Muğla Belediyesi Arşivi)
- Fotoğraf 57:** Halil İbrahim Hanı Giriş Holü
- Fotoğraf 58:** Halil İbrahim Hanı Güney Cephesindeki Mekânların Dıştan Görünüşü
- Fotoğraf 59:** Halil İbrahim Hanı Güney Cephesindeki Mekânların Dıştan Görünüşü (Muğla Belediyesi Arşivi)
- Fotoğraf 60:** Halil İbrahim Hanı Ahır Kısmı (Muğla Belediyesi Arşivi)
- Fotoğraf 61:** Halil İbrahim Hanı Sofa Kısmı
- Fotoğraf 62:** Halil İbrahim Hanı Sofa ve Merdiven
- Fotoğraf 63:** Halil İbrahim Hanı Sofa ve Merdiveni (Muğla Belediyesi Arşivi)
- Fotoğraf 64:** Halil İbrahim Hanı Batı Köşesindeki Alt Kat Mekânın İç Görünüşü
- Fotoğraf 65:** Halil İbrahim Hanı Kuzey Cephesi (Muğla Belediyesi Arşivi)
- Fotoğraf 66:** Konakaltı (Hacılar) Hanı'nın Güney Kanadının Caddeye Bakan Cephesi
- Fotoğraf 67:** Konakaltı (Hacılar) Hanı'nın Güney Kanadının Avluya Bakan Cephesi
- Fotoğraf 68:** Konakaltı (Hacılar) Hanı'nda Girişi Sağlayan Esas Avlu Geçidinden Görünüş
- Fotoğraf 69:** Konakaltı (Hacılar) Hanı'nda Girişi Sağlayan İkinci Avlu Geçidinden Görünüş
- Fotoğraf 70:** Konakaltı (Hacılar) Hanı Esas Avlu Geçidinin Doğusundaki Mekânın İç Görünüşü
- Fotoğraf 71:** Konakaltı (Hacılar) Hanı İkinci Avlu Geçidinin Doğusundaki Mekânın İç Görünüşü
- Fotoğraf 72:** Konakaltı (Hacılar) Hanı Güney Kanadının Görünüşü (Muğla Belediyesi Arşivi)
- Fotoğraf 73:** Konakaltı (Hacılar) Hanı Doğu Kanadından Görünüş
- Fotoğraf 74:** Konakaltı (Hacılar) Hanı Batı Kanadından Görünüş
- Fotoğraf 75:** Konakaltı (Hacılar) Hanı Güney Cephesindeki Balkon Kısmı
- Fotoğraf 76:** Konakaltı (Hacılar) Hanı Güney Cephesindeki Pencere ve Kapı Görünüşleri
- Fotoğraf 77:** Konakaltı (Hacılar) Hanı Güney Kanadının Avluya Bakan Cephesinde Alt Kat Görünüşü
- Fotoğraf 78:** Konakaltı (Hacılar) Hanı Batı Kanattaki Üst Kat Görünüşü
- Fotoğraf 79:** Konakaltı (Hacılar) Hanı Güneybatı Avlu Kapısı
- Fotoğraf 80:** Konakaltı (Hacılar) Hanı Güney Cephesi ve Güneydoğu Kapısı
- Fotoğraf 81:** Konakaltı (Hacılar) Hanı Üst Kat Pencere ve Kapılardan Görünüş
- Fotoğraf 82:** Konakaltı (Hacılar) Hanı Üst Kat Mekânlardan Bir İç Görünüş

- Fotoğraf 83:** Konakaltı (Hacılar) Hanı Avlusunun Görünüşü
- Fotoğraf 84:** Konakaltı (Hacılar) Hanı Üst Kat Revağının Görünüşü
- Fotoğraf 85:** Konakaltı (Hacılar) Hanı Üst Kat Revak Taban ve Tavan Döşemeleri
- Fotoğraf 86:** Kömürcü (Kömürçüvalı) Hanı Kuzey Cephe Girişi
- Fotoğraf 87:** Kömürcü (Kömürçüvalı) Hanı Kuzey Cephesi
- Fotoğraf 88:** Kömürcü (Kömürçüvalı) Hanı Giriş Kısmı
- Fotoğraf 89:** Kömürcü (Kömürçüvalı) Hanı Giriş Kısmı
- Fotoğraf 90:** Kömürcü (Kömürçüvalı) Hanı Avlusundan Güney ve Batı Yöne Bakış
- Fotoğraf 91:** Kömürcü (Kömürçüvalı) Hanı Avlusundan Kuzey Yöne Bakış
- Fotoğraf 92:** Kömürcü (Kömürçüvalı) Hanı Avlusundan Doğu Yöne Bakış
- Fotoğraf 93:** Kömürcü (Kömürçüvalı) Hanı Kuzeydoğusundaki Tek Katlı Mekâna Bakış
- Fotoğraf 94:** Mercan Han Genel Görünüşü
- Fotoğraf 95:** Mercan Han Alt Kat Doğu Cephesinde Bulunan Mekânın İçi
- Fotoğraf 96:** Mercan Han Alt ve Üst Kat Görünüşü
- Fotoğraf 97:** Mercan Han Alt Katın Batısındaki Eklenti Kısmı
- Fotoğraf 98:** Mercan Han Üst Kat Doğu Cephesi
- Fotoğraf 99:** Mercan Han Revağı
- Fotoğraf 100:** Mercan Han Üst Kat Mekânlarının Girişleri
- Fotoğraf 101:** Mercan Han Üst Katın Batısındaki Eklenti Kısmı
- Fotoğraf 102:** Mercan Han Merdiveni
- Fotoğraf 103:** Mercan Han Üst Kat Mekânlarının Doğu Cephesi
- Fotoğraf 104:** Mercan Han Üst Kat Mekânlarından Bir İç Görünüş
- Fotoğraf 105:** Mercan Han'ın Kuzey Cephesi
- Fotoğraf 106:** Mercan Han'ın Doğu Cephesi Görünüşü
- Fotoğraf 107:** Yağcılar Hanı Doğu Yöndeki Geniş Açıklıklı Girişi
- Fotoğraf 108:** Yağcılar Hanı Kuzeybatı Kapısı
- Fotoğraf 109:** Yağcılar Hanı Kuzeybatıdaki Kuzulu Kapıdan Görünüş
- Fotoğraf 110:** Yağcılar Hanı Güney ve Batı Kanatları Arasındaki Güneybatı Girişi
- Fotoğraf 111:** Yağcılar Hanı Güneybatı Kapısı
- Fotoğraf 112:** Yağcılar Hanı Güney ve Batı Kanatlar Arasında Kalan Üstü Açık Geçidi
- Fotoğraf 113:** Yağcılar Hanı Güney Kanadından Görünüş
- Fotoğraf 114:** Yağcılar Hanı Güney Kanadı Alt Kat Mekânlarının Kapıları ve Pencerelerinin Açıldığı Revak Kısmı
- Fotoğraf 115:** Yağcılar Hanı Kuzey Kanadından Görünüş
- Fotoğraf 116:** Yağcılar Hanı Kuzeybatı Kapısının Açıldığı Koridor
- Fotoğraf 117:** Yağcılar Hanı Batı Kanadından Görünüş
- Fotoğraf 118:** Yağcılar Hanı Batı Duvarının Kuzey Köşeye Birleşmesi
- Fotoğraf 119:** Yağcılar Hanı Doğu Kanadından Görünüş (Avluya Bakan Cephe)
- Fotoğraf 120:** Yağcılar Hanı Doğu Kanadının Caddeye Bakan Cephesi
- Fotoğraf 121:** Yağcılar Hanı Güney, Batı ve Kuzey Kanatlardan Görünüş ve Avlusu
- Fotoğraf 122:** Yağcılar Hanı Batı Revak Kısmındaki Balkon Taşıntısı
- Fotoğraf 123:** Yağcılar Hanı Batı Revak Kısmındaki Balkon Taşıntısı, İçten Görünüşü
- Fotoğraf 124:** Yağcılar Hanı Güney Kanadına Çıkan Merdiveni
- Fotoğraf 125:** Yağcılar Hanı Güney Kanadı Üst Kat Revağı
- Fotoğraf 126:** Yağcılar Hanı Kuzey Kanat Üst Kat Mekânlarının Dış Görünüşü
- Fotoğraf 127:** Yağcılar Hanı Kuzey Kanadı Üst Kat Koridor Kısmı
- Fotoğraf 128:** Yağcılar Hanı Kuzey Kanadı Üst Kat Revağı
- Fotoğraf 129:** Yağcılar Hanı Batı Kanadı Üst Kat Revağı
- Fotoğraf 130:** Yağcılar Hanı Doğu Kanadının Avluya Bakan Cephesinden Görünüş
- Fotoğraf 131:** Yağcılar Hanı Güney Cephe Dış Görünüşü

- Fotoğraf 132:** Yağcılar Hanı Güney Cephesi Üst Kat Pencereleri
Fotoğraf 133: Yağcılar Hanı Batı Cephesi
Fotoğraf 134: Yağcılar Hanı Güney ve Batı Cephelerinin Birleştiği Köşe
Fotoğraf 135: Yağcılar Hanı Doğu Cephesi
Fotoğraf 136: Yağcılar Hanı Avlusunun Genel Görünüşü
Fotoğraf 137: Yağcılar Hanı Alt Kat Revak Sütunu
Fotoğraf 138: Yağcılar Hanı Üst Kat Revak Sütunları
Fotoğraf 139: Yağcılar Hanı Kuzeydoğu Köşedeki Merdiveni
Fotoğraf 140: Yağcılar Hanı Doğu Kanadındaki Üst Kat Mekânlardan Bir İç Görünüş
Fotoğraf 141: Yağcılar Hanı Kuzey Kanadındaki Üst Kat Mekânlardan Bir İç Görünüş
Fotoğraf 142: Yağcılar Hanı Güney Cephesinin Yukarısındaki Bacalar
Fotoğraf 143: Yarım Han Kuzey Kanadından ve Avlusundan Görünüş
Fotoğraf 144: Yarım Han Avlu Geçidi
Fotoğraf 145: Yarım Han Avlu Geçidinin Güneydoğusundaki Mekânın Görünüşü
Fotoğraf 146: Yarım Han'ın Güneydoğu Cephesindeki Mekânların Görünüşü (Muğla Belediyesi Arşivi)
Fotoğraf 147: Yarım Han Avlu Geçidi ve Avlu İçindeki Mekândan Görünüş (Muğla Belediyesi Arşivi)
Fotoğraf 148: Yarım Han'ın Revaksız Avlusu
Fotoğraf 149: Yarım Han'ın Kuzey Kanat Alt Kat Mekânları
Fotoğraf 150: Yarım Han'ın Kuzey Kanat İki Katlı Kısım (Muğla Belediyesi Arşivi)
Fotoğraf 151: Yarım Han Batı Kanat Alt Kat Mekânların Görünüşü
Fotoğraf 152: Yarım Han Güney Kanadının Önceki Durumu
Fotoğraf 153: Yarım Han Kuzey Kanadının Alt ve Üst Kat Mekânlar
Fotoğraf 154: Yarım Han'ın Batı Kanat Üst Kat Kısım
Fotoğraf 155: Yarım Han'ın Güneydoğu Mekânının Avluya Bakan Penceresi
Fotoğraf 156: Yarım Han Avlu Kapısı
Fotoğraf 157: Yarım Han'ın Kuzey Kanat Alt Kat Mekânından Görünüş
Fotoğraf 158: Yarım Han'ın Batı Kanat Üst Kat Mekânından Görünüş
Fotoğraf 159: Yarım Han Üst Kat Revağından Görünüş
Fotoğraf 160: Yarım Han'ın Ahşap Saçakları
Fotoğraf 161: Muğla'da Sivil Mimari Örneği
Fotoğraf 162: Muğla'da Sivil Mimari Örneği

KISALTMALAR

M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
T.D.V.	: Türk Diyanet Vakfı
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
der.	: Derleyen
çev.	: Çeviren
haz.	: Hazırlayan
m.	: Metre
Foto.	: Fotoğraf

GİRİŞ

Kent içinde yer alan ve bulunduğu yerin ticaretine yön veren şehiriçi hanlarının Osmanlı döneminde sıkça inşa edildiği bilinmektedir. Kentin fiziki biçimlenişinde, ulaşımında ve ticari hayatında önemli bilgiler edinmemizi sağlayan şehiriçi hanları, Muğla kent merkezinde de karşımıza çıkmaktadır.

Şehiriçi hanlarıyla ilgili bugüne kadar yapılmış yayınlar bulunmaktadır. Bunların başında Bozkurt Ersoy'un "Osmanlı Şehiriçi Hanları Plân Tasarımı İle Cephe ve Malzeme Özellikleri"¹ adlı makalesi gelmektedir. Bu makalede şehiriçi hanlarının plân tipolojisi yapılmış ve hanlar cephe düzeni, işlevsel mekânlar, örtü ve taşıyıcı sistemi, malzeme kullanımı bakımından incelenerek değerlendirilerek örneklendirilmiştir. Yine Bozkurt Ersoy, "İşlevleri Yönünden Osmanlı Şehiriçi Hanları"² adlı makalesinde ise bu hanların işlevselliğini ele almıştır.

Belli bir kentteki şehiriçi hanlarını inceleyen yayınlar da dikkat çekmektedir. Bunlar arasında Ceyhan Güran'ın *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi*³ ve Bozkurt Ersoy'un *İzmir Hanları*⁴ adlı kitaplar sayılabilir. Ayrıca şehiriçi hanlarıyla ilgili yüksek lisans ve doktora tezleri de yapılmıştır⁵.

Muğla ili ile ilgili yayımlanmış pek çok makale, kitap, tanıtıcı yayınlar bulunmaktadır. Oktay Ekinci, "Yaşayan Muğla"⁶ adlı kitabında, Muğla kent dokusunu oluşturan gelişmeleri ve kentsel sit içindeki geleneksel dokuyu oluşturan mimari özellikleri çizim ve görsel malzemelerle ayrıntılı şekilde sunmuştur. Derlemesi İlhan Tekeli tarafından yapılan "Tarih İçinde Muğla"⁷ adlı kitapta Muğla'nın ilkçağdan 1950'li yıllara kadar kentsel gelişmeleri ayrı ayrı makaleler halinde verilmiştir.

¹Bozkurt Ersoy, "Osmanlı Şehiriçi Hanları Plân Tasarımı İle Cephe ve Malzeme Özellikleri", *Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı VII, İzmir, 1994, s. 75-97.

²Bozkurt Ersoy, "İşlevleri Yönünden Osmanlı Şehiriçi Hanları", *Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı XXVI, Ankara, 1995, s. 17-20.

³Ceyhan Güran, *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi*, İstanbul, 1975.

⁴Bozkurt Ersoy, *İzmir Hanları*, Ankara, 1991.

⁵Mehmet Özkarcı, *Gaziantep İl Merkezinde Bulunan Hanlar*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1987; Mehmet Vehbi Tüzüner, *İzmir İli Dahilindeki Türk Devri Ticaret Yapıları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1993; Filiz Gürboğa, *Uşak Hanları ve Ticaret Yapıları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999; Adil Özme, *Urfa (Merkez) Hanları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2000; Emre Engin, *Tarihi Trabzon Kent İçi Hanları'nın Analizi ve Yeni İşlev Önerileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 2002; Serkan Sunay, *Tokat Şehir-İçi Hanları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.

⁶Oktay Ekinci, *Yaşayan Muğla*, İstanbul, 1985.

⁷İlhan Tekeli (der.), *Tarih İçinde Muğla*, Muğla Belediyesi Yayınları, Muğla, 2006.

Derlemesi Ali Abbas Çınar tarafından yapılan “Muğlaname (Muğla ve İlçeleri Kültürü)”⁸ ve “Muğla Kitabı”⁹ adlı kitaplar Muğla’nın arkeolojik, tarihi, coğrafi durumunu ve halk kültürünü ele alan makaleleri bir araya toplamıştır. “Temettuat Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Muğla’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı”¹⁰ adlı kitapta ise Muğla’nın sosyal yapısı, iktisadi yapısı, zirai hayat ve hayvancılık olmak üzere üç ana bölümde incelenmiştir.

Muğla’nın tarihine kapsamlı bir şekilde değinen önemli kitapların başında Zekai Eroğlu’nun “Muğla Tarihi”¹¹, Ekrem Uykucu’nun “Muğla Tarihi”¹² ve Ünal Türkeş’in “Kurtuluş Savaşı’nda Muğla”¹³ adlı kitapları gelmektedir.

Vital Cuinet’in *La Turquie D’asie*¹⁴ adlı eserinde Menteşe Sancağı’nın coğrafi, idarî, nüfus, etnik, dinsel gibi bilgilere yer vermiştir.

Ertuğrul Aladağ, “Muğla Evi”¹⁵ adlı kitabında Muğla kentinin tarihçesi, coğrafi özellikleri ve sosyal yaşantısı hakkında bilgiler verdikten sonra Muğla evinin Türk evi içerisindeki yerini belirtip bu evlerin özelliklerini sıralamıştır.

Sözü edilen çalışmalar dışında Muğla ile ilgili yapılmış yüksek lisans ve doktora tezleri de bulunmaktadır¹⁶.

Daha çok tarihi, geleneksel kent dokusu, halk kültürü, sosyo-ekonomik ve sivil mimari konusunda yayınlanan kitap, makale ve tezlerle ön plana çıkan Muğla’nın, ticari ve sosyal hayatın bir parçası olan şehiriçi hanları konusunda şimdiye kadar çalışılmamış olduğu gözlenmiştir. Sadece bu konuda yapılmış olan tanıtıcı küçük yayınlar mevcut

⁸Ali Abbas Çınar (der.), *Muğlaname (Muğla ve İlçeleri Kültürü)*, Berke Yayınları, Muğla, 2006.

⁹Ali Abbas Çınar (der.), *Muğla Kitabı*, İzmir, 2004.

¹⁰Volkan Levent Akgünlü, *Temettuat Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Muğla’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Muğla, 2008.

¹¹Zekai Eroğlu, *Muğla Tarihi*, İzmir, 1939.

¹²Ekrem Uykucu, *Muğla Tarihi*, İstanbul, 1983.

¹³Ünal Türkeş, *Kurtuluş Savaşında Muğla*, İstanbul, 1973.

¹⁴Vital Cuinet, *La Turquie D’asie Geographie Administrative Statistique Descriptive Et Raisonnee De Chaque Province De L’asie-Mineure*, Cilt III, Paris, 1892.

¹⁵Ertuğrul Aladağ, *Muğla Evi*, Muğla, 1991.

¹⁶Mestan Avlar, *XX. Yüzyıl Başlarında Aydın Vilayeti Salnamelerinde Muğla Sancağı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 1997; Hülya Cantürk, *Osmanlı Salnamelerine Göre 19.Yüzyılda Menteşe Sancağı’nın Ekonomik ve Sosyal Durumu*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 1998; Zekai Mete, *XV. Ve XVI. Yüzyıllarda Muğla ve Yöresi*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004; Gonca Köksal Kılınc, *Toplumsal Bir Ölçek Olarak Kentsel Mekânın Dönüşümü: Muğla Kentsel Sit Örneği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2007; Osman Nuri Akbulut, *Evlüya Çelebiye Göre Güneybatı Anadolu (Aydın, Denizli, Muğla)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2008.

olup¹⁷ bu tezin konusunu oluşturan hanların Muğla ile ilgili kaynaklarda ismen geçtiği tespit edilmiştir.

Günümüzde hızlı kentleşme ve gelişen teknolojiyle birlikte ticari hayatın getirdiği gereksinimleri karşılayamayan bu yapıların bazılarının ilgisizlik ve bakımsızlık nedeniyle harap bir durumda ve yıkılmakta olduğu, bazılarının da özgün durumlarının kaybettiği görülmektedir. Bu amaçla tez konusunu oluşturan Muğla'daki bu hanların belgelenecek arşivlenmesi sağlanmıştır.

Yapılan arazi çalışmaları sonucunda Muğla'da ticaret yapısı olarak şehiriçi hanları tespit edilmiştir. Ayrıntılı olarak incelenen bu hanların, Sanat Tarihi içerisindeki yeri ve öneminin vurgulanması amaçlanmıştır. Bu nedenle ilk aşamada, tez çalışmasının konusunu oluşturan şehiriçi hanlarıyla ilgili olarak kaynak taraması yapmak ve bunlardan yararlanmak için Ankara Milli Kütüphane, Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve Muğla Halk Kütüphanesi'ne gidilmiştir. Bunun yanında Muğla Belediyesi, Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü arşivleri ziyaret edilerek gerekli bilgiler sağlanmaya çalışılmıştır.

İkinci aşamada ise Muğla'ya gidilerek tezin konusunu oluşturan şehiriçi hanları incelenmiştir. Daha sonra plân, kroki çalışması ile yapıların ölçümleri yapılarak röleveleri çıkarılmış ve yapılar ayrıntılı bir şekilde fotoğraflanıp belgelenmiştir.

Daha sonra arazi çalışmalarından elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Katalog bölümünde ise bu hanların mimarisi, malzeme ve teknik özelliklerinden ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiş, tarihlendirmeleri yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu yapıları tanıtmadan önce şehiriçi hanlarının tarihsel süreç içerisindeki gelişimine değinilmiştir. Daha sonra Muğla'nın tarihçesi, geçmişten günümüze değin ticaret hayatı ve söz konusu olan şehiriçi hanlarının bu ticari hayat içerisindeki konumlarına hakkında bilgi verilmiştir.

Değerlendirme ve karşılaştırma bölümünde, hanlar, kendi içlerinde plân ve mekân özellikleri, yapı elemanları, yapı malzemesi ve tekniği, tezyinat özelliklerine

¹⁷Selahattin Sapmaz, *Muğla Palas (Merkez Otel)*, Muğla, 1997; Ünal Türkeş, "Konakaltı", *Muğla Kent Kültürü Dergisi*, Sayı 5, Muğla, 2007, s. 2-5.

göre incelenmiş ve Anadolu'daki benzer özelliklere sahip hanlarla karşılaştırılmıştır. Özellikle bu hanların, genel itibariyle plân tiplerleri, cephe düzenlemeleri, yapılarda kullanılan malzeme ve teknik, örtü sistemi açısından Muğla'daki Türk sivil mimari örnekleriyle benzemekte olduğu görülür. Bu bakımdan Muğla'daki sivil mimari örnekleriyle de karşılaştırma yapılarak hanların Anadolu-Türk mimarisi içindeki konumu belirlenmeye çalışılmıştır.

1. HAN MİMARİSİNİN TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDEKİ GELİŞİMİ VE ŞEHİRİÇİ HANLARI

Kentlerin ulaşım sistemine ve ticaret bölgelerinin konumuna göre önemli noktalarda, kervanların ya da yolcuların güvenle konaklamaları ve gereksinimlerini sağlamaları için yapılan binalara “kervansaray” veya “han” denilmektedir¹⁸. Bugün halk arasında birbirine iyice karışmış olarak kullanılan han ve kervansaray kelimeleri bir gaye birliği gösterirlerse de aralarında önemli farklar vardır¹⁹. Kervansaraylar genellikle yerleşim yerleri arasında olup bünyelerinde hamam, çarşı ve ahır gibi kısımlar mevcuttur. Şehiriçi hanlarında bu unsurlar kısmen yahut tamamen kaybolur. Bunlardan sadece ahırlar, bazı şehiriçi hanlarında ölçüleri küçülmüş şekilde devam eder. Issız yollar üzerindeki kervansarayların can ve mal güvenliğini kolayca sağlayabilmeleri ve dayanma güçlerini uzun bir süre devam ettirebilmeleri için yapılış tarzları kaleyi andırır. Şehiriçi hanları ise gelir getirme amacına dayalı ticari yapılar olup ve bazılarında ikamet edilebilir. Bu nedenle güvenlik sağlama amaç olmadığından kale gibi müstahkem hallerini ve büyüklük ölçülerini kaybederler²⁰. Kervansaraylar, küçük mazgal pencereler ile aydınlatılırken şehiriçi hanlarında büyük dikdörtgen pencerelere yer verilmiştir.

Han ve kervansarayların ilk örnekleri ve kökeninin “ribat” olduğu belirtilir. Ribat, Arapça “rı” kökünden türemiştir. Genellikle sınırlarda, stratejik ehemmiyeti olan başlıca yerlerde askeri gayeler için yapılmış müstahkem mevkilerdir. İlk zamanlarda İslam mücahitlerinin cihad için buralarda toplandıkları yerler olarak görülür. Daha sonra ribatlar, devletten tahsisat alan daimi askeri birlikleri bulunduran mevkiler olmuştur. Etrafı savunma duvarı ile çevrilmiş, içine ambarlar, ahırlar, mescid, hamam gibi mekânlar yapılmıştır. Etrafı gözetlemek için kuleler inşa edilmiştir²¹. İlk örnek olarak Abbasiler devrinde, Harun Reşid’in (786-809) Kuzey Afrika valisi Harşama’nın Tunus’ ta 795’te yaptırmış olduğu ribatı göstermek mümkündür²².

Başlangıçta askeri amaçla kurulan ribatlar, İslamlığın giderek yerleşmesi ve güçlenmesi ile İslam bilimleriyle uğraşan şeyhlerin ve dervişlerin toplandığı yerler olmuştur. Böylece 11. ve 12. yüzyıldan sonra ribatlar tekke, zaviye, hankâhlara benzer

¹⁸Gamze Yalçın, “Kervansaray”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 2, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 861; G. Yalçın, “Han”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 2, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 659.

¹⁹C. Güran, *a.g.e.*, s.1.

²⁰C. Güran, *a.g.e.*, s.1.; G. Yalçın, “Kervansaray”, s. 861.

²¹Fuat Köprülü, “Ribat”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı II, İstanbul, 1974, s. 268-269.

²²C. Güran, *a.g.e.*, s.2.

görevler üstlenmiştir. Mısır, Suriye ve Filistin’de ribat sözcüğü, bu anlamı taşıırken Maverâünnehir ve İran’da daha çok 11. yüzyıldan itibaren kervansaray ile eş anlamda kullanılmıştır²³.

Bu sözcük bir müddet için, kervansarayı ifade etmek üzere kullanılmışsa da kervansaraylar Arap coğrafyası değil Orta Asya kaynaklıdır. Kervansarayın ribat şeklinde adlandırılması, Arapların askeri ribatları ile kervansaraylarda güvenlik ve savunmaya ait hususların ortaklık arz etmesi ve İslam sınırları genişleyince bu ribatların askeri mahiyetini kaybederek vakıfları ve yolculara mahsus bir kervansaray halini alması ile ilgilidir. Araplar, Maverâünnehir’e geldiklerinde onların askeri amaçlı ribattan anladıkları şeylere uyan yapı türleri Orta Asya’da mevcuttur. Bu yüzden bir taraftan askeri ribatlar yaparken diğer taraftan kendileri, beklediklerine uygun hazır yapılardan da faydalanmış olmaları gerekir²⁴.

1.1. İlk Müslüman Türk Devletlerinde Han Mimarisi

Türklerden kalan ilk kervansaraylar (ribatlar), Karahanlılar ve Gazneliler zamanındandır. Bunların plânları ve mimarisi daha sonra Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları dönemlerinde inşa edilen kervansaraylarda geliştirilmiştir²⁵.

Bu dönemde inşa edilen kervansaraylar günümüze çok harap durumda geldiğinden tam bir zaman tahmini yapılamamıştır. Bununla birlikte çeşitli görüşlere göre İslamlık öncesinden kalıp sonradan İslami dönemde tekrar ele alınan en önemli kervansarayın Manakeldi Kervansarayı olduğu ileri sürülmüştür²⁶.

Tarihi bilinen yapı olarak, Gaznelilerin en eski kervansarayı Tus-Serahs yolu üzerinde, Gazneli Mahmud tarafından 1019-1020 tarihinde yaptırılmış olan Ribat-ı Mahi’dir. Kervansaray, kare plâna sahiptir. Dört eyvanlı, avlulu şeması ve eyvan-kubbe birleşmesinin Karahanlı ve Selçuklulardan da önce Gaznelilerde bu yapıyla gerçekleşmiş olması önemli nokta olarak görülür²⁷.

²³F. Köprülü, a.g.m., 276-277; Mustafa Cezar, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, İstanbul, 1977, s. 171.

²⁴Osman Turan, “Selçuklu Kervansarayları”, *Belleten*, X/39, Ankara, 1946, s. 489-490; Mustafa Cezar, “Türk Tarihinde Kervansaray”, *VIII. Türk Tarih Kongresi*, Cilt II, Ankara, 1981, s. 931-932.

²⁵Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı Başlangıcından Beylikler Devrinin Sonuna Kadar*, Cilt I-II, Ankara, 1990, s. 32.

²⁶M. Cezar, a.g.e., s. 185; Ayla Ödekan, “Ribat”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 3, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 1323.

²⁷C. Güran, a.g.e., s. 3.

Bir Karahanlı eseri olan Ribat-ı Melik, Buhara-Semerkant yolu üzerinde, Karahanlı hükümdarı Nasr bin İbrahim zamanında 1079'da yaptırılmıştır. Kare planlı bir yapıdır. Duvarlar tamamıyla kerpiçten yapılmış olup yüzeyleri tuğla ile kaplanmıştır. Duvar cephesi tuğladan, iri yarım silindir biçiminde payelerle düzenlenmiş, bunlar üstte kırık sivri kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Merv bölgesi için karakteristik olan ve kalelerde görülen bu mimari bir kervansaray tatbik edilmiştir²⁸. Yine 11. yüzyıla ait bir Karahanlı yapısı olan Dehistan Kervansarayı kare plânlı ve revaklı avluludur. Köşe ve yanlarda kuleleri bulunur²⁹. Merv-Amul yolu üzerinde, 11. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Akçakale Kervansarayı dört eyvanlı, revaklı avlu etrafına sıralanmış mekânlara sahiptir³⁰. 11. yüzyıl sonlarına tarihlenen Day Hatun Kervansarayı'nda dört eyvanlı, revaklı avlulu şema tekrarlanırken, 11. yüzyıl sonu veya 12. yüzyıl başından kalan Başane Kervansarayı, diğerlerinden farklı bir plânla ve Anadolu Selçuklu kervansaraylarının küçük bir öncüsü olarak karşımıza çıkar. Önde avlulu açık kısım, arkada kapalı hol kısım ile büyük sultan hanlarının ana şemasını verir³¹.

Genel olarak, bu eserler kare plânlı, dört eyvanlı, merkezi bir avluyu çevreleyen revaklar ve bu revakların gerisindeki mekânlardan oluşan bir şema üzerine kurulmuştur³². Daha sonraki yüzyıllarda bu şema Türk mimarisinde kervansaray, medrese ve cami plânları üzerinde etkisini göstermiştir. Dört taraftaki eyvan düzeni, Orta Asya'dan beri süregelen dört eyvanlı ev plânının han mimarisine uygulanışı olarak görülür³³. Yapılarda köşeler ve yanlar kulelerle takviye edilmiştir. Cephe duvarlarıyla adeta bir kale görünümündedirler.

1.2. Büyük Selçuklu Dönemi Han Mimarisi

Karahanlı ve Gazneli dönemi örneklerinin devamı niteliğinde olan Büyük Selçuklu kervansaraylarında, dört eyvanlı avlulu şema devam etmiştir. Selçukluların ilk devrinde, 11. yüzyılın ilk yarısında Tuğrul Bey zamanında yapılmış olan Ribat-ı Anuşirvan dört eyvanlı, revaklı avlulu, köşelerde ve yanlarda kulelerle takviyelidir. Karahanlılar ait Day Hatun ve Dehistan Kervansarayı ile benzerlik gösterir. Nişapur-Sebzevar yolunda Melikşah'ın yaptırmış olduğu Ribat-ı Zafarani, kare plânlı ve dört

²⁸O. Aslanapa, *a.g.e.*, s. 32.

²⁹O. Aslanapa, *a.g.e.*, s. 33.

³⁰C. Güran, *a.g.e.*, s. 3.

³¹O. Aslanapa, *a.g.e.*, s. 36.

³²G. Yalçın, "Kervansaray", s. 861.

³³M. Cezar, *a.g.m.*, s. 931-932.

eyvanlı bir avluya sahiptir³⁴. Yine Büyük Selçukluların en önemli eserlerinden biri olan ve Meşhed-Serahs arasında bulunan Ribat-ı Şerif, Karahanlı eseri olan Akçakale Kervansarayı gibi iki avlulu şemada yapılmıştır. Dört eyvanlı, üç yönden revaklı avlunun önünde yine üç eyvanlı, revaklı ikinci bir avlu yer alır.

Büyük Selçuklular, Gazneliler ve Karahanlıların geliştirdikleri kervansaray mimarlığına yenilik getirmemiş olmakla birlikte Anadolu Selçuklu örneklerine geçişi sağlayan bir gelişme oluşturmuşlardır³⁵.

1.3. Anadolu Selçuklu Dönemi Han Mimarisi

Kervansaraylar, Anadolu Selçuklu mimarisinin sarayları andıran çok büyük ölçüye varmış en gösterişli abideleridir. Ortaçağ'da Anadolu'nun en önemli kervan yolları üzerinde ticaret, sosyal yardım ve aynı zamanda kültür müesseseleridir³⁶.

Anadolu'da ticaretin gelişmesi üzerine çok sık kervan yolları şebekesi meydana gelmiş, bu yollar üzerinde çok sayıda kervansaray inşa edilmiştir³⁷. Anadolu Selçuklu kervansarayları iki önemli amaç için inşa edilmiş olup bunlardan birincisi, ticaret yapan kervanlara emniyetli konak yerleri sağlamak, ikincisi ise yolcuların konakladıkları ve geceledikleri yerlerde her türlü ihtiyacını karşılamaktır³⁸. Bu yüzden çoğunda hamam, mescit, kütüphane ve yolcularla hayvanların ihtiyacını karşılayacak hekim, baytar ve her çeşit tamir için ustalar bulunur³⁹.

Karahanlılar, Gazneliler ve Büyük Selçuklular'ın kullandıkları ribat tabiri daha sonra Anadolu'ya da geçmiştir. Nitekim Anadolu'da Konya-Beyşehir yolundaki Kuruçeşme Han (1207)⁴⁰, Malatya-Sivas yolundaki Hekim Han (Taş Han) (1218)⁴¹, Afşin yakınındaki Eshab-ı Kehf Hanı (1232-1234)⁴² ve Antalya-Burdur yolundaki

³⁴C. Güran, *a.g.e.*, s. 4.

³⁵G. Yalçın, "Kervansaray", s. 861.

³⁶O. Aslanapa, *a.g.e.*, s. 269.

³⁷Gönül Cantay, "Türk Mimarisinde Kervansaraylar", *Türkler*, Cilt 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 78.

³⁸O. Turan, *a.g.m.*, s. 477,-479.

³⁹G. Cantay, "Türk Mimarisinde...", s. 78.

⁴⁰Muhammed Görür, "Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları Kataloğu", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 2007, s. 513.

⁴¹Nurşen Özkul Findık, "Hekim Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 2007, s. 106-119.

⁴²Mehmet Özkarcı, "Eshab-ı Kehf Hanı", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 2007, s. 438-446.

Kırkgöz Han (1237-1246)⁴³,ın kitabelerinde ribat adı geçmektedir⁴⁴. Selçuklular devrinde Anadolu'da halk tarafından bu yapılar han veya kervansaray diye anılmıştır⁴⁵. 16. yüzyılda bile Anadolu'da, Erzurum Rüstem Paşa Kervansarayı ve Bitlis-Tatvan yolundaki Hazo Hanı'nın kitabelerinde ribat kelimesinin geçtiği görülür⁴⁶.

Anadolu Selçuklu kervansarayları 13. yüzyıl boyunca yapılmıştır. Selçuklu sultanları, vezirleri ve zengin kişilerce yaptırılan kervansaraylar, "sultan han" veya "han" adıyla inşa edilmiştir⁴⁷. Biri kitabesiz olarak sekiz kervansaray sultanların eseri olup bunlardan Alay Han (1156-1192) II. Kılıçarslan⁴⁸, Evdir Han (1210-1219) I. İzzeddin Keykavus⁴⁹, Konya-Aksaray yolu üzerinde bulunan Sultan Han (1229)⁵⁰, Kayseri-Sivas yolu üzerinde bulunan Sultan Han (1230-1234)⁵¹ ve Alara Han (1231-1232) I. Alâeddin Keykubat⁵², İncir Han (1238-1239)⁵³ ve Eğirdir Han (1237-1238)⁵⁴ ile Kırkgöz Han (1237-1246) II. Gıyaseddin Keyhüsrev⁵⁵ tarafından yaptırılmıştır. Bunların dışında birçoğu yıkılmış olduğu halde plânları bilinen birçok Selçuklu hanı tespit edilmiştir⁵⁶.

Anadolu Selçuklu kervansaray planlarında temel prensipler bir yana, Orta Asya şemalarına sıkıca bağlı kalmadıklarından, Anadolu'da farklı plânlarda kervansaraylar ortaya konmuştur⁵⁷.

Anadolu Selçuklu kervansaraylarını yalnız barınak kısmı olanlar, barınak ve servisleri olanlar diye iki büyük grupta toplamak mümkündür⁵⁸. Hayvan-yolcu-yük

⁴³Oktay Aslanapa, *Anadolu' da İlk Türk Mimarisi Başlangıç ve Gelişmesi*, Ankara, 2007, s. 125.

⁴⁴M. Cezar, a.g.m., s. 933; O. Aslanapa, a.g.e., s. 114-115, 118, 124.

⁴⁵M. Cezar, a.g.m., s. 933.

⁴⁶G. Cantay, a.g.m., s. 77.

⁴⁷G. Yalçın, "Kervansaray", s. 861.

⁴⁸Bekir Deniz, "Alay Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 2007, s. 52-75.

⁴⁹Osman Eravşar, "Evdir Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 2007, s. 420-431.

⁵⁰Aynur Durukan, "Aksaray Sultan Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 2007, s. 142-157.

⁵¹Yıldıray Özbek, "Tuzhisar Sultan Hanı", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 2007, s. 176-192.

⁵²Ayşıl Tükel, "Alara Han' ın Tanıtılması ve Değerlendirilmesi", *Belleten*, XXXIII/132, Ankara, 1969, s. 430-459.

⁵³Rahmi Hüseyin Ünal, "İncir Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 2007, s. 306-318.

⁵⁴Rüstem Bozer, "Eğirdir Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 2007, s. 238-252.

⁵⁵O. Aslanapa, *Anadolu' da İlk Türk Mimarisi...*, s. 125.

⁵⁶O. Aslanapa, *Türk Sanatı Başlangıcından...*, s. 269; O. Aslanapa, *Anadolu' da İlk Türk Mimarisi...*, s. 113, 115-116, 118, 124.

⁵⁷M. Cezar, a.g.m., s. 936.

üçlünün temel ihtiyaçlarına cevap veren barınak kısmı Anadolu Selçuklu kervansaraylarında hiç değişmeyen kısımdır. Ancak barınak işlevi dışında servis başlığı adı altında toplanabilecek hizmetlerin her kervansarayda bulunması zorunlu değildir⁵⁹. Anadolu Selçuklu kervansaraylarında çok farklı konum ve büyüklükte odalar, eyvan, çeşme, mescit, helâ, hamam gibi hizmet mekânların varlığı bilinmektedir⁶⁰. Örneğin; Karatay Han'da açık galeriler, mescit, helâ ve hamam; Ağzıkara Han ve Alara Han'da çeşme, Evdir Han ile Aksaray Sultan Han'da helâ gibi servis mekânlarına yer verilmiş olup hem barınak hem de servis mekânları olan Alara Han, eşodaklı han olarak tanımlanabilir⁶¹.

Gazneli, Karahanlı ve Büyük Selçuklu kervansaraylarında görülen avluya açılan dört eyvan şemasının, Anadolu Selçuklu kervansaray mimarisinde kalkmış olduğu görülür. Buna karşılık medrese ve cami gibi mimari yapılarda dört eyvan şemasının uygulandığı anlaşılmaktadır. Ancak bir avlu etrafını çeviren revaklar ve bunların gerisindeki mekânların varlığı Anadolu Selçuklu kervansaraylarında devam etmiştir⁶².

Moğol hâkimiyeti döneminde Anadolu'da ekonomik çöküntünün başlaması ve düzenin bozulması sonucu abidevi ölçüde kervansaray inşası durmuş, 13. yüzyılın sonunda çoğu avlusuz, yalnız kapalı kısımdan oluşan, hatta moloz taştan küçük boyutlu kervansaraylar yapılmıştır⁶³.

Anadolu Selçuklu döneminden günümüze kadar ulaşabilen şehiriçi hanı örneği bulunmamaktadır⁶⁴.

1.4. Beylikler Dönemi Han Mimarisi

Anadolu'da Beylikler Devri denilen dönem, 1300-1453 yılları arasını kapsamaktadır⁶⁵.

⁵⁸Ayşil Tükel Yavuz, "Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansaraylarının Tipolojisi", *IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (25-26 Nisan 1994)*, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi, Konya, 1995, s. 187.

⁵⁹A. T. Yavuz, a.g.m., s. 184-185.

⁶⁰G. Cantay, "Türk Mimarisinde...", s. 78.

⁶¹A. T. Yavuz, a.g.m., s. 187.

⁶²Gönül Cantay, "Türkiye'de Osmanlı Devri Kervansaray Yapılarının Tipolojisi", *IX. Türk Tarih Kongresi*, Cilt III, Ankara, 1989, s. 1384.

⁶³Şebnem Akalın, "Kervansaray", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 25, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2002, s. 301.

⁶⁴Ali Baş, "Beylikler Dönemi Hanları", *Türkler*, Cilt 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 39.

⁶⁵Gönül Öney, *Beylikler Devri Sanatı XIV.-XV. Yüzyıl (1300-1453)*, Ankara, 1989, s. 26.

Beylikler Devri hanları, konumu itibariyle menzil hanları (kervansaraylar) ve şehiriçi hanları olmak üzere iki ana gruba ayrılarak menzil hanları, kapalı mekânlarının tertibine ve kat durumlarına göre değerlendirilmiştir⁶⁶. Bunlar, tek katlı ve tek sahninli olarak düzenlenmiş olanlar, tek katlı ve iki sahninli olarak düzenlenmiş olanlar, tek katlı ve üç sahninli olarak düzenlenmiş olanlar ve iki katlı olarak düzenlenmiş olanlar olmak üzere ayrılırlar. Tek katlı-tek sahninli olarak düzenlenmiş menzil hanları ile tek katlı-üç sahninli olarak düzenlenmiş menzil hanları kendi içinde ön mekânı olanlar ve olmayanlar olmak üzere gruplandırılır⁶⁷. Tek katlı ve tek sahninli olarak düzenlenmiş hanlardan ön mekânı olanlara Bilecik-Gölpazarı'nda bulunan Mihal Bey Hanı (1415-1418), ön mekânı olmayanlara ise Muğla-Beçin'deki Menteşeoğulları dönemine ait Üçgöz Han (14. yüzyılın ikinci yarısı)⁶⁸ örnek verilebilir. Tek katlı ve üç sahninli olarak düzenlenmiş hanlardan ise ön mekânı olanlara Bursa-Ulubat Issız Han (1394), ön mekânı olmayanlara Uşak-Ulubey İnay Hanı (14. yüzyılın sonu 15. yüzyılın başı)⁶⁹ bu şemayı yansıtan en iyi örneklerdir. Karamanoğulları dönemine ait Karaman-Mut yolu üzerindeki Kozak (14. yüzyıl)⁷⁰ ve Sertavul Hanları (14. yüzyıl.)⁷¹, tek katlı ve iki sahninli olarak düzenlenmiş menzil hanlarına örnektir. Menteşeoğulları dönemine ait Muğla-Beçin'deki Kızıl Han (15. yüzyılın ilk çeyreği)⁷² iki katlı olarak düzenlenmiş menzil hanı örneğini yansıtır⁷³. Beylikler Devri'nde inşa edilen menzil hanlarından (kervansaraylardan) hiçbiri Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları kadar anıtsal ölçekte olmayıp mütevazı yapılarıdır⁷⁴.

Bu devirde, Anadolu Selçuklularındaki menzil hanlarından daha çok şehiriçi hanları görülmektedir ve bunlar tek katlı olarak inşa edilen şehiriçi hanları ve iki katlı olarak inşa edilen şehiriçi hanları olmak üzere iki başlık altında incelenir⁷⁵. Tek katlı olarak inşa edilen şehiriçi hanlarında, ortada yer alan açık avlunun etrafında odalar sıralanmıştır. Osmanlılar döneminde inşa edilen Bergama'daki Taş Han (1432) ile

⁶⁶A. Baş, a.g.m., s. 39.

⁶⁷A. Baş, a.g.m., s. 40.

⁶⁸Remzi Duran, *Menteşe Beyliği Mimarisi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1995, s. 242, 244.

⁶⁹F. Gürboğa, a.g.t., s. 45, 53.

⁷⁰A. Baş, a.g.m., s. 48.

⁷¹A. Baş, a.g.m., s. 51.

⁷²R. Duran, a.g.t., s. 248, 252.

⁷³Ali Baş, *Beylikler Dönemi Hanları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1989, s. 107-110.

⁷⁴A. Baş, a.g.m., s. 39.

⁷⁵G. Öney, a.g.e., s. 26.

Menteşeoğulları dönemine ait I Nolu Han (Tiyatro Hanı) (14. yüzyıl ortaları)⁷⁶ ve II Nolu Han (Pireli Han) (14. yüzyıl ortaları)⁷⁷ bu grup için örnektir. İki katlı olarak inşa edilen şehiriçi hanları ise özellikle Osmanlılar döneminde menzil hanlarına göre daha çok karşılaşılr. Bunlar ticaret amaçlı kullanılmışlardır. Bu hanların ortasında revaklı bir avlu ve revakların gerisinde mekânlar bulunur. Birinci kat da zemin kat gibi düzenlenmiş olup bu kata çıkış revak içerisinden başlayan merdivenlerle sağlanır. Bursa İpek Hanı (15. yüzyıl), Bursa Geyve Hanı (15. yüzyıl) bu gruba örnek verilebilir⁷⁸.

1.5. Osmanlı Dönemi Han Mimarisi

Kervansaray inşasına, Selçuklulardan sonra Osmanlılar da hızla devam etmişlerdir. Bu dönemde kentlerde çok sayıda şehiriçi hanı inşa edilmiştir.

Osmanlı kervansaray mimarisi, plân ve mekân anlayışı bakımından özellikle Anadolu Selçuklu mimarlığına bağlı kalmakla birlikte yapım tekniği ve cephe mimarisi açısından çeşitli farklılıklar gösterir⁷⁹. Osmanlı devri han mimarisinde yine kare veya kareye yakın revaklı avlu şeması esas alınmakla birlikte hiçbir zaman avluya açılan dört eyvan şeması uygulanmamıştır. Bir avlu etrafını çeviren revaklar ve bunların gerisinde mekânların varlığı prensip olarak, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve son olarak Osmanlı kervansaraylarında devam etmiştir. Osmanlı kervansaray mimarisinde revaklı avlu planı esas tutulmakla beraber geniş ölçüde sosyal ve ekonomik ihtiyaçlara cevap verecek mekânlar fikri birinci derecede etken olup topografik şartlar, revaklı kare avlu esasının hâkim olduğu plân anlayışıyla en iyi şekilde birleştirilmiş ve Osmanlı bir kare revaklı avlu şemasını daha da geliştirmiştir⁸⁰. Revaklı avlu gerisinde misafirler ve yolcular için müstakil mekânlar sıralanırken insanlarla hayvanlar arasında kesin bir mekân ayrılığı göz önünde tutulmuştur. Kare ya da kareye yakın revaklı avlu şemasının iki veya çok katlı örneklerine rastlanmakla birlikte her kat çeşitli işlere tahsis edilmiştir⁸¹. Bilhassa 16. ve 17. yüzyıl eserlerinde böyle örnekler çoktur. Diyarbakır Hüsrev Paşa Kervansarayı (1527), Kuşadası Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı (1528) ve Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı (16. yüzyıl ortası) böyle eserlerdir. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Kervansarayı (1681) ise dört katlı olması bakımından ilgi çekici bir

⁷⁶R. Duran, *a.g.t.*, s. 232-237.

⁷⁷R. Duran, *a.g.t.*, s. 238-241.

⁷⁸A. Baş, *a.g.t.*, s. 32; A. Baş, *a.g.m.*, s. 41.

⁷⁹G. Yalçın, "Kervansaray", s. 862.

⁸⁰G. Cantay, "Türkiye'de Osmanlı Devri Kervansaray...", s. 1384.

⁸¹G. Cantay, "Türkiye'de Osmanlı Devri Kervansaray...", s. 1385.

örnektir⁸². Kapalı bir mekân olarak sahinler halindeki kervansaray planı, Anadolu Selçuklu Sultan hanlarında olduğu gibi Osmanlı devri kervansaraylarında da uygulanmıştır⁸³. Bursa-Manyas Issız Han (1394) ve Bursa-İnegöl Ortaköy Kervansarayı (15. yüzyılın başı) üç sahından ibaret kervansaraylardır. Ayrıca Sivas Divriği Burma Han Köyü Kervansarayı (16. yüzyıl) üç sahınlı kapalı bir bölüm ve ön kısmında avlu ile Anadolu Selçuklu Sultan hanlarının planını hatırlatır. Sahın sayısı artan örneklerde karşımıza çıkmaktadır. Dört sahınlı olarak inşa edilen Tunceli Pertek İmarek Han (16. yüzyıl) bu tarzın örneğidir. Daha sonra çeşitli düzenlemelerle kervansaraylar inşa edilmiştir. 1609 tarihli Edirne Ayşe Kadın Kervansarayı'nda iki büyük dikdörtgen planlı, ahır olarak kullanılan kapalı bölümler ortada kare bir mekân olarak düzenlenmiş iç avluya açılır⁸⁴.

Osmanlı döneminde küllielerde kervansaraylara rastlanmaktadır. İzmit Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi Kervansarayı (1523-1529), Lüleburgaz Sokullu Külliyesi Kervansarayı (1564), Ulukışla Öküz Mehmet Paşa Külliyesi Kervansarayı (1616-1619) külliyeğe dâhil kervansaraylardır. Osmanlı devlet politikası menzilleri iskân etmek ve ıssız bölgeleri geliştirmek için menzil külliyelerinin yapımına önem vermiş, bu kervansaraylarda, kervanlar geçici olarak konaklamışlar, buralarda beraberlerinde getirdikleri malların değişimi ile beraber para işlerini de görmüşlerdir⁸⁵. Menzil kervansarayları şehir hanlarından bu noktada ayrılmaktadır. Menzil kervansaraylarında borsa işlerinin görülmesine karşılık, şehir hanları, mal yapımı ve ticaret işlerinin birlikte görüldüğü yerlerdir⁸⁶.

Bu dönemde han ve kervansaraylar, kale görünümünden uzaklaşmıştır. Mekânlar küçük tutulmuş ve dışarıyla bağlantısı arttırılmıştır. Bazen dış cepheye dükkân yerleştirilmiştir. Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı (16. yüzyılın ortası) ve Tokat Taş Han (17. yüzyılın ilk yarısı)⁸⁷ iki katlı hanlar olup cephelerine dükkânlar yerleştirilmiştir. Cephe mimarisindeki anıtsallık kaybolmuş, cephenin en önemli unsuru

⁸²C. Güran, *a.g.e.*, s. 9.

⁸³G. Cantay, "Türkiye'de Osmanlı Devri Kervansaray...", s. 1388-1390.

⁸⁴C. Güran, *a.g.e.*, s. 9.

⁸⁵G. Cantay, "Türk Mimarisinde ...", s. 77.

⁸⁶G. Cantay, "Türk Mimarisinde ...", s. 77.

⁸⁷S. Sunay, *a.g.t.*, s. 31.

olmaya devam etmekle birlikte taçkapı, eski zengin görünümünden uzaklaşmıştır. Boyutların insan ölçülerine daha çok yaklaştığı yapılara genelde sadelik egemendir⁸⁸.

Osmanlı döneminden önce kentlerarası yollar üzerinde inşa edilen kervansaray ve hanlar, Osmanlılarla beraber siyasi yöne paralel olarak gelişen kentlerde⁸⁹, ticaretin canlanmasıyla birlikte yerlerini şehiriçi hanlarına bırakmışlardır⁹⁰. Bu tip hanlar devletin kuruluşundan itibaren ortaya çıkarlar ve gelişmiş bir plân tarzı gösterirler. Kervansaray gibi sosyal nitelikli değil de otel, depo, atölye ve ticarethane olarak kullanılmak üzere gelir sağlama esasına dayalı Osmanlı şehiriçi hanları arasında iki katlı olanların miktarı daha fazladır⁹¹. Bunlardan en eskisi Bursa’ da Orhan Gazi tarafından yaptırılan Emir Hanı (14. yüzyıl)’dır. Bir şehir ticaret hanının bütün ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte zemin kat mekânları depolara, üst kat mekânları ise büro veya yolcuların ikametine ayrılmıştır. Bursa Emir Hanı, 19. yüzyıl sonuna kadar Osmanlılarda uygulanacak istikrarlı han plânının bütünlüğünü ilk defa ortaya koymuş ve bu tip küçük değişikliklerle devam etmiştir⁹². Bursa Geyve ve İpek Hanları (15. yüzyıl) da aynı özelliklere sahiptir. 16. yüzyıl başı eseri olan Bursa Koza Hanı’nda da zemin kat depo ve servis kısımlara, üst kat tamamen yolcuların ikametine ayrılmıştır. Osmanlı şehiriçi hanlarına baktığımızda yolcuların, tüccarların kaldıkları veya büro olarak kullandıkları mekânların genelde revak gerisinde, avluyu tek sıra halinde kuşattığı görülür⁹³.

Şehiriçi hanları, muntazam dikdörtgen ve kare formlarını kaybedip arsa ve yola göre şekil alıp avluda da mutlaka düzgün formlar arama endişesi zamanla kaybolmuştur⁹⁴. Yapıların kütle görüntüsü ve cephe düzeni, menzil kervansarayları gibi savunma amacına yönelik mimari tasarımları yansıtmaz⁹⁵.

Şehirlerin siyasi hayata göre önem kazanarak gelişmeleri şehir hanlarında da bazı farklar meydana getirmiş, hanlar ticaretin ve pazarların önemli merkezleri olmuş, artık sadece gece konaklanan üniteler olmaktan çıkıp ticaret ve iş hayatının büroları olarak da kullanılmışlardır⁹⁶. İlk örnekleri Bursa’da görülmekle birlikte özellikle

⁸⁸G. Yalçın, “Kervansaray”, s. 862.

⁸⁹C. Güran, *a.g.e.*, s. 12-17.

⁹⁰G. Yalçın, “Han”, s. 659.

⁹¹M. Cezar, *a.g.m.*, s. 938.

⁹²C. Güran, *a.g.e.*, s. 18.

⁹³B. Ersoy, “Osmanlı Şehiriçi Hanları Plân...”, s. 83.

⁹⁴C. Güran, *a.g.e.*, s. 9-17.

⁹⁵B. Ersoy, “Osmanlı Şehiriçi Hanları Plân...”, s. 75.

⁹⁶C. Güran, *a.g.e.*, s. 12.

İstanbul'da gelişmiş ticaret hanları vardır⁹⁷. Kürkçü Hanı, Pirinç Hanı, Pamuk Hanı, İpek Hanı, Koza Hanı gibi yaptıkları işin adını alırlar ve aldıkları bu isimlerle hangi mekâna yönelik oldukları anlaşılır⁹⁸.

Büyük bir çoğunluğu avlulu olarak inşa edilen şehiriçi hanları, avlu ve kat durumlarına göre değişiklik gösterirler. Genellikle plân tiplerine bakarak “avlulu hanlar” ve “avlusuz hanlar” olmak üzere iki ana grupta toplamak mümkündür⁹⁹.

Avlulu hanlarda yapılar, simetrik veya asimetrik plânlı avlu/avluları çevreleyen mekânlardan oluşmaktadır. Avlu cepheleri tek veya çok katlı, revaklı veya revaksız olabilmekte, eğer varsa ahır, bodrum kat şeklinde, zemin katta, kimi zaman hana dıştan eklenen kapalı bir mekân veya ikinci bir avlu çevresinde olmak üzere tasarlanmıştır. Gaziantep Hişva Hanı'nda (1563)¹⁰⁰ hana dıştan bitişik kapalı bir mekân şeklinde, İstanbul Taş Han'da (18. yüzyılın ikinci yarısı)¹⁰¹ bodrum kat şeklinde düzenlenmiştir. Ayrıca kendi aralarında avlu ve kat sayılarına göre gruplandırılır¹⁰². Avlu sayılarına göre bir, iki ve üç avlulu hanlar adı altında incelenir. Bir avlulu hanlara Bursa Emir Hanı (1340), Gaziantep Şeker Hanı (1850)¹⁰³, iki avlulu hanlara İstanbul Kürkçü Hanı (15. yüzyıl)¹⁰⁴, İstanbul Vezir Hanı (17. yüzyılın ikinci yarısı)¹⁰⁵, üç avlulu hanlara ise İstanbul Taş Han (18. yüzyılın ikinci yarısı)¹⁰⁶ örnek verilebilir. Kat sayılarına göre bir katlı avlulu hanlar, kısmen iki katlı avlulu hanlar, iki katlı avlulu hanlar, kısmen üç katlı avlulu hanlar ve üç katlı avlulu hanlar olmak üzere sınıflandırılır. İzmir Sulu Han (17. yüzyılın ilk yarısı)¹⁰⁷ bir katlı avlulu hanlara örnektir. Kısmen iki katlı avlulu hanların sadece giriş cepheleri iki katlı olarak inşa edilmiştir. İzmir Arab Hanı (19. yüzyılın ikinci yarısı)¹⁰⁸ kısmen iki katlı, avlu cephesi revaksızdır. İzmir Kızlarağası Hanı (1744)¹⁰⁹, Gaziantep Yüzükçü Hanı (1800)¹¹⁰ iki katlı avlulu hanlar grubundandır. Kısmen üç katlı avlulu hanlar ise iki katlı hanların bir çeşitlemesi olarak düşünülebilir.

⁹⁷G. Yalçınmer, “Han”, s. 659.

⁹⁸B. Ersoy, “İşlevleri Yönünden Osmanlı...”, s. 18.

⁹⁹B. Ersoy, “Osmanlı Şehiriçi Hanları Plân...”, s. 76; B. Ersoy, “İşlevleri Yönünden Osmanlı...”, s.17.

¹⁰⁰M. Özkarcı, *a.g.t.*, s. 19-33.

¹⁰¹C. Güran, *a.g.e.*, s. 138-139.

¹⁰²B. Ersoy, “Osmanlı Şehiriçi Hanları Plân...”, s. 77.

¹⁰³M. Özkarcı, *a.g.t.*, s. 68-72.

¹⁰⁴C. Güran, *a.g.e.*, s. 83-84.

¹⁰⁵C. Güran, *a.g.e.*, s. 100.

¹⁰⁶C. Güran, *a.g.e.*, s. 138.

¹⁰⁷B. Ersoy, *a.g.e.*, s. 12-13.

¹⁰⁸B. Ersoy, *a.g.e.*, s. 51.

¹⁰⁹B. Ersoy, *a.g.e.*, s. 24-29.

¹¹⁰M. Özkarcı, *a.g.t.*, s. 63-67.

Gümrük Hanı (1563)¹¹¹, İstanbul Kalcılar Hanı (18. yüzyıl)¹¹² bu türden inşa edilen hanlardandır. İstanbul Rüstem Paşa Hanı (1556-1568)¹¹³, İstanbul Yıldız Hanı (19. yüzyıl)¹¹⁴ üç katlı avlulu hanlar olarak düzenlenmişlerdir.

Avlusuz hanlar, bağımsız hanlar ve başka bir yapının bir bölümünü oluşturan hanlar olmak üzere iki başlık altında toplanmaktadır¹¹⁵. Bağımsız hanlar, arasta benzeri plana sahip hanlar şeklinde de adlandırılabilir. Ortada bir koridor ile bu koridorun iki yanına sıralanan mekânlardan oluşan dikdörtgen plânlı yapılarıdır. İzmir Esir Hanı (18. yüzyılın sonu 19. yüzyılın başı)¹¹⁶ bu tipe örnek gösterilebilir. Başka bir yapının bir bölümünü oluşturan hanlar, külliyele dâhil hanlar olarak da adlandırılmaktadır. İstanbul Süleymaniye Hanı (1555) külliyele dâhil hanlardandır¹¹⁷.

Cumhuriyet Dönemi'nde, ulusal mimarlık akımları çerçevesinde çeşitli hanlar yapılmıştır. Bu hanların genel özelliği cephelerine büyük özen gösterilmesidir¹¹⁸. Dönemin ünlü mimarlarından olan Mimar Kemaleddin'in eserlerinden olan 1. Vakıf Han (1918), 3. Vakıf Han, 4. Vakıf Han ve 5. Vakıf Han bu döneme damgasını vuran hanlardandır.

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın içinde ticaret hacminin büyümesiyle birlikte, şehiriçi hanlarının bu gelişime cevap veremeyecek hale gelmesi, yapıların yıkılarak yerlerini iş hanlarına bırakmasına neden olmuştur. Bundan dolayı Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 19. yüzyıl ortalarına kadar geçen sürede önemli yer tutan şehiriçi hanları bugün az sayıda ve yok olup gitmektedir¹¹⁹.

¹¹¹Adil Özme, "Ruha (Urfa)'da Bir Grup Şehiriçi Hanı", *Vakıflar Dergisi*, Sayı XXIX, Ankara, 2005, s. 290-293.

¹¹²C. Güran, *a.g.e.*, s. 123-124.

¹¹³C. Güran, *a.g.e.*, s. 93-94.

¹¹⁴C. Güran, *a.g.e.*, s. 143-144.

¹¹⁵B. Ersoy, "Osmanlı Şehiriçi Hanları Plân...", s. 79-80.

¹¹⁶B. Ersoy, *a.g.e.*, s. 52-54.

¹¹⁷C. Güran, *a.g.e.*, s. 77.

¹¹⁸G. Yalçiner, "Han", s. 660.

¹¹⁹B. Ersoy, "İşlevleri Yönünden Osmanlı...", s. 20.

2. MUĞLA' NIN COĞRAFI KONUMU, TARİHÇESİ VE TİCARET HAYATI

2.1. Coğrafi Konumu

Muğla, Güneybatı Anadolu'da Menteşe yöresinde yer alır. Kuzeyinde Aydın, kuzeydoğusunda Denizli ve Burdur, doğusunda Antalya ile komşudur. Şehir, etrafı dağlarla çevrili büyükçe bir ovanın (Muğla Ovası) kuzey kenarında, Oyukludağ'ın eteklerinde, Asartepe'nin (Hisardağ) yamaçlarında ve denizden 650 m. yükseklikte kurulmuştur¹²⁰.

Batıdan Ege Denizi, güneyden Akdeniz ile çevrili bir kıyı yöresi olan Muğla'da; Akdeniz iklimi özellikleri görülür; ancak kıyı şeridi ile bu kıyının gerisinde yer alan plato ve yükseltisi yer yer 2000 m.'ye kadar yükselen dağlık alanlar arasında fiziki coğrafya faktörlerinin etkisi ile iklim koşulları bakımından yerel farklılıklar ortaya çıkar¹²¹.

Muğla'da, ılıman bir iklim görüldüğünden dolayı çok çeşitli ürünler yetiştirilmektedir. Tarıma dayalı bir ekonomiye sahip olan yörede buğday, tütün ve pamuk; meyve veren ağaç olarak zeytin ve narenciye önde gelir¹²². Özellikle ülke kalkınmasında en geçerli bir şekilde rol oynayan endüstriyel bitkilerin Muğla'da ekilmesine büyük önem verilmektedir¹²³.

2.2. Tarihçesi

Tarihi M.Ö. 3000'li yıllara değin uzanan Muğla, ilk çağlarda "Karya" olarak anılan Güneybatı Anadolu' da kurulmuş en eski şehirlerden biridir¹²⁴. Karya, kuzeyden Lidya, batıdan Frigya ve güneyden Likya ile çevrilidir¹²⁵. Bu sınırlar günümüzde Aydın ve Muğla illerinin büyük bir bölümü ile Denizli'nin batı uç kesimlerini kapsar¹²⁶.

¹²⁰Zekai Mete, "Muğla", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 30, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2005, s. 377.

¹²¹Cercis İkiel, "Muğla İlinin Coğrafi Özellikleri", *Muğla Kitabı*, İzmir, 2004, s. 21.

¹²²C. İkiel, a.g.m., s. 23.

¹²³E. Uykucu, a.g.e., s. 30.

¹²⁴Nasır Niray, "Muğla İlinin Kentleşme Süreci", *Muğlaname (Muğla ve İlçeleri Kültürü)*, Muğla, 2006, s. 21.

¹²⁵*Cumhuriyetimizin 80. Yılında Muğla*, Anonim, Muğla Kültür ve Turizm Bakanlığı Müdürlüğü, 2003, s. 16.

¹²⁶Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara, 2007, s. 105.

Karya adı, yöreye gelen kavmin başında bulunan ve Argos hükümdarı kral Foroneus'un oğlu olan "Kar"dan sonra ortaya çıktığı sanılır¹²⁷. Karya'da yaşadığı bilinen ikinci kavim, Karlar'dan farklı bir etnik grup olan Lelegler oluşmuştur. Troia Savaşı sırasında Troas (Çanakkale) bölgesinin güneybatı ucundaki Satnioeis Çayı kıyılarında yaşayan bu halkın sonraları Karya'ya, özellikle de Halikarnassos yöresine göçtüğü, burada kentler kurdukları ve Karlar'dan farklı bir etnik grup oldukları anlaşılır¹²⁸. Daha sonra Karya kıyılarına Aiol ve Ion'lar göç etmişlerdir. Bir süre sonra da Dorlar'ın göçlerine sahne olmuştur¹²⁹.

M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllarda Batı Anadolu kıyıları, Lidya Krallarının egemenliği altına girmiştir. Karya'daki Dor kentleri de bunların arasındadır¹³⁰. Fakat M.Ö. 5. yüzyılda doğudan ilerleyen Persler, Lidyalıların egemenliğine son vererek Karya'ya kadar ilerlemiştir¹³¹. Pers hâkimiyeti, Büyük İskender'in Karya'yı işgaliyle sona ermiştir. Karya bölgesi, M.Ö. 129'da Bergama Krallığı'nın varisi olarak Anadolu'ya giren Romalıların eline geçmiş, M.S. 395'te Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması üzerine Karya, Doğu Roma- Bizans sınırları içinde kalmıştır¹³².

M.S. 802 yılında Abbasilerden Harun Reşit, Anadolu'nun büyük bir kısmını bu arada Likya ve Karya'yı da kuşatıp almıştır. Karya (Menteşe), M.S. 862 tarihine kadar Müslümanların, bu tarihten sonra tekrar Bizanslıların eline geçmiştir¹³³.

Karya bölgesine Türk akınları 11. yüzyıl sonlarından başlayarak 13. yüzyılın son çeyreğinde bölgenin kesin fethine kadar çeşitli aralıklarla ve hâkimiyetin zaman zaman değişmesi ile birlikte devam etmiştir¹³⁴.

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Marmara ve Ege Denizi kıyılarına kadar Batı Anadolu'ya Türk akınları başlamış, Batı Anadolu, Birinci Haçlı Seferi'nde Bizanslıların eline geçmiş, bu suretle yüzyıllar süren Türk-Bizans mücadelesine sahne olmuştur¹³⁵. Selçuklu sultanları, Moğolların baskısıyla Anadolu'ya göçen Türkmen aşiretlerini

¹²⁷E. Uykucu, *a.g.e.*, s. 35.

¹²⁸V. Sevin, *a.g.e.*, s. 106.

¹²⁹Aşkıldil-Turhan Akarca, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, İstanbul, 1954, s. 5; V. Sevin, *a.g.e.*, s.106.

¹³⁰V. Sevin, *a.g.e.*, s. 107; Sevim Buluç, "İlkçağda Muğla", *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, 2006, s. 5.

¹³¹Nasır Niray, "Tarihsel Süreç İçinde Kentleşme Olgusu ve Muğla Örneği", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 9, Muğla, 2002, s. 16.

¹³²Z. Mete, "Muğla", s. 377.

¹³³*Muğla İl Yıllığı*, Anonim, 1967, s. 174.

¹³⁴Ömür Bakırer, "Ortaçağ'da Muğla", *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, 2006, s. 12.

¹³⁵M.Kazım Yılmaz, *Her Yönüyle Fethiye*, İzmir, 1969, s.186.

Bizans sınırlarına yerleştirerek uç beylikleri kurmuşlardır. 13. yüzyıl sonlarına doğru Bizans sınır savunmasının bozulması ve Bizans dış politikasındaki bazı değişiklikler nedeniyle Karya bölgesi, 1261’de Türkler tarafından fethedilmiştir¹³⁶. Karya, aynı zamanda, 1261’den sonra Türklerin eline geçen ilk Bizans toprağı olmuştur¹³⁷. Bu tarihlerde, Selçuklu nüfuzunun Anadolu’da gittikçe azalması ve kuvvetlerinin Moğollar tarafından zayıflatılmasına karşılık uç beylerinin nüfuzları artmıştır¹³⁸. Anadolu Selçuklu Devleti’nin uç beyleri olan Türkmen Beyleri Anadolu’da bağımsız beylikler kurmaya başlamışlar ve kendi adlarına para bastırıp hutbe okutmuşlardır. Ege’de ve Güneybatı Anadolu’da faaliyet gösteren Menteşe, Aydın ve Saruhan bunların başında gelmektedir¹³⁹.

Karya bölgesini fetheden Türk ordularının başında, Selçukluların uç beyi olan ve daha sonraları “Menteşe Beyliği” olarak tanınan beyliğin kurucusu Menteşe Bey bulunur. Menteşe Bey tarafından 1261-1269 yılları arasında önce Karya kıyılarındaki limanlar fethedilmiştir. 1278’de Menderes Vadisi’ne doğru ilerleyerek Priene, Miletos ve Magedon şehirlerini fethetmiştir. 1282 yılında Tralles (Aydın) ve Nyssa’yı (Güzelhisar-Sultanhisar) almıştır¹⁴⁰. 1282 yılından sonra Menteşe Bey’in adına kaynaklarda rastlanılmamasından dolayı onun ölüm tarihi olarak bu tarih kabul edilmektedir¹⁴¹. Menteşe Bey, bağımsızlığını resmen ilan ettiği zaman merkezi Muğla olmak üzere; Balat, Milas, Beçin, Marin, Çine, Bozöyük, Tavas, Köyceğiz, Barnaz, Meğri (Fethiye)’ye kadar Ayasuluk (Selçuk) ile Lefke arasındaki bölgeye hâkim olmuştur¹⁴².

Menteşe Bey’den sonra beyliğin başına oğlu Mesud Bey geçmiştir. Mesud Bey, 1300 yılında donanmasıyla Rodos Adası’nın önemli bir kısmını Rumlardan almıştır¹⁴³. Ancak 1310’da Rodos, Sen Jean Şövalyeleri tarafından tamamen geri alınmıştır¹⁴⁴.

¹³⁶Paul Wittek, *Menteşe Beyliği 13-15. Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*, (çev: Orhan Şaik Gökyay), Ankara, 1986, s.15.

¹³⁷A.-T. Akarca, *a.g.e.*, s. 64.

¹³⁸M.K. Yılmaz, *a.g.e.*, s.186.

¹³⁹R. Duran, *a.g.t.*, s. 57.

¹⁴⁰P. Wittek, *a.g.e.*, s. 40.

¹⁴¹R. Duran, *a.g.t.*, s. 59.

¹⁴²Z.Eroğlu, *a.g.e.*, s. 102.

¹⁴³İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 1, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1998, s. 55.

¹⁴⁴M.K. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 188; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara, 1988, s. 71-72.

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin torunu Ulu Arif Çelebi, Menteşe iline giderek Mesud Bey'i ve oğlu Orhan Bey'i ziyaret etmiş, Mesud Bey, Ulu Arif Çelebi için Şeyh ve ilim bilginlerinin katıldığı bir toplantı düzenlemiş, kendisinin ve oğlunun müridi olarak kabul edilmesini istemiştir¹⁴⁵.

Mesud Bey'in ölümünden sonra yerine, Ulu Arif Çelebi'ye mürid olan oğlu Orhan Bey geçmiş, bu dönemin ilk yıllarında beyliğin merkezi Milas iken daha sonra Beçin olmuştur¹⁴⁶. 1320-1321 yıllarında Orhan Bey, Rodos'u geri almak için uğraşmışsa da başarı elde edememiştir¹⁴⁷. Orhan Bey'in adı, 1330 tarihinde Milas'ta inşa edilen Hacı İlyas Camii'nin inşa kitabesinde ve İbni Batuta'nın Beçin'de henüz tamamıyla bitirilmemiş halde gördüğü caminin 1332 tarihli kitabesinde okunur¹⁴⁸. Milas Hacı İlyas Bey Camii kitabesinde "Emiri-i Kebir ve Şuca devletü'd-din" ünvanları, 1332 tarihli Beçin'deki kendisinin yaptırdığı cami kitabesinde de "Emir-i muazzam, mansur, muzaffer, mufahham, sultan-ı guzzatu'l-atrak, Şuca devletü'd-din Orhan bin Mesud" ünvanları sıralanmıştır¹⁴⁹. Orhan Bey'le ilgili birçok bilgiyi "İbni Batuta Seyahatnamesi"nde görmek mümkündür. 1333 yılında Anadolu'yu dolaşan seyyah, Beçin'de Orhan Bey'i ziyaret ederek onu "Milas Sultanı" olarak zikretmiş, Beçin'nin güzel binalar ve mescitlerle süslenmiş yeni bir kasaba olduğundan bahsetmiş ve Orhan Bey'in bir tepe üzerinde kurulan bu şehirde, bir cami yaptırtmaya başladığını ama henüz tamamlanmadığını belirtmiştir¹⁵⁰.

Orhan Bey'in kesin ölüm tarihi bilinmemektedir. Ancak 1337 yılında Menteşeoğulları ile Girit Dükalığı arasında yapılan antlaşma göz önüne alınarak 1337 yılından hemen önce öldüğü söylenebilir ki 1337 yılından önce yapılan antlaşmalarda Menteşe Beyi olarak Orhan Bey görünürken, 1337 antlaşmasında "Emirü'l Kebir" yani "Ulu Bey" olarak oğlu İbrahim Bey görünür ve ölümünden sonra beyliğin başına geçmiştir¹⁵¹. Seyyah İbni Batuta, Tavas'tan Muğla'ya giderken "Milas Sultanı" Orhan bey'in oğlu İbrahim Bey'i Muğla'da gördüğünü belirtmiştir¹⁵².

¹⁴⁵ Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, (çev: Tahsin Yazıcı), İstanbul, 2006, s. 630.

¹⁴⁶ M.K. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 189; İ.H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu...*, s. 72.

¹⁴⁷ Z.Eroğlu, *a.g.e.*, s. 108.

¹⁴⁸ P. Wittek, *a.g.e.*, s. 69, 135.

¹⁴⁹ R. Duran, *a.g.t.*, s. 63.

¹⁵⁰ Mümin Çevik (haz.), *İbni Batuta Seyahatnamesi "Tuhfetü'n-Nuzzar fi Garaibi'l-Emsar"*, Cilt I-II, İstanbul, 1983, s. 200.

¹⁵¹ R. Duran, *a.g.t.*, s. 66.

¹⁵² M. Çevik (haz.), *a.g.e.*, s. 199.

İbrahim Bey, Latin hâkimiyetine geçen İzmir'i kurtarmak için Aydınolu Umur Bey'e yardım etmek üzere hazırlanırken Umur Bey'in şehit olması (1348) ve kardeşi Hızır Bey'in de Latinlerle ağır bir antlaşma yapmak zorunda kalması nedeniyle bu yardımı yapamamıştır¹⁵³. İbrahim Bey, 1360 yılında vefat etmiştir¹⁵⁴.

İbrahim Bey'in ölümünden sonra yöre, Mehmed, Musa ve Ahmed isimdeki oğulları arasında paylaşılmış, bunlardan Mehmed Bey, Muğla ve Çine taraflarında, Musa Bey, Milas, Beçin ve Balat taraflarında Ahmed Bey ise Marmaris ve Fethiye taraflarında hüküm sürmüşlerdir¹⁵⁵. Musa Bey'in ölüm tarihiyle ilgili kesin bilgi yoktur. Ahmed Gazi, Milas ve Beçin'e gelerek Beçin'deki 1375 tarihli medresesini yaptırdığına göre Musa Bey'in 1375 yılından önce öldüğü ve Ahmed Gazi'nin Milas ve Beçin taraflarını elde ettiği düşünülür¹⁵⁶. Ahmed Gazi Bey, gerek Fethiye, Köyceğiz ve Marmaris'de gerekse Milas ve Beçin'de iken denizde Rodos şövalyeleri ile savaşmış, 1391'de ölmüş ve Beçin'deki türbesine gömülmüştür¹⁵⁷. Yıldırım Bayezid, Menteşe ilinin Beçin ve Milas taraflarının idaresini Hoca Firuz Bey'e vermiştir¹⁵⁸. Firuz Bey'in Milas'ta 1394'te yapılmış camisi vardır¹⁵⁹. Ahmet Gazi'nin ölümünden sonra Menteşe Beyliği'nin bir kısmı Osmanlılar tarafından alınmıştır¹⁶⁰.

Bütün Türk beyliklerini tek çatı altında toplama politikası güden ve giderek cihan devleti olmaya yönelik Osmanlı Devleti, Yıldırım Bayezid zamanında Menteşe Beyliği'ni Osmanlı topraklarına katmıştır¹⁶¹. Ancak 1402 Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayezid'in Timur'a yenilmesi üzerine Anadolu Beylikleri bağımsızlıklarını yeniden kazanmıştır ve bu beyliklerin arasında Menteşe Beyliği'de bulunur¹⁶². Timur, Anadolu Beylerine memleketlerini geri verdiği sırada Menteşe Beyliği'ni de Mehmed Bey ile oğlu İlyas Bey'e vermiştir. Fakat Mehmed Bey'in ölümü üzerine oğlu İlyas Bey Menteşe Beyliği'nin başına geçmiştir¹⁶³. İlyas Bey, Fetret Devri'nde Osmanlı şehzadeleri arasındaki saltanat mücadelelerinde Çelebi Mehmet aleyhine, İsa Çelebi'

¹⁵³ Ali Sevim-Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi 1*, Ankara, 1990, s. 219-220.

¹⁵⁴ İ.H. Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı...*, s. 55-56.

¹⁵⁵ A.-T. Akarca, *a.g.e.*, s. 66; P. Wittek, *a.g.e.*, s. 74.

¹⁵⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Menteşeoğulları", *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, M.E.B. Yayınları, Cilt 6, İstanbul, 1976, s. 726; A. Sevim-Y. Yücel, *a.g.e.*, s. 220.

¹⁵⁷ *Muğla İl Yıllığı*, s. 179.

¹⁵⁸ *Muğla İl Yıllığı*, s. 180.

¹⁵⁹ İ.H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu...*, s. 77.

¹⁶⁰ M.K. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 191-192.

¹⁶¹ *Cumhuriyetimizin 80. Yılında Muğla*, Anonim, 2003, s. 20.

¹⁶² Z. Mete, "Muğla", s. 378.

¹⁶³ İ.H. Uzunçarşılı, "Menteşeoğulları", s. 729; İ.H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu...*, s. 77-78.

nin lehine, Aydın ve Saruhoğulları ile ittifakta bulunmuştur. Ancak müttefikler Çelebi Mehmet'e yenilince İlyas Bey onun hâkimiyetini tanımak zorunda kalmıştır (1405)¹⁶⁴.

İlyas Bey'in adını, Ariflerin Menkıbeleri ve İbni Batuta Seyahatnamesi'nde görmek mümkündür. Ariflerin Menkıbeleri'de, Ulu Arif Çelebi'nin Tavas Kalesi'nin emiri olan ve müridlerinden sayılan İlyas Bey'in bağına girdiklerinden ve burada ariflere yakışır şekilde eğlencelerle meşgul olduklarından bahseder. Bu sırada da meydana gelen bir yağmur duası olayı anlatır¹⁶⁵. İbni Batuta ise Lâdik'ten Tavas'a ulaştıklarında kale kumandanının İlyas Bey olduğundan ve kendilerine yemek gönderdiğinden söz eder¹⁶⁶.

İlyas Bey'in ölümünden sonra oğulları Leys ve Ahmed Beyler, beyliğin başına geçmişler; fakat Sultan II. Murad tarafından yakalanıp Tokat'ta kaleye hapsedilmişlerdir. Böylece beylik, 1424 yılında II. Murad tarafından kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır¹⁶⁷. 1426 tarihli bir vesikada II. Murad, Balat ve Ayasuluk hâkimi olarak zikredilmiştir¹⁶⁸.

1451 yılında Menteşe'de bir ayaklanma çıkması üzerine Fatih Sultan Mehmed Beylerbeyi İshak Paşa'yı görevlendirmiş ve İshak Paşa, bu olaydan sonra Anadolu Beylerbeyiliği'nin merkezini Ankara'dan Kütahya'ya getirmiş, Menteşe Sancağı'nı da merkezi Muğla olmak üzere bu Beylerbeyiliğe bağlamıştır¹⁶⁹.

II. Bayezid Dönemi'nde (1481-1512), Menteşe Sancağı, tapu-tahrir defterlerine göre Liva-ı Menteşe olarak Pürnaz, Çine, Milas, Beçin, Bozöyük, Muğla, Tavas, Köyceğiz olmak üzere sekiz büyük kazaya ayrılmıştır. 1517 tarihinde Mazon, Balat, Ayasuluk ve Mekri kaza yapılmış, böylece Menteşe Sancağı'ndaki kazaların sayısı artmıştır¹⁷⁰.

¹⁶⁴Erdoğan Merçil, "Menteşeoğulları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 29, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2004, s. 153.

¹⁶⁵A. Eflaki, *a.g.e.*, s. 642.

¹⁶⁶M. Et-Tanci, *a.g.e.*, s. 199.

¹⁶⁷Z. Eroğlu, *a.g.e.*, s. 129.

¹⁶⁸P. Wittek, *a.g.e.*, s. 102.

¹⁶⁹M.K. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 194; E. Uykucu, *a.g.e.*, s. 70; P. Wittek, *a.g.e.*, s. 104.

¹⁷⁰E. Uykucu, *a.g.e.*, s. 72.

1522’de Rodos seferi yapan Kanuni Sultan Süleyman, Kütahya ve Aydın yoluyla Marmaris’e gelmiştir¹⁷¹. Rodos’u aldıktan sonra yine Muğla üzerinden İstanbul’a dönmüştür¹⁷².

1562-63 tarihinde Liva-ı Menteşe’ye Eskihisar ve Eseravalos adlarında iki kaza eklenmiştir. Milas ve İzmir kazası Beçin’e, Ayasuluk kazası Aydın Sancağı’na, bağlanmıştır. Menteşe Sancağı bu teşkilatını 19. yüzyılın ortalarına kadar korumuştur¹⁷³.

17. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Muğla’yı ziyaret eden Evliya Çelebi, Seyahatnamesi’nde Muğla hakkında bahsettiği bilgilerden bir kısmı şöyledir: “*Bu şehir, Anadolu eyaletinde Menteşe paşasının tahtıdır. Şimdi Menteşe Sancağı’nın merkezidir. 105 köyü vardır. Şeyhülislamı, nakibüleşrafi, kethüdalrı, yeniçeri serdarı, ayan eşrafi ve uleması gayet çoktur. Bütün evleri 2170 tane ve ahşaptır. 11 mahallesi ve 70 tane cami-mescid bulunur. 200 kadar dükkânı mevcuttur. Bezzazistani yoktur. Ve çarşı içinden bir dere geçer ve 6 kâgir, 7 ağaç köprü yapılmıştır. 7 medrese ve 11 sıbyan mektebi vardır. 70 adet çeşmesi bulunur...*”¹⁷⁴

17. yüzyılda Menteşe Bölgesi, dağlık olması nedeniyle eşkiyaların sığınak yeri olmuştur. 18. yüzyıldan itibaren ise Anadolu’nun çeşitli yerleri mahalli sülaleler tarafından idare edilmeye başlanmıştır¹⁷⁵. Özellikle yerli ailelerden güçlü olanlar büyük çiftliklere sahip olmuşlardır. Menteşe Bölgesi’nde de mütesellimlik yapan Hasan Çavuş ailesi, Tavashoğullarından Osman Ağa ve Abdülaziz Ağaoğulları aileleri, 1858 Osmanlı Arazi Kanunnamesi’nin yürürlüğe girmesiyle büyük çiftlik ve geniş toprakların sahibi durumuna gelmişlerdir¹⁷⁶.

1811 yılında Aydın eyaleti kurulmuş; Saruhan, İzmir ve Menteşe sancakları Kütahya’dan alınarak Aydın’a bağlanmıştır. 1826 yılından sonra Anadolu eyaleti dörde ayrılarak Aydın eyaletine Aydın merkez olarak Hamit, İzmir, Saruhan, Tekke ve Muğla sancakları bağlanmıştır¹⁷⁷. Muğla, 1867’de çıkarılan Vilayet Nizamnamesi’ne göre

¹⁷¹İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 2, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1998, s. 314.

¹⁷²Z. Eroğlu, *a.g.e.*, s. 132; Ünal Türkeş, *Muğla İl Toplum Yapısı Araştırmaları*, İstanbul, 1971, s. 81; Muğla İl Yıllığı 1973, s. 22.

¹⁷³E. Uykucu, *a.g.e.*, s. 73.

¹⁷⁴Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-Robert Dankoff (haz.), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt 9, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 105-106.

¹⁷⁵P. Wittek, *a.g.e.*, s. 108.

¹⁷⁶Ü. Türkeş, *Kurtuluş Savaşında...*, s. 116.

¹⁷⁷M.K. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 195.

Aydın eyaletine bağlı Mentеше Sancağı'nın merkez kazası içindedir¹⁷⁸. 1871'de belediye olmuştur¹⁷⁹.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Sevr Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti yenik duruma düşmüştür. Antlaşmaya göre İtilaf Devletleri, Osmanlı topraklarını kendi aralarında paylaşmışlar ve Antalya-Muğla bölgesi İtalya'ya verilmiştir. Fakat savaş sonrası İtalya'ya vaad edilen İzmir, Yunanistan'a verilince İtalyanlar müttefiklerine kızarak 28 Mart 1919'da önce Antalya'ya asker çıkartmış, daha sonra Konya dâhil olmak üzere Kuşadası'na kadar Güneybatı Anadolu'nun belli başlı noktalarını işgal etmiştir¹⁸⁰. 23 Temmuz 1919'da da Muğla ve ilçelerine asker çıkarmaya başlamışlar, işgal, Gökova'dan başlamış ve Muğla'ya ulaşmıştır. İtalyanlar Muğla'da Hacılar Hanı (Konakaltı), Yağcılar Hanı ve Koca Han'ı Muğla Karargâh Komutanlığı olarak kullanmışlardır¹⁸¹. İtalya, Muğla işgali sırasında Türkler üzerinde ılımlı bir politika uygulamıştır. Fethiye, Marmaris ve Bodrum'da bulunan İtalyanlar Yunanlılara karşı Muğla halkını desteklemişlerdir¹⁸².

İtalya'nın İzmir'i de hedef alacağını bilen Yunanistan, İngiltere'nin desteği ile 15 Mayıs 1919'da İzmir'e asker çıkartıp Ege Bölgesi'ni işgal girişimlerine başlamıştır¹⁸³. Bu işgal üzerine ulusal bağımsızlık savaşında öncü bir yeri olan Muğla Belediyesi harekete geçmiş, "Koca Han"da bir miting düzenlenmiştir. Bu mitingde o dönem Muğla'nın önemli şahsiyetlerinden olan Bozöyükü Hacı Süleyman Efendi, Encümen Zekai Bey ve Doktor Cemil Şerif Bey, halkı haksız işgale karşı birlik ve beraberliğe, direnişe çağırılmışlardır¹⁸⁴. Batı Anadolu'daki ulusal bağımsızlık savaşının öncü hareketlerinden olan bu mitingden sonra "Menteşeliler Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" kurulmuştur¹⁸⁵. Bu cemiyet, 19 Mayıs 1919'da Muğla'nın önde gelen efe ve zeybeklerin katılımlarıyla direnme kurulunu oluşturmuş, İstiklâl Savaşı'nda önemli rol oynayan bu kurul "Muğla Serdengeçtileri Müfrezesi" adını almıştır¹⁸⁶. Bu direnme

¹⁷⁸Z. Mete, "Muğla", s. 380.

¹⁷⁹Ü. Türkeş, *Kurtuluş Savaşında...*, s. 74.

¹⁸⁰Toktamış Ateş, "Milli Mücadele' de Ordu, Savaşlar ve Cephele", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1168.

¹⁸¹Ü. Türkeş, *Kurtuluş Savaşında...*, s. 228-229.

¹⁸²M. K. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 198.

¹⁸³Mete Tunçay, "Siyasal Tarih (1908-1923)", *Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cilt 4, İstanbul, 1997, s. 68.

¹⁸⁴Ü. Türkeş, *Kurtuluş Savaşında...*, s.17, 22.

¹⁸⁵Bülent Yılmaz, "Ulusal Bağımsızlık Savaşımız ve Muğla", *Muğla Kent Kültürü Dergisi*, Sayı 6, Muğla, 2008, s. 6.

¹⁸⁶Ü. Türkeş, *Kurtuluş Savaşında...*, s. 258; Bayram Akça, "Muğla'nın 20. Yüzyıla Kadarki Tarihi", *Muğlaname (Muğla ve İlçeleri Kültürü)*, Muğla, 2006, s.35-36.

kurulu, kısa bir süre sonra, Aydın direnişinin milis komutanlığına seçilen Yörük Ali Efe'nin emrine girmiş, işgal bölgesinde etkin çalışmalar yürütmüştür.

Muğla, İstiklâl Savaşı öncesindeki toparlanmasında il içinde üç kongre yaparken il dışındaki iki kongreye de delegeleri ile katılmıştır¹⁸⁷. İstiklâl Savaşı'nda Muğla, kongre ve gerilla hareketleriyle yerel direnmede büyük bir üstünlük sağlamıştır.

İtalyanlar, diğer İtilaf devletleriyle sürekli anlaşmazlık içindedir. Fransa'yı Avrupa'da izlediği politikayla küstüren İngiltere, İtalya'yı da Yunanlıları, İzmir'e çıkartarak kendinden uzaklaştırmıştır. İtalyanlar, 1915 Londra ve 1917 St. Jean de Maurienne gizli antlaşmalarıyla İzmir ve Antalya'nın kendilerine bırakıldığını iddia etmişlerdir. İngilizler de Rus Çarlığı'nın yıkılmasından dolayı 1917 St. Jean de Maurienne antlaşmasının geçerli olmadığını, 1915 Londra Antlaşması'nda da İtalyanlara sadece Antalya yöresinin verildiğini iddia etmişlerdir. Bu anlaşmazlık nedeniyle İtalya, özellikle Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesinden itibaren Ankara hükümetine karşı yumuşak bir politikaya girmiştir¹⁸⁸. Kısacası İtalya, İngiltere ve Yunanistan'a karşı olan politikalarından ve 1921 yılında ülkede çıkan iç çatışmalar ve karışıklıklardan dolayı çekilme hazırlıklarına başlamışlar, Ankara ile ilk diplomatik ilişki kuran ve Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetiyle görüşmeyi kabul eden de İtalyanlar olmuştur¹⁸⁹.

Nihayet Muğla'daki İtalyan birlikleri 5 Temmuz 1921'de geri çekilince yöre işgalden kurtulmuştur¹⁹⁰. Cumhuriyet'in ilanından sonra yapılan idari teşkilat sırasında Menteşe vilayeti de seçkin vilayetler arasında yer almış ve Muğla merkez kaza yapılarak vilayet bu isimle anılmıştır. Böylece yüzyıllar boyu taşıdığı Menteşe ismi terk edilmiştir¹⁹¹.

19. yüzyılın sonlarında, sancağın nüfusu 142.000 olarak tahmin edilmektedir. Bu nüfusun % 92'si Müslüman, % 8'i Rum'dur. Sahillerde oturan Rum nüfusunun çoğu 19. yüzyıl içinde Ege Adaları'ndan gelip buralara yerleşmişlerdir ve İstiklâl Savaşı'ndan

¹⁸⁷Cumhuriyetimizin 80...., s. 22.

¹⁸⁸Faruk Sönmezoğlu, "Milli Mücadele ve Dış Dünya", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1191-1192.

¹⁸⁹F. Sönmezoğlu, "Milli Mücadele...", s. 1191-1192.

¹⁹⁰İlimiz Muğla, s. 48.

¹⁹¹A.-T. Akarca, *a.g.e.*, s. 74; E. Uykucu, *a.g.e.*, s. 73.

sonra Rumlarla Türkler mübadele edilerek Yunanistan'dan (Rumeli) gelen Türkler buralarda iskân edilmişlerdir¹⁹².

Muğla'da ilk belediye teşkilatı, 1871 yılında kurulmuştur. Belediyenin ilk başkanlığını Hacı Kadı Süleyman Efendi yapmıştır¹⁹³. Süleyman Efendi, 1886 yılında Muğla Saatli Kulesi'ni inşa ettirmiştir. Şehirde ticaretin gelişmesi için, Koca Han ve Kıraathane Hanı (Bıcılar Hanı)'nı yaptırmıştır¹⁹⁴.

Hacı Kadı Süleyman Bey'den sonra belediye başkanlığına sırasıyla Zorbazade Hacı Şerif Ağa, Kara Hafizzade Hacı Mehmet Ali Efendi ve Zorbazzade Ragıp Bey seçilmiştir¹⁹⁵. Kentin gelişmesinde önemli atılımların görülmediği¹⁹⁶ bu dönemlerde, Muğla'daki ilk önemli siyasal hareket, 1930 yılının ikinci yarısında Cumhuriyetçi Serbest Fırkası'nın kurulması olur. Kısa bir süre sonra kapanacak olan firkanın merkezi "Balcıoğlu Hanı" olmuştur¹⁹⁷.

Vali Recai Güreli ve Belediye Başkanı İskender Alper döneminde kentte büyük atılımlar olmuş, Muğla'nın ilk imar planı hazırlanmış, Cumhuriyet Meydanı ve onu çevreleyen yeni binalar yapılmıştır¹⁹⁸.

1950'li yıllarda Muğla'nın eski idari merkezi, bugün adliye ve belediye binalarının bulunduğu Müştakbey Mahallesi'nden Cumhuriyet Meydanı'na kaydırılmıştır¹⁹⁹.

1960'lı yıllarda imar faaliyetlerine devam edilmiştir. 1970'li yıllarda ise ülke düzeyinde sit alanlarının ve korunacak yapıların tanımlanması çalışmaları kapsamında Muğla'da da mevcut sit alanı tanımlanmıştır. Aynı yıllarda Saburhane Meydanı düzenlenmiştir. 1985'te Konakaltı semtindeki Konakaltı Hanı ve çevresinin

¹⁹²M.K. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 196.

¹⁹³Ünal Türkeş Arşivi.

¹⁹⁴Ünal Türkeş Arşivi; Bayram Akça, *Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, Ankara, 2002, s. 74.

¹⁹⁵B. Akça, *a.g.e.*, s. 74.

¹⁹⁶*Cumhuriyetimizin 80...*, s. 24.

¹⁹⁷İlhan Tekeli, "1923-1950 Döneminde Muğla' da Olan Gelişmeler", *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, 2006, s. 157.

¹⁹⁸Sevin Osmay, "1950-1987 Döneminde Muğla Kenti", *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, 2006, s. 214.

¹⁹⁹S. Osmay, *a.g.m.*, s. 215.

düzenlenmesi çabalarına geçilmiş, Yağcılar Hanı'nın onarımı için girişimde bulunulmuştur²⁰⁰.

Günümüzde ise gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sayesinde tarihi hanlar, dini ve sivil mimarlık örnekleri ve taş döşemeli sokakları korunarak, kentin geleneksel kimlik dokusunun sürdürülmesi sağlanmaktadır.

2.3. Ticari Hayat

Muğla'nın kıyı kenti olması, verimli topraklarının bulunması, zengin madenleri ve ormanları açısından önemli yer tutmasından dolayı ilk çağlardan beri birçok savaşa ve istilaya sahne olmuştur.

Muğla'da ilk yerleşimin kentin kuzeyinde yer alan kalede başlamış olduğu kabul edilir. Kentte 14. yüzyılın ilk yarısından itibaren başlayan yerleşim düzeni, Menteşe Beyliği'nin siyasi gücü ölçüsünde kaleden aşağılara doğru gelişmiştir. Engebeli ve dağlık topografya, yerleşmelerin kuzeye ve batıya doğru yayılmasını engellemiş, kent güneydeki ovaya doğru yayılma göstermiştir²⁰¹. Fakat bu dönemde, bir ticaret kenti olarak Muğla, ikinci planda kalmıştır. Beyliğin siyasi ve ekonomik merkezi olan Milas ve Beçin ön plana çıkmıştır²⁰². Menteşe Beyliği'nin baş ticaret limanı ise Balat'dır. Buradan buğday, susam, bal, deri, halı, gibi ürünler Rodos'a, Kıbrıs'a, Avrupa'ya ve Mısır'a gönderilmiş, oralardan da kumaş, sabun, kurşun gibi mallar getirilmiştir²⁰³.

Şehir, 15. yüzyılda, asıl ticaret yollarından uzak ve tarıma dayalı küçük bir kasaba olarak karşımıza çıkar. Buna bağlı olarak Anadolu'ya kapalı bir konumda yer alması, kentsel gelişmesinin oldukça yavaş seyir izlemesine sebep olmuştur. Ancak, bütün bunlara rağmen kırsal ticaretin canlılığı göze çarpmaktadır²⁰⁴.

16. yüzyılda Muğla ve çevresinde bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Bunu, Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos'u 1520'de fethetmesiyle canlanan ticarete bağlamak mümkündür. Kanuni döneminde Marmaris'te bir kale ve kervansarayın yapılması Rodos'la yapılan ticaretin canlılığını gösterir²⁰⁵. Rodos Adası'nın Osmanlı topraklarına

²⁰⁰Necva Akçura, "Muğla'da Geleceğe Yönelik Çabalar Tarihi Çevre Koruması", *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, 2006, s. 262.

²⁰¹Z. Mete, "Muğla", s. 378.

²⁰²Suraiya Faroqhi, "Menteşeoğullarından Osmanlılara Muğla", *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, 2006, s. 19.

²⁰³*Muğla İl Yıllığı*, Anonim, 1967, s. 188.

²⁰⁴S. Faroqhi, a.g.m., s. 21, 30.

²⁰⁵N. Niray, "Muğla İlinin Kentleşme...", s. 17.

katılmasından sonra, Ada'nın tahıl üretimi düşük olduğundan buraya Fethiye, Pürnaz ve Köyceğiz'den sürekli olarak tahıl gönderilmeye başlanmıştır²⁰⁶.

Muğla, 18. yüzyıla kadar ekonomik anlamda fazla gelişme gösteremeyen, dışa kapalı bir dönem yaşamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Muğla yöresi büyük ölçüde bir canlanma yaşamıştır.

III. Selim ve II. Mahmut döneminde ticaret alanında başlatılan yeni atılımlar, Tanzimat Dönemi (1839-1876)'nde de sürdürülmüştür²⁰⁷. Ticaret alanındaki bu atılımlar daha çok Batı'ya dönüktür. Tanzimat'ın ilanından kısa bir süre önce 1838'de İngiltere, sonra da Fransa ile bir ticaret antlaşması imzalanmıştır. 1839 ile 1841 yılları arasında buna benzer ticari antlaşmalarla Avrupa'nın çeşitli ülkelerine ayrıcalıklar tanınmıştır²⁰⁸. 1840 yılından itibaren ticaret antlaşmalarının sağladığı olanaklar, dış ticaret alanındaki tekelleri kaldırmış, iç ticarete yabancıların el atmalarına imkân vermiştir. Önceki dönemde liman kentlerinde toplanan yabancı tüccarlar, sadece Osmanlı tüccarlarından hammadde alıp mamullerini satmakla uğraşırken, 1856 Islahat Fermanı ilanından sonra kendilerine tanınan ayrıcalıklarla iç üretim, tüketim ve ticaretle doğrudan ilgilenmeye başlamışlardır. Böylece 1838-1864 yılları, Osmanlı ekonomisinin ticaret antlaşmaları ve yabancı tüccarlara verilen ayrıcalıklar ile dış etkilere tamamen açıldığı bir dönem olmuştur²⁰⁹.

Bununla birlikte, 19. yüzyılın ilk yarısında ve ortalarında ulaşımda buharlı gemiler ve demiryollarıyla sağlanan gelişmeler ve bunların Osmanlı ülkesine girmesi²¹⁰, her ne kadar Osmanlı ticareti yararına olduğu görünümü verse de gerçekte ticaret antlaşmaları, kapitülasyonlarla yabancı ülkelere tanınan ayrıcalıklara bu dönemde ek ticari imtiyazlar tanınmış, Osmanlı ekonomisi gün geçtikçe dışa bağımlı bir duruma gelmiştir²¹¹. Bu dönemde Osmanlı'nın dış ticaret ilişkilerinin başında İngiltere, Almanya, Avusturya ve İtalya yer almıştır.

²⁰⁶“ Muğla”, *Yurt Ansiklopedisi*, Anonim, Cilt 8, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1982-83, s. 5867.

²⁰⁷Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara, 1997, s. 353.

²⁰⁸Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II*, (çev: Server Tanilli), İstanbul, 1995, s. 104.

²⁰⁹M. Çadircı, *a.g.e.*, s. 335-354.

²¹⁰Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu (1700-1922)*, (çev: Ayşe Berktaş), İstanbul, 2002, s. 190-191.

²¹¹M. Çadircı, *a.g.e.*, s. 356.

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun genel olarak içine girdiği değişim sürecinde Muğla'nın daha canlı bir kent yaşamı verdiği görülür²¹². Ne tam kentsel ne de tam kırsal nitelikler gösteren Muğla, yerleşmelerin bölgesel kademelenmesinde üst kademedeki büyük ticaret kenti ile alt kademedeki kırsal yerleşmeler arasındaki ilişkiyi sağlayan, kırsal alandan elde edilen artı ürünün toplandığı ve tüketici merkeze iletildiği bir ara merkez ve bir "Pazar Yeri" niteliğindedir²¹³.

19. yüzyılın ortalarında, Muğla'yı, Büyük Menderes Ovası'nın en önemli ticaret merkezi olan Aydın kentine bağlayan ana ulaşım aksı Ula, Muğla ve Yatağan üzerinden geçen kervan yoludur. Kırsal alandan elde edilen ürünü birer ara merkez durumundaki küçük yerleşim merkezlerine ve büyük ticaret kentlerine, kentsel alanlarda üretilen işlenmiş veya yarı işlenmiş malları ise kırsal alana taşımaktadırlar. Bu da 19. yüzyıl ortalarında bölgede var olan pazar ilişkilerinin bir göstergesidir²¹⁴.

19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da sanayinin gelişmesiyle Ege'den Avrupa'ya çeşitli hammadde ve tarımsal ürünlerin ticaret miktarı artınca²¹⁵, Anadolu'da 1856 yılında yapımına başlanmış olan ilk demiryolu İzmir-Aydın hattı açılmıştır²¹⁶. Bu hat, Muğla'nın özellikle İzmir'le olan ilişkilerinin kurulması bakımından önemlidir. Ama bunun etkisini arttıracak olan karayollarının gelişmesi uzun bir gecikmeyle olmuştur. 1900'lere kadar kara ulaşımı kervanlara bağlı kalmıştır²¹⁷. Muğla, demiryolu ulaşım sisteminin dışında kaldığı halde deve kervanları sayesinde bu sistemle bütünleşmiştir. 19. yüzyıl sonlarında Muğla eşrafına göz gezdirildiğinde, hemen hepsinin büyük deve kervanlarına sahip olduğu görülür. Kent içinde "Zorbazlar Hanı" ve "Şerif Efendi Hanı" yüzyılın en büyük ve zengin deve kervanlarının bulunduğu yerlerdir. Bundan başka Muğla'nın içinde Kömürlü (Kömürçüvalı), Yarım, Bağcılar, Yağcılar ve Gölcüklü Hanları vardır. Bu hanlar doğrudan develerin sığındıkları hanlar olup üst katta deveçiler kalmıştır²¹⁸. Gerek esnafın kendi işinde gerekse yörenin ulaştırma işlerinde ticari bir önem kazanan deve kervanları, Aydın tren istasyonuna inen ticari ve benzeri malların Muğla'ya taşınmasında önemli rol oynamıştır²¹⁹.

²¹²N. Niray, "Muğla İlinin Kentleşme...", s. 24.

²¹³Sevgi Aktüre, "19. Yüzyılda Muğla", *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, 2006, s. 55.

²¹⁴S. Aktüre, a.g.m., s. 67.

²¹⁵N. Niray, "Tarihsel Süreç İçinde...", s. 19.

²¹⁶Esin Kâhya, "Türkiye' deki İlk Demiryolları", *Belleten*, LII/202, Ankara, 1988, s. 212.

²¹⁷İ. Tekeli, a.g.m., s. 116.

²¹⁸Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kervan Yolları*, Ankara, 2007, s. 176.

²¹⁹Ü. Türkeş, *Kurtuluş Savaşında...*, s. 96; Sevgi Aktüre, *19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi*, Ankara, 1978, s. 81.

Demiryollarının deveye nazaran çok düşük taşıma maliyetlerine sahip olmasına rağmen bölgede üstünlüğünü kabul ettirmesi kolay olmamıştır. Deveciler taşımacılığın ötesine geçen işlevleriyle demiryollarının kolayca yük bulmasını engellemişlerdir. Bunun üzerine demiryolu şirketleri ile deveciler arasında antlaşma yapılmış, develer yükleri demiryolları istasyonlarına taşımışlar, demiryolları da bu yükleri İzmir'e taşımışlardır²²⁰.

İzmir-Aydın-Çine-Tavas-Denizli güzergâhını kullanan deve kervanları, bugünkü Sekibaşı Sokak'tan kente girmiş ve bu yolu takip ederek merkeze varmış, kentsel sitin ticari merkezi, Arasta ile yan yana olan Yağcılar Hanı ve Koca Han'da konaklayarak Saburhane semtinden kenti terk ederlermiş²²¹.

Muğla kentinin ekonomisinde önemli yer tutan ticari faaliyet, kentin ve hinterlandının ürünlerini toplayıp, ulusal ve uluslararası pazara sunan ve pazarların ürünlerini kente getiren uzun mesafe ticaretidir. Bu tür ticaretle uğraşanlar kentin büyük aileleridir. Uzun mesafe ticaretinin asıl odaklandığı yerler kent içindeki hanlardır ve büyük zengin ailelerin bir kısmının kendi hanı vardır. Örneğin; “Koca Han” Şerif Efendilerin, “Yağcılar Hanı” ve “Yağhali” Gölcüklülerin, “Balcılar Hanı” Balcıoğulları'nındır. Aileler genellikle kendi develeriyle ulaşımlarını sağlamışlardır. Hanlarında ihraç edilecek ürünleri toplayarak İzmir'e ve Rodos'a ihraç etmişler, bu merkezlerden getirdikleri ürünleri ise mağazalarında satmışlardır. Bunlardan başka Halil İbrahim Hanı, Balcıoğlu Hanı, Kömür Çuvalı Hanı, Cezayirli Hanı, Demirli Hanı uzun mesafe ticaretinin odaklandığı yerlerdir. Ayrıca Cumhuriyet öncesinde Muğla'da bulunan Barutçu ve Dimistoklu zengin Rum ailelerin de kentte “Apostol Hanı”nın sahipleri olduğu bilinmektedir. Bunlar, İzmir ve Rodos'la ticaret yapmışlardır²²².

1858 Arazi Kanunnamesi'nin getirdiği olanaklarla, Menteşe Sancağı'nda hem kentsel hem de kırsal alanda büyük toprak sahipliğinin ortaya çıktığı görülür²²³. Kırsal alandan elde edilen ürünün ve onun sağladığı sermaye birikiminin büyük toprak sahibi ailelere 19. yüzyıl sonunda güç ve zenginlik sağladığı açıktır. Özellikle tütün ve pamuk gibi ürünlerin dış pazarlarca talep görmesi, bu alanda yapılan tarımda Avrupa taleplerine yönelik bir üretim oluşturmuştur. Bu gelişmeler sonucunda da benzer

²²⁰İlhan Tekeli, “Ege Bölgesinde Yerleşme Sisteminin 19. Yüzyıldaki Dönüşümü”, *Üç İzmir*, İstanbul, 1992, s. 132.

²²¹O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 20.

²²²Ü. Türkeş, *Kurtuluş Savaşında...*, s. 27; İ.Tekeli, “1923-1950 Döneminde”..., s. 154.

²²³S. Aktüre, *a.g.m.*, s. 40.

bitkilerin ekilebildiği bölgelerde büyük toprak sahiplerinin ve ayanlık kurumunun ortaya çıktığı görülür. Tütün ekimine başlanan Menteşe Sancağı da bu örneklerden biridir. Ancak kırsal alanda ortaya çıkan bu sermaye birikimi ticaret sermayesine dönüşmemiştir. Bunun nedeni ise, daha çok dış etmenlerle, ticaret ilişkilerinin 19. yüzyıl sonunda gösterdiği değişim sürecidir²²⁴.

19. yüzyılın başlarında iç ticaretteki üstünlüklerini hala korumakta olan Türk tüccarlar, Tanzimat'ın ilanından sonra ortaya çıkan yenilik hareketlerinin desteği ve işlenmiş yabancı malların ülke pazarlarına akmasıyla ticaretteki üstünlüklerini dışarıdan gelip kente yerleşen Rum tüccarlara kaptırmışlardır. Menteşe Sancağı'nda iç ve dış ticaret ile işlenmiş mal üretimi faaliyetlerinin büyük bir bölümünün 19. yüzyıl sonunda Rumların denetimi altında olduğu görülür²²⁵. Konakaltı ve Saburhane semtlerinde faaliyet gösteren Rumlar orman ürünleri, gıda, manifatura, tarım ve maden ticareti gibi alanlarda uzun süre etkili olmuşlardır.

Bu ilişkiler neticesinde, Muğla'da 19. yüzyılın ikinci yarısında iki sınıf öne çıkar. Birincisi, kentte küçük üretim ve perakende ticaretle uğraşan küçük esnaf ve zanaatkarlar, ikincisi ise bölgenin ürünlerini düşük vergilerle dış pazarlara satan ve bu yoldan zengin olan tüccarlarla diğer azınlık gruplardır²²⁶. Birinci kesimin iş yerleri, bugün hala "Arasta" denilen loncaların bulunduğu, Ulu Camii ile Kurşunlu Camii çevresinde yoğunlaşmıştır²²⁷. Arastada çeşitli meslek loncaları var olup toplu olarak buldukları yerlere adlarını vermişlerdir. Bu kesim 17. yüzyıldaki konumlarını 19. yüzyıl sonuna kadar korumuştur.

Muğla, kara ulaşımının dağlardan kaynaklanan zorluğu nedeniyle kıyıya olan yakınlığından dolayı deniz ticareti açısından sözü edilen bir ara merkez durumundadır²²⁸. Bölgenin dış ticaret ilişkilerinde deniz ulaşımı açısından ihraç limanları Gökova ve Güllüktür²²⁹. İl, dış ekonomik ilişkilerini özellikle Gökova limanı sayesinde Rodos'la bağlantı kurarak sağlamış, burası bir yandan kendisi için Menteşe Sancağı'ndan gıda ve ham maddelerini sağlarken diğer yandan dış dünyanın sanayi

²²⁴S. Aktüre, a.g.m., s. 41, 47.

²²⁵S. Aktüre, a.g.m., s. 49.

²²⁶S. Aktüre, a.g.m., s. 76.

²²⁷N. Niray, "Tarihsel Süreç İçinde...", s. 19.

²²⁸N. Niray, "Tarihsel Süreç İçinde...", s. 18.

²²⁹S. Aktüre, a.g.m., s. 52.

maddelerini Muğla'ya getirmekte aracılık yapmıştır²³⁰. Deniz ticaretinde daha çok dokuma ürünleri, kereste, yağ, meşe palamutu gibi mallar satmış, bunun sonucunda tüccarlar, Arasta ve çevresinde yoğunlaşan zanaatkârlara göre daha zengin bir zümre haline gelmişlerdir. Bu durum şehrin fiziki oluşumuna yansımış, 19. yüzyılın ikinci yarısında dış ticaret işine girişen ve zenginleşen²³¹ bu ikinci kesimin iş yerleri, arastanın doğusunda Konakaltı ve Saburhane Meydanı çevresinde oluşan Rum mahallesine bağlayan aks üzerinde sıralanmış ve kentin yeni ticaret merkezini oluşturmuştur²³². Esnaf loncalarının bulunduğu Arasta ve çevresi, Yağcılar, Koca, Halil İbrahim, Mercan, Kömürçüvalı (Kömürçü), Balcıoğlu, Yarım ve Hacılar (Konakaltı) Hanlarıyla Konakaltı'na bağlanır²³³. Gökova limanına ulaşmak üzere Muğla'dan geçen tüccarlar, bu semtteki Hacılar Hanı (bugünkü adıyla Konakaltı Hanı)'nda konaklamışlardır²³⁴ (Harita 1). Bu hanlar kesimi, 19. yüzyılın ikinci yarısında kentte gelişen ticaret sermayedarlığının kentteki yansımasıdır²³⁵.

Tanzimat'ın ilanından sonra şehir yönetiminde ortaya çıkan değişim sürecinin sonucu olarak Muğla'da üçüncü bir kesimin daha ortaya çıktığı görülür. Bu kesimi, İstanbul kökenli sivil ve asker bürokratların iş yerleri olan “yönetici merkez” oluşturur²³⁶. Bunlar hanlar kesiminin doğusunda yer alır.

Muğla kent merkezinin bu üç işlevsel kesimi birbirine bağlayan, Koca Han'ın önünden başlayıp doğuya doğru Konakaltı'na ve daha da doğuda Saburhane Meydanı'na uzanan doğu-batı eksenini 19. yüzyıl sonlarında kent içi ulaşımının belkemiğini oluşturmaktadır²³⁷. Bu durumu, 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar kent içi ulaşımının ana eksenini oluşturan Ulu Camii'den Kurşunlu Camii'ye doğru uzanan kuzey-güney ekseninin yerini 19. yüzyıl ortalarından sonra doğu-batı ekseninin almış olduğunu gösterir (Harita 2). Bu durum daha çok yönetsel yapıda ortaya çıkan değişimler, kente dış pazarlardan giren mallar ve kent dışından gelen Rum tüccarlardan kaynaklanmıştır²³⁸.

²³⁰İ. Tekeli, “1923-1950 Döneminde”..., s. 115.

²³¹O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 22.

²³²S. Aktüre, *a.g.m.*, s. 76.

²³³Ü. Türkeş, *Kurtuluş Savaşında...*, s. 177.

²³⁴O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 22.

²³⁵S. Aktüre, *a.g.m.*, s. 80.

²³⁶S. Aktüre, *a.g.m.*, s. 78-79.

²³⁷S. Aktüre, *a.g.m.*, s. 80.

²³⁸S. Aktüre, *a.g.m.*, s. 82.

Muğla, gerek engebeli arazisi gerekse Anadolu yarımadasındaki konumu dolayısıyla, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısındaki demiryolu ve karayolu yapımından en geç etkilenen yörelerden biri olmuştur²³⁹. Kara ulaşımında ilk araba yollarının Muğla-Gökova iskelesi ile Milas-Güllük iskelesi arasında yapılmış olması 19. yüzyıl sonlarında Menteşe Sancağı'ndaki yük ve yolcu taşımacılığında deniz ulaşımının önemini vurgulamaktadır²⁴⁰. 1900'lü yıllardan itibaren kullanılmaya başlanan araba, Muğla-Aydın bağlantısını sağlamıştır. 1923-1950 yılları arasında kervanla, hayvanla çekilen arabayla ve motorlu taşıtlarla yapılan taşıma yan yana olmuştur. Arabanın kullanılması ve 1923 Lozan Konferansı'nda Rodos'un İtalya'nın elinde kalacağıının kesinleşmesi kent ekonomisinin kuzeye yönelimini arttırmıştır²⁴¹.

Muğla'nın doğal yapısı, nüfus hareketlerini, yerleşme düzenini, il ekonomisinin yapısını ve gelişme biçimini büyük ölçüde belirleyen etmen olmuştur. Ulaşımın güçlüğü ve ulaşım bağlantılarının uzun yıllar tam olarak kurulamayışı, Muğla'nın ulusal pazarlarla bütünleşmesinin oldukça geç ve yavaş seyretmesine yol açmıştır. 1950'li yıllardan sonra gelişen ulaşım imkânları, ilin ülke pazarları ile bütünleşmesini daha hızlı sağlamış; ama bu bütünleşme tam olarak 1970'li yıllarda gerçekleşmiştir. Bu nedenle yerel sermaye birikimi düşük ve sanayinin gelişmesini sağlayabilecek kaynakları kısıtlı olan ilde, ekonomide tarım üstünlüğünü sürdürmüştür²⁴².

Kentte, ticari ilişkiler 1960'lı yılların ortalarına kadar bölgesel bir yapı göstermekte olup 1970'li yıllarda, kırsal hinterlanda hizmet eden farklılaşmamış ticarethanelerin, içinde her türlü mal satan dükkânlar yerlerini kentlilere yönelik mağazalara bırakmaya başlamıştır. Eski kent merkezindeki Arasta bile kumaş ve giyecek eşya satışının yapıldığı ticaret merkezi olmuştur²⁴³.

1980'li yıllardan sonra kentin turizm sektöründe gelişmesi, sanayisini ve ticaretini canlandırmıştır. Günümüzde de bu sektör, kentin ekonomisinde en önemli yere sahiptir.

²³⁹İ. Tekeli, "1923-1950 Döneminde"..., s. 115.

²⁴⁰S. Aktüre, a.g.m., s. 73.

²⁴¹İ. Tekeli, "1923-1950 Döneminde"..., s. 118, 120, 126.

²⁴²Anonim, "Muğla", s. 5883.

²⁴³S. Osmay, a.g.m., s. 211.

3. KATALOG

3.1. BALCIOĞLU HANI

Plân: 1-2

Foto.: 1-37

3.1.1. Yeri:

Han, Muğla/Merkez'de Şeyh Mahallesi, İsmet İnönü Caddesi No: 38'de bulunmaktadır. Yapı, kuzeydoğu ve güney cephede yapılarla sınırlanmış olup, kuzey cephede İsmet İnönü Caddesi'ne, batı cephede Bankalar Çıkması'na, doğu cephede ise Kütüphane Sokağı'na bakmaktadır.

3.1.1.2. Mimarisi:

Yapı; kısmen iki katlı, avlulu hanlardandır. Yol ve arsa durumu nedeniyle çarpık bir plânlamaya sahip olan han, dikdörtgene yakın biçimli revaksız bir avlu ve onun etrafında yer alan çeşitli ölçülerdeki mekânlardan ve ahırdan oluşmaktadır. Avlu kapısı, kuzey cephenin (İsmet İnönü Caddesi'ne bakan cephe) ortasında yer almaktadır. Avlu girişin bulunduğu yer iki katlı olarak düzenlenmiştir. Doğu kanadında yer alan mekânların sokağa açılan kapıları mevcuttur.

3.1.1.3. Alt Kat:

Bu kat, dikdörtgene yakın revaksız bir avlu ve bu avlunun doğu, güney ve kuzey kanatlarındaki farklı ölçülerdeki mekânlar ve batı kanadına yerleştirilmiş ahırdan ibarettir (Plân 1).

Hana giriş, kuzeye (İsmet İnönü Caddesi'ne) bakan cephenin ortasında yer alan kapıyla sağlanmaktadır (Foto. 1). Buradan uzun bir geçitle revaksız avluya ulaşılmaktadır (Foto. 2). Avlu geçidinin doğu yönünde kapı ve pencereleriyle buraya açılan kuzey-güney doğrultusunda, 4.69×7.65 m. ölçülerinde dikdörtgen plânlı bir mekân yer alır (Foto. 3). Günümüzde kiraathane olarak işlev gören mekânın, caddeye açılan kapı ve pencereleri de bulunmaktadır. Bu mekânın güney kısmında, kapı ve penceresi buraya açılan, revaksız avluya doğru taşıntı yapan, doğu-batı doğrultusunda enine dikdörtgen plânlı küçük ebatlı bir mekân daha yer almaktadır. Günümüzde burası kiraathanenin mutfak kısmı olarak kullanılmaktadır (Bkz., Foto. 22). Mekân, batı

duvarındaki bir penceresi, güney duvarındaki iki penceresi ve sonradan açılmış dar kapısı ile avluya bakmaktadır. Güney duvarında bulunan bir pencere sonradan tuğla ile örülerek yarı hizaya kadar kapatılmıştır. Doğu duvarında ise ocak nişi mevcuttur. Kuzeyden güneye doğru olan eğim nedeniyle bu mekân fevkani olarak yükselmekte olup alt kısmına, avluya bakan güney cephesi yönünde, pencere tarzında giriş açılmıştır (Foto. 4). Böylece burası hem bodrum gibi işlev görmekte, hem de rutubetten korunmayı sağlamaktadır. Avlu geçidinin batı yönünde, günümüzde market olarak kullanılan, kapısı ve pencereleri caddeye açılan, 2.90×4.00 m. ölçülerinde bir mekân ve üst kata çıkışı sağlayan merdiven bölümü mevcuttur. Geçidin bu cephesinin ortasında yer alan bir kapı ile merdivenin bulunduğu bölüme girilmektedir. Bu kapıdan girildikten sonra hemen güneyde doğu-batı doğrultusunda 2.55×3.90 m. ölçülerinde dikdörtgen plânlı bir mekân yer almaktadır. Kapısı merdiven holüne açılan mekân, avlu geçidine ve avluya bakan cephelerindeki birer pencere ile aydınlatılmıştır.

Hana girişi sağlayan avlu geçidinden sonra revaksız avluya ulaşılmaktadır (Foto. 5). Avlu ve etrafındaki mekânlar, arazi ve yol durumu nedeniyle iki katlı kısma göre daha çarpık yerleştirilmiştir.

Hanın batı kanadı, iki göz mekân ve ahırdan oluşmaktadır (Foto. 6). Bu mekânların batı cephesi, kuzeybatı köşeden itibaren sokağa doğru taşıntı yapmıştır (Foto. 7). Hanın güneybatı köşesini sınırlayan ahır, kuzey-güney doğrultusunda, 5.27×11.38 m. ölçülerinde dikdörtgen bir plân göstermektedir (Foto. 8). Avluya bakan cephesinde kapısı ve pencereleri vardır. Batı ve güney duvarları ise sağır tutulmuştur. Batı duvarı boyunca yemliği bulunmaktadır (Foto. 9). Ahırın kuzeyinde ise yan yana iki göz mekân yer almaktadır (Foto. 10). Bu mekânların, avlu cephelerinde birer kapı ve pencereleri ile bulunmaktadır. Avlunun kuzeybatı köşesini sınırlayan yamuk plânlı mekânın penceresinin sonradan kapıya çevrilmiş olduğu görülür. Ahırın ve bu iki mekânın, avlu cephelerinde ve diğer cephelerdeki duvarları kalın tutulmuştur.

Hanın güney kanadında farklı ebatlarda iki mekân bulunur (Foto. 11). Bunlardan güneydoğu köşede bulunan mekânın içine sonradan küçük bir tuvalet çevrilmiştir. Avlunun güneydoğu köşesinde yer alan mekân, doğu-batı doğrultusunda 4.10×8.80 m. ölçülerinde enine bir plân gösterir. Bu mekânın avluya bakan cephesi, yatay şekilde sıralanmış tahtalarla sonradan kapatılmıştır. Penceresi olmayan mekânın kapısı, avluya

açılmaktadır. Bunun hemen batısındaki ikinci mekân, 2.74×4.25 m. Ölçülerinde olup avluya eyvan şeklinde açılmaktadır.

Hanın doğu kanadında, farklı ebatlarda mekânlar yer almaktadır (Foto. 12). Avlunun güneydoğu kenarında yer alan kuzey-güney doğrultusundaki mekân, 4.13×10.10 m. ölçülerindedir. Batı duvarı güneye doğru kırılarak yamuk bir plân meydana gelmiştir. Mekânın avluya ve sokağa bakan (doğu) cephesinde kapıları ve pencereleri bulunmaktadır. Hemen kuzeyinde kareye yakın plânlı bir mekân daha bulunmaktadır. Mekânın avluya bakan cephesinde birer kapı ve penceresi vardır. Sokağa bakan cephesine de bir kapı açılmıştır. Depo olarak işlev gören bu mekânlara giriş, günümüzde sokağa bakan cephelerde bulunan kapılardan sağlanmaktadır (Foto. 13). Avlunun kuzeydoğu köşesine yerleştirilmiş bir mekân daha yer almaktadır. Burada güney ve doğu duvarlar, güneydoğu köşeye doğru üçgen yapacak şekilde birleşerek yamuk bir plân ortaya çıkmıştır (Foto. 14). Mekânın avluya bakan cephesinin bir kısmı duvarla bir kısmı ise ahşap doğramalarla kapatılmıştır. Kapısı avluya açılmaktadır. Hanın doğu kısmında yer alan bu mekânların avluya bakan cephe duvarları, sokağa bakan cephe duvarlarına göre daha ince tutulmuştur. Mekânları bölen iç duvarı da sokağa bakan cephe duvarı kadar kalındır.

3.1.1.4. Üst kat:

Hanın giriş kısmı iki katlı olarak düzenlenmiştir (Plân 2). Bu kat, yolcuların kalması için tahsis edilmiştir. Üst kata, avlu geçidinin batısında, kapıyla girilen bir holde yer alan, “U” şeklinde düzenlenmiş merdivenden çıkılmaktadır (Bkz., Foto. 28). Merdivenin kuzey tarafında, korkulukla çevrilmiş küçük boyutlarda bir iç balkon yer almaktadır. Merdiven çıkışının bittiği yer, sonradan kontrplak malzeme ile kapatılarak buradan açılan bir kapı ile kuzey-güney doğrultusunda uzun, doğu-batı doğrultusunda kısa olan, sofa diyebileceğimiz bölüme geçiş sağlanmıştır (Foto. 15-16). Kuzey-güney doğrultusunda olan sofanın kuzey cephesinin ortasındaki kapıdan, cephe boyunca uzanan, dar bir balkona geçilmektedir (Foto. 17). Bu sofanın avluya bakan cephesinde ise bir penceresi vardır.

Kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda olan sofanın dört köşesine odalar yerleştirilmiştir. Merdivenin kuzeyinde ve güneyinde bulunan odalar, 3.00×3.98 m. ölçülerinde, karşısında yer alan diğer iki oda ise yaklaşık 4.00×4.80 m. ölçülerindedir. Kareye yakın bir plân gösteren bu odaların kapıları, sofaya açılmaktadır. Sofanın

kuzeybatı köşesindeki oda, İsmet İnönü Caddesi'ne bakan cephede iki, kuzeydoğu köşedeki oda aynı cephede üç pencere ile aydınlatılmıştır. Ayrıca doğu cephesinde bir pencere daha yer almaktadır (Foto. 18). Yine sofanın güneydoğu ve güneybatı köşesinde yer alan odalar, avluya bakan cephede ikişer pencere ile aydınlatılmıştır. Güneybatı köşedeki odanın kuzey duvarında, merdivene bakan kısımda, bir penceresi daha bulunmaktadır. Güneydoğu köşedeki, kışlık olarak kullanılan odanın doğu duvarında ocak nişi bulunmaktadır (Foto. 19). Odanın içine doğru hafif taşıntı yapan bu ocak nişi günümüzde kapatılmıştır.

3.1.1.5. Malzeme ve Teknik:

Yapıda; moloz taş ve ahşap malzeme kullanılmıştır.

Yapının iki katlı olarak düzenlenmiş olan kısmında, alt katta yer alan mekânların avlu geçidine ve avluya bakan cephelerindeki duvarları ahşap çatkılı, araları moloz taş dolgulu, hımış duvar şeklinde inşa edilmiştir.

Kuzey cephenin (İsmet İnönü Caddesi'ne bakan cephe) ortasında yer alan avlu kapısının batısındaki (market olarak kullanılan yer) mekânın caddeye açılan pencereleri vitrin şeklinde düzenlenmiştir. Mekânın tabanı, fayansla döşenerek yenilenmiştir. Tavanı ise enine ve boyuna zıt yönde yerleştirilmiş olan ahşap dikmelerle yenilenerek desteklenmiştir. Bunun üzerine de ahşap döşeme tahtaları yerleştirilmiştir. Avlu geçidinin batı cephesinin ortasında bulunan ahşap kapısından geçildikten sonra, hemen güney tarafta bulunan mekânın avlu geçidine ve avluya bakan cephesindeki pencereleri düz lentolu, ahşap sövelidir. Bu mekânın tabanı ve tavanı ahşap malzemeyle döşenmiştir. Duvarlar ise sıvanmıştır.

Avlu kapısının doğusundaki mekânın (kıraathane olarak kullanılan yer) caddeye bakan pencereleri vitrin şeklinde düzenlenmiş olup avlu geçidine bakan kısımdaki pencereler düz lentolu, ahşap söveli, giyotin tarzında olup kapısı, düz lentoludur. Pencereler kendi içinde cam bölmelere ayrılmıştır. Bu mekânın taban döşemesi fayansla yenilenmiştir (Foto. 20). Tavanı ise enine ve boyuna zıt yönde yerleştirilmiş olan ahşap dikmelerle yenilenerek desteklenmiştir. Bunun üzerine de ahşap döşeme tahtaları yerleştirilmiştir (Foto. 21). Bu mekânın hemen güneyinde, düz lentolu kapısı ile girilen küçük ebatlı mekânın (kıraathanenin mutfak kısmı) batı ve güney duvarındaki pencereler düz lentolu, ahşap sövelidir (Foto. 22). Mekânın kuzey duvarına açılan

pencere yarı hizaya kadar boyuna yerleştirilmiş ahşap çıtalarla kapatılmıştır. Doğu duvarındaki ocak nişi ise yuvarlak kemerli, düz alınlıklıdır. Tabanına beton atılmıştır. Tavan, düz ahşap malzeme ile örtülmüştür. Mekânın batı duvarı ise yarı hizaya kadar fayansla kaplanmıştır. Bu mekânın avluya bakan cepheleri, ahşap çatkılı, araları moloz taş dolgulu, hımış duvar şeklinde inşa edilmiştir. Yine avluya bakan cephelerinde dar olarak yapılmış ahşap saçaklara yer verilmiştir. Örtüsü ise ahşap iskelet üzerine alaturka kiremit kaplanmıştır.

Zemini betonla kaplanmış olan avlu geçidinin tavanı, enine ve boyuna zıt yönde yerleştirilmiş ahşap dikmelerle desteklenmiştir. Bunun üzerine de ahşap döşeme tahtaları yerleştirilmiştir (Bkz., Foto. 2). Revaksız olan avlu zemini topraktır.

Avlunun güneybatı köşesini sınırlayan ahırın çift kanatlı kapısı ahşaptır. Avluya bakan pencereleri kareye yakın açıklıklı, ahşap sövelidir. Pencereler taş malzeme ile kapatılmış vaziyettedir. Ahırın bu cephesi moloz taşla örülmüştür (Foto. 23). Batı duvarı boyunca devam eden yemlik de, moloz taş malzeme ile oluşturulmuştur. Üzeri sonradan betonla kaplanmış ve hayvanları bağlamak için demir halkalar yapılmıştır (Bkz., Foto. 9). Ahırın hemen kuzeyinde bulunan iki göz mekândan kuzeybatı köşedekinin avluya bakan cephesindeki kapısı düz lentoludur. Düşey dikdörtgen açıklıklı, ahşap söveli olan penceresi ise sonradan kapıya çevrilmiş ve günümüzde kapatılmış vaziyettedir. Mekânın tabanı ve tavanı ahşap malzemeyle döşenmiştir. Bunun hemen yanındaki ikinci mekânın avluya bakan cephesinde yine düz lentolu kapısı ve küçük ebatta ahşap söveli bir penceresi vardır (Foto. 24). Tabanı ve tavanı ahşap malzemeyle döşenmiştir. Her iki mekânın ve ahırın avluya ve sokağa bakan cepheleri, moloz taşla inşa edilmiştir (Bkz., Foto. 7). Sokağa bakan cephede, kuzeybatı köşe pahlanmıştır. Ahır ve iki göz mekânın örtüsü ise, ahşap iskelet üzerine alaturka kiremit kaplanmıştır.

Hanın doğu kanadındaki mekânların avluya bakan cephelerinde düz lentolu, ahşap kapıları ve yine düz lentolu, ahşap söveli pencereleri bulunmaktadır (Bkz., Foto. 12-13). Pencerelerden bir tanesinin kapatıldığı görülmektedir. Bu cephede duvarlar ahşap çatkılı, araları moloz taş dolgulu, hımış duvar şeklinde oluşturulmuştur. Mekânların sokağa bakan cephelerine, muhtemelen sonradan açılan kapı ve pencereleri, düz lentolu ve ahşap sövelidir. Aynı cephede duvarlar moloz taştan örülmüştür (Bkz., Foto. 13). Mekânların tabanları betonla kaplanmıştır. Tavan döşemeleri ise ahşap malzemedir. Bu mekânların devamında, avlunun kuzeydoğu köşesinde yer alan

mekânın, avluya bakan cephesinin bir kısmı ahşap çatkılı, araları moloz taş dolgulu, hımış duvarla diğer kısmı ahşap doğramalarla kapatılmış ve düz lentolu ahşap kapıyla girilmektedir (Foto. 14, 25). Mekânın güney duvarı, muhtemelen sonradan tuğla ile örülmüştür. Hanın doğu kanadını meydana getiren bu mekânların örtüsü ahşap iskelet üzerine alaturka kiremit kaplıyken günümüzde tenekeyle yenilenmiştir (Foto. 26).

Hanın güney kanadında bulunan eyvan şeklindeki mekân ve bunun doğusunda bulunan mekânın duvarları moloz taşla inşa edilmiştir (Foto. 27). Bunlardan güneydoğu köşede bulunan mekânın avluya bakan cephesi yatay şekilde düzenlenmiş ahşap doğramalarla kapatılmıştır. Mekânların örtüsü ise ahşap iskelet üzerine alaturka kiremitlidir.

Hanın üst katına çıkışı veren merdiven ahşaptır (Foto. 28). Bu katta, doğu-batı doğrultusunda uzanan ve kısa tutulan sofadan kuzey-güney doğrultusunda uzun olan sofaya geçilen açıklıkta basık kemer kullanılmıştır (Foto. 29). Bu kemerin bittiği kısımlar, profillendirilmiş başlıklara oturmuştur (Foto. 30). Kuzey-güney doğrultusunda olan sofanın kuzey cephesinde bulunan balkona açılan çift kanatlı kapısı, düz lentolu ve ahşaptır. Kapının kanatları kendi içinde cam bölmelere ayrılmıştır (Foto. 31). Güney cephesinde bulunan pencere ise düz lentolu, ahşap söveli olup giyotin tarzında açılmaktadır. Pencere, kendi içinde cam bölmelere ayrılmıştır. Sofanın dört köşesine yerleştirilen odaların kapıları düz lentolu, tek kanatlı, ahşap olarak yapılmıştır. Yalnız kuzeydoğu köşede bulunan odanın kapısı çift kanatlı düzentedir. Odaların pencereleri yine düz lentolu, ahşap söveli ve giyotin tarzında açılmaktadır. Pencereler kendi içinde cam bölmelere ayrılmıştır (Foto. 32). Güneydoğu köşedeki odanın doğu duvarında yuvarlak kemerli, düz alınlığa sahip ocak nişi vardır. Alınlığa ay yıldız motifi işlenmiştir (Foto. 33). Sofanın ve odaların taban ve tavan döşemeleri ahşap malzemeyle kaplanmıştır (Foto. 34).

Üst katta, kuzey ve güney cephede duvarlar bağdadi teknikte, kuzeybatı ve kuzeydoğu cepheler, moloz taşla inşa edilmiştir (Foto. 35-36). Kuzeybatı cephenin üst kısmındaki, merdiven boşluğuna denk gelen yerde bulunan pencere düz lentolu, ahşap sövelidir. Bu cephede, pencerenin hemen alt hizasında mazgal tarzı, küçük delikler açılmıştır. Kuzey cephe boyunca uzanan balkon, ahşap olarak yapılmıştır.

Güney ve kuzey cephede, alt yüzeyleri ahşapla kaplı geniş saçaklara yer verilmiştir. Özellikle kuzey cephedeki saçak uçlarına, yörede sivil mimarlık

örneklerinde görülen sac-teneke şeritler işlenmiştir. Güney cephedeki saçak uçları düz, ahşap olarak düzenlenmiştir. Kuzeybatı ve kuzeydoğu cephelerde ise çatı, bir taş kordonla çıkıntı yapmıştır.

Ahşap konstrüksiyonlu çatı, alaturka kiremitle örtülmüştür. Yapıda, yöreyle özdeşleşmiş olan “Muğla Bacası”²⁴⁴ yapımına yer verilmiştir. 1940’lı yıllardan sonra kullanılmaya başlayan alaturka kiremitli çatılar, bu bacanın ortaya çıkışını sağlamıştır²⁴⁵.

Ocak bacası, kuzeybatı cephede beden duvarı boyunca çıkıntı yaparak sokağa doğru baca genişliğinde yansıtılmıştır (Bkz., Foto. 36).

3.1.1.6. Tezyinat:

Hana girişi sağlayan kuzey cephenin ortasında bulunan kapının kanatlarına yağlı boya ile manzara içerisinde çeşitli kuş figürleri işlenmiştir (Foto. 37).

3.1.1.7. Yapının Tarihlendirilmesi:

Akşehir’den gelip Muğla’ya yerleşmiş olan Balcıoğlu ailesine ait olduğu bilinen yapı; susam, helva ve bal ürünlerinin pazarlandığı yer olmuştur²⁴⁶. Ancak hanın kitabesi olmadığından ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Üst katının bağdadi teknikte inşa edilmesi, pencere ve örtü sistemleri bakımından, hemen yakınındaki, Yarım Han ve Konakaltı Hanı ile benzerdir. Ayrıca yapı, 19. yüzyılın ikinci yarısından

²⁴⁴Muğla Bacası, Muğla’nın az rüzgârlı, bol yağışlı koşullarına uygun bir bacadır. Bacanın yapım tekniği, dış görünüşüne nazaran daha basittir. Baca yapımında, alaturka kiremit kullanılır. Kare yüzey üzerine kurulan baca; şu şekilde yapılır:

- 1- Her kenarda ikişer alaturka kiremit, oluk yerleri dış kısma gelecek şekilde sırt sırta konarak, çatki yapılır. Çatkinin sağlam olması için, mala ucu ile çatki yapan kiremit ucunun, birine dişi, ötekine erkek bırakacak şekilde çentik açılır. Bu ilk durumda, ikişerden dört kenarda sekiz kiremit kullanılmıştır.
- 2- Yine aynı çatkılar üzerine ikişer kiremit, oluk yerleri alta gelecek şekilde dış tarafa konur. İkinci durumda da ikişerden dört kenara, sekiz kiremit konmuş olur. Böylece her kenarda üçgen, çatkılar oluşturulmuş olur.
- 3- Karşılıklı olan üçgenlerin tepe noktaları üzerine bir bütün kiremit konularak köprü yapılır. Diğer karşılıklı duran iki üçgen de bu köprüye çeyrek kiremitlerle bağlanarak bir haç oluştururlar. Üçüncü durumda bir bütün, iki çeyrek kiremit kullanıldığı için toplam üç kiremit daha kullanılmış olur.
- 4- Komşu kenarlardaki üçgenler arasında oluşan boşluğu kapatmak için kiremit parçaları ve harç kullanılır. Dördüncü durumda bir boşluğa yaklaşık bir kiremit parçaları kapatırsa, dört kenarda toplam dört kiremit kullanılmış olur.
- 5- Tepede oluşan haçın kolları uzantısında birer kiremit oluk yerleri alta gelecek şekilde haç kollarından 10 cm.lik çıkıntı yaparak yerleştirilir. Beşinci durumda dört üçgen tepesine dört kiremit kullanılmış olur.
- 6- Kolları uzatılmış haçın merkezinde açıklık kalmıştır. Bu açıklığı, bir tam kiremit, bir kola paralel gelecek şekilde ortalanıp konur. Böylece Muğla Bacası, toplam 28 kiremitten oluşturulmuş olur. E. Aladağ, *a.g.e.*, s. 80.

²⁴⁵E. Aladağ, *a.g.e.*, s. 80.

²⁴⁶Ünal Türkeş Arşivi.

itibaren gelişmeye başlayan Türk sivil mimarlık²⁴⁷ örnekleriyle de benzerlik göstermektedir. Bu örneklerde alt katlar taş, üst katlar ise ahşap bağdadi veya ahşap çatki arası moloz taş dolgulu hımiş duvar sistemde inşa edilmiştir. Balcıoğlu Hanı'nda da iki katlı olan kısmın üst katının, bu dönemde, Muğla'daki evlerde karşımıza çıkan bir plan göstermesi, ahşap bağdadi sistemde inşa edilmesi, kışlık odasındaki ocak nişi alınlığındaki ay yıldız motifi²⁴⁸, pencere sistemleri ve geniş saçakları bakımından tam bir sivil mimarlık örneğidir. Bu veriler yapının 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

Han, İzmir II nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 17.11.1993 gün ve 3637 sayılı kararı ile Muğla'da korunması gereken taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Bina, günümüzde bazı kısımları yıkıldığından harap bir haldedir. Kuzey (İsmet İnönü Caddesi'ne bakan cephe) cephesinde yer alan girişin batısındaki mekân market, doğusundaki mekân ve avlusu kıraathane olarak kullanılmaktadır. Hanın doğu kanadında bulunan mekânlar depo olarak işlev görmektedir. Batısında yer alan ahırın çatısı yıkılmış olup kullanılamaz vaziyettedir. Güney kanadındaki mekânlar da harap bir durumdadır.

²⁴⁷Ertuğrul Aladağ, "Muğla'nın Geleneksel Evleri ve Bacası", *Muğla Kitabı*, İzmir, 2004, s. 385; Melike Adalı, "Muğla Ev Mimarisinden Bazı Örnekler", *Arkeoloji ve Sanat*, Sayı 138, İstanbul, 2012, s. 4.

²⁴⁸Muğla'da, 19. yüzyılda yapıların dış ve iç süslemelerinde ay-yıldız motifi görülmektedir. M. Adalı, a.g.m., s. 1.

3.2. BICILAR (KIRAATHANE) HANI

Plân: 3

Foto.: 38-52

3.2.1. Yeri:

Han, Muğla/Merkez'de Camii Kebir Mahallesi, Saatli Kule Caddesi'nde yer almaktadır. Yapı; kuzey, doğu ve batı cephelerde yapılarla sınırlanmış olup güney cephede, üç taraftan yapılarla kuşatılmış olan avluya bakmaktadır.

3.2.1.2. Mimarisi:

Yapı; tek katlı, avlulu hanlardandır. Düzgün bir plânlamaya sahip olan bina güney, doğu ve batı yönlerde yapılarla kuşatılarak ön cephesinde bir avlu meydana gelmiştir. Doğuda bir, güneybatı ve güneydoğuda iki olmak üzere toplam üç geçitle avluya ulaşılmaktadır. Fakat bugün doğu yöndeki geçit kapatılmış durumdadır. Güneydoğuda yer alan geçit, bina altından geçilen uzun, dar ve kapalı bir koridor şeklindedir. Geçit, avluya bakan kısımda yuvarlak kemerle biçimlendirilmiştir. Buradan üç basamakla avluya çıkılmaktadır. Güneybatıda bulunan geçit ise uzun, dar ve üstü açık koridor şeklindedir.

Fevkani olan yapı, tek katlı olarak yükselmektedir (Foto. 38). Yapının güney (ön) cephesinde, uzunlamasına plânda revak kısmı mevcuttur. Revağa güneybatıda ve güneydoğuda yer alan merdivenlerle çıkılmaktadır. Revağın doğu ucuna sonradan tuvalet eklenmiştir.

Doğu-batı doğrultusunda olan yapı, batıdan güney tarafa, avluya, doğru uzanarak "L" biçimli bir plân göstermektedir (Plân 3). Yapının eski mevcut durumunda sekiz mekân mevcuttur. Bu mekânlar, kareye yakın bir plân göstermektedir. Fakat yapılan müdahalelerle doğu uçta yer alan mekândan sonra her bir mekân arasındaki duvar kaldırıldığı için yapının bu kısmı tek bir mekân haline getirilmiştir. Batı kenardaki mekân, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plânlıdır (Foto. 39). Bu mekâna güneydoğu köşesinde bulunan kapıdan girilmektedir. İç mekânda kapının hemen yanındaki duvara yarım daire biçiminde niş açılmıştır (Foto. 40). Batı duvarında üç, kuzey duvarında ise iki adet pencere boyutlarında açık niş yer almaktadır. Güney duvarında yer alan iki pencere ile mekân aydınlatılmıştır. Diğer kareye yakın olan her

bir mekânın da güney duvarında revağa açılan bir kapısı ve penceresi bulunmaktadır. Bu mekânların kuzey duvarında ise ortada ocak ve bu ocağın iki yanında simetrik olarak yapılmış nişlere yer verilmiştir (Foto. 41). Ocak nişleri, mekânın içine doğru hafif taşıntı yapmıştır. Bu ocak ve dolap nişleri en doğudan itibaren ilk üç mekândakiler yapılan müdahalelerle kapatılmıştır. Batı kenardaki dikdörtgen plânlı yerin hemen yanındaki mekânda ise yine ocak ve dolap nişleri kapatılarak buraya sadece niş açılmıştır.

3.2.1.3. Malzeme ve Teknik:

Yapı; taş, kiremit ve ahşap malzemeyle inşa edilmiştir.

Güney, doğu ve batı yönlerden kuşatılan yapının avlusu, yapılan peyzaj düzenlemeleriyle kayrak, parke ve çakıl taşları ile yenilenmiştir (Foto. 42).

Revağın yükseldiği kısım, taş arası kiremit parçalarının dizilmesi ile oluşturulmuştur (Foto. 43). Bu kısımda, belli aralıklarla küçük mazgal pencere şeklinde açıklıklara yer verilmiştir. Revağa çıkan her iki merdiven, mermer malzeme ile yenilenmiş durumdadır (Foto. 44). Revak sütunlarının kaideleri taş olup kendi içinde dıştan içe doğru kademeli olarak yapılmıştır (Foto. 45). İnce olan ahşap gövdelere korkuluklara yakın hizada oyularak hareket kazandırılmıştır. Gövde ile kemer arasındaki kademeli olarak profillendirilmiş ahşap yastıklar, köşelerde yarısı duvara gömülmüş olarak yapılmıştır (Foto. 46). Kemerler ise bağdadi teknikle yapılmış, yüzeyleri sıvanmıştır (Foto. 47). En doğu ve batı yönde bulunanlar yuvarlak kemer, bunların arasında kalanlar ise Bursa kemeri tarzında birbirine bağlanmıştır (Foto. 48). Uçları volütlerle hareketlendirilmiştir. Korkuluklar, demir parmaklıklar biçimindedir. Revağın zemin döşemesi fayans olarak yenilenmiş, tavan ise ahşap döşemedir (Foto. 49).

Batı kenarda yer alan dikdörtgen plânlı mekânın güney cephesi, revağın yükseldiği alt kısım gibi taş arası kiremit parçalarının dizilmesi ile örülmüştür. Revakların gerisinde bulunan mekânların güney cephesinde ve diğer cephelerde taş malzeme kullanılmıştır.

Batı kenardaki mekânın kapısı, kesme taş söveli, düz lentolu, köşelerde iç ve dış bükeylerden oluşan bir formla oluşturulmuştur. Kapı ise çift kanatlı ve ahşaptandır (Foto. 50). Mekânın güney duvarında yer alan iki pencere düz lentolu, kesme taş söveli,

demir parmaklıklı olup giyotin tarzında açılmaktadır. Pencereleer kendi içerisinde cam bölmelere ayrılmıştır (Bkz., Foto. 39). Batı ve kuzey duvarında yer alan nişlerin pencere boyutlarındadır. Kapının yanındaki duvarda ise dıştan düz çerçeve ile çevrilmiş, yuvarlak kemerli, yarım daire şeklinde bir niş mevcuttur. Mekânın duvarları sıvanmış ve boyanmış vaziyettedir. Taban ve tavan, ahşap döşemelidir.

Revağın gerisinde yer alan, eski mevcut durumunda, her bir mekânın güney cephesinde birer adet düz lentolu, kesme taş söveli, demir parmaklıklı ve giyotin tarzında açılan penceresi ve kesme taş söveli, düz lentolu, köşelerde iç ve dış bükeylerden oluşan bir formla kapısı vardır. Kapılar, tek kanatlı ve ahşaptandır. Günümüzde bu pencere ve kapılar, içten tuğla ile örülerek kapatılmıştır. Her bir mekânın kuzey duvarında bulunan ocak nişleri, düz alınlıklı, yuvarlak kemerlidir. Ancak kemer kısmı sonradan taşla kaplanmışır (Foto. 51). Ocak nişlerinin iki yanında bulunan nişlerden alt bölümdeki ahşap kapaklı ve söveli dolap biçimindedir. Üst bölümde yer alan nişler yuvarlak kemerlidir (Foto. 52). Taban, batı kenarda bulunan mekânda ahşap döşemedir. Diğer tabanlar sunta ile kaplanmış vaziyettedir. Tavanlar ise ahşapla kapatılmıştır.

Yapının güney cephesinde, alt yüzeyleri ahşapla kaplı geniş saçak bulunmaktadır (Bkz., Foto. 38). Ahşap olan saçak uçlarında yivli motif meydana getirilmiştir.

Ahşap konstrüksiyonlu çatı, alaturka kiremitle örtülmüştür. Yöreeye özgü olan “Muğla Bacası” yapıda görülmektedir.

3.2.1.4. Yapının Tarihlendirilmesi:

“Kıraathane Hanı” olarak da bilinen yapının ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Ancak yapının, şehirde ticareti geliştirmek için, Muğla'nın ilk belediye başkanı Hacı Kadı Süleyman Efendi²⁴⁹ tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. Muğla'da, ilk 1871'de kurulan belediye teşkilatının başkanlığını 1890 yılına kadar Hacı Kadı Süleyman Efendi yapmıştır. 1890'da vefat ettiği belirtilen Süleyman Efendi'nin yerine Belediye başkanlığına Zorbazade Hacı Şerif Ağa seçilmiştir²⁵⁰. Hacı Kadı

²⁴⁹Hacı Kadı Süleyman Efendi'nin, Muğla'ya ait bir Osmanlı belgesinde 1893 yılında üstün hizmetlerinden dolayı taltif edildiği belirtilmektedir. Kemal Gurulkan-Mehmet Kudret Kirişçioğlu, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Muğla*, Muğla, 2011, s. 176.

²⁵⁰Muğla Belediyesi Arşivi; Ünal Türkeş Arşivi.

Süleyman Efendi, Bıcılar (Kıraathane) Hanı²⁵¹ ile aynı cadde üzerinde yer alan ve üzerindeki kitabeye göre 1885’de inşa edilen Saat Kulesi’nin de banisidir²⁵². Saat Kulesi’nin inşasında kullanılan taş arası kiremit kullanımı Bıcılar Hanı’nda da karşımıza çıkmaktadır. Bu tarz dış cephelerde taş duvarların derz araları kiremit parçalarıyla dizilmesi uygulaması 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren²⁵³ Muğla’da sivil mimari örneklerinde de görülmektedir. Mescit sokakta bulunan ve üzerindeki kitabeye göre 1882’de inşa edilen konut, bunun en güzel örneğidir. Bütün bu veriler ışığında hanı, 1871-1890 yılları arasına tarihlendirmek mümkün olmaktadır. Ayrıca hanın revağındaki kemerlerin bağdadi teknikte, Bursa kemeri tarzında uygulanması, pencere sistemleri, geniş saçaklar yine 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmeye başlayan Türk sivil mimarlık²⁵⁴ örneklerinde görülmektedir. Bu veri de hanın yukarıda verilen tarihler arasında inşa edildiği fikrini desteklemektedir.

Han, İzmir II nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 17.11.1993 gün ve 3637 sayılı kararı ile Muğla’da korunması gereken taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Yapı, İtalyan işgal döneminde İtalyanlar tarafından karargâh olarak kullanılmıştır²⁵⁵. Yakın bir zamana kadar da bar olarak işlev görmüş, bu yüzden avlusunda peyzaj düzenlemesi yapılmıştır. İç mekânda da birtakım müdahaleler yapılarak özgün durumunun dışına çıktığı gözlemlenmektedir.

²⁵¹Bıcılar (Kıraathane) Hanı, günümüzdeki sahiplerine Hacı Kadı Süleyman Efendi’nin torunu Mehmet Ağa’dan intikal etmiştir. Ünal Türkeş Arşivi.

²⁵²Hakkı Acun, *Anadolu Saat Kuleleri*, Ankara, 1994, s. 32.

²⁵³E. Aladağ, a.g.m., s. 387.

²⁵⁴E. Aladağ, a.g.m., s. 385; M. Adalı, a.g.m., s. 4.

²⁵⁵Ünal Türkeş Arşivi.

3.3. HALİL İBRAHİM HANI

Plân: 4-5

Foto.: 53-65

3.3.1. Yeri:

Han, Muğla/Merkez'de Balibey Mahallesi, Saatli Kule Caddesi No; 70'de bulunmaktadır. Yapı, güneydoğu cephede yapılarla sınırlanmış olup kuzey cephede Zahir Pazarı'na, güney cephede Saatli Kule Caddesi'ne bakmaktadır.

3.3.1.2. Mimarisi:

Yapı; iki katlı, avlusuz hanlardandır. Genel olarak düzgün bir plânlamaya sahip olan yapının kuzey cephesi (Zahir Pazarı'na bakan cephe), kuzeydoğuya doğru açı yaparak genişlemektedir. Buradan doğu yöne doğru kırılmalarla devam ederek yapının güneydoğu köşesiyle birleşmektedir. Ön cephesi caddeye bakmaktadır. Yapının mevcut olan eski fotoğraflarından görüldüğü kadar alt katta yer alan dükkânların arka kısmındaki doğu-batı doğrultusunda uzanan büyük mekân ahır olarak düzenlenmiştir.

3.3.1.3. Alt Kat:

Bu kat, batı yönde büyük ebatlı tek bir mekân, yapıya giriş kısmı ve doğu yöne doğru sıralanmış farklı ebatlardaki mekânlardan oluşmaktadır (Plân 4) (Foto. 53).

Hanın batı köşesini sınırlayan kareye yakın plânlı, 6.20×6.55 m. ölçülerinde tek bir mekân yer almaktadır (Foto. 54). Bu mekânın batı ve güneybatı yönünde yer alan kapı ve pencereleri caddeye yönlendirilmiştir. Mekânın doğu duvarı sağır tutulmuş, kuzey duvarında ocak nişine yer verilmiştir. Hanın mevcut olan eski fotoğraflarından görüldüğü kadar da bu mekânın aynı şekilde plânlandığı görülmektedir (Foto. 55-56).

Yapıya giriş, güney cephenin batısına kaydırılmış olan kapıdan sağlanmaktadır. Kapıdan girildikten sonra, burada, uzunlamasına dikdörtgen plânlı yaklaşık 2.80×6.38 m. ölçülerinde hol kısmı ve üst kata çıkış sağlayan merdiven bulunmaktadır (Foto. 57).

Yapının, güney cephesinde, holün doğu yönüne doğru, yan yana sıralanmış yaklaşık 2.70×2.80 m. ölçülerinde, her biri kareye yakın plân gösteren beş mekâna yer verilmiştir (Foto. 58-59). Kapı ve pencereleri caddeye açılan mekânları birbirinden

ayıran ara duvarlar, kuzey duvarlarına göre incedir. Bu mekânların arka kısmında yine restorasyonla birlikte birbirinden ince duvarlarla ayrılmış olan beş mekân bulunmaktadır. En doğudaki dışında, hepsi kareye yakın bir plân göstermektedir. Doğudaki mekân ise arazi konumu nedeniyle diğerlerinden daha küçük ebatlı, dikdörtgen plânlıdır. Bu mekânlara geçiş, cephesi caddeye yönlendirilmiş olan mekânların kuzey duvarlarına açılan kapılardan sağlanmaktadır. Mekânların pencereleri yoktur. Hanın mevcut olan eski fotoğraflarından görüldüğü kadar bu kısmın ahır olarak düzenlendiği görülmektedir ve doğu-batı doğrultusunda büyük ebatlı tek bir mekân şeklindedir (Foto. 60). Kuzey duvarı boyunca yemlik kısmı yer almaktadır. Daha sonra restorasyonla birlikte ahır kısmında mekânlar oluşturularak burası ön cephede yer alan dükkânlara ilave edilmiştir.

3.3.1.4. Üst Kat:

Bu kat, yolcuların kalması için tahsis edilmiştir. Sofa diyebileceğimiz kısım boyunca sıralanmış farklı ölçülerdeki odalardan oluşmaktadır (Plân 5).

Üst kata, holün kuzeybatı köşesine yerleştirilmiş olan “U” şeklinde düzenlenmiş merdivenle çıkılmaktadır. Burada doğu-batı doğrultusunda uzanan sofa ve yaklaşık 2.55×2.95 m. ölçülerinde, kareye yakın beş oda yer almaktadır (Foto. 61). Odaların duvarları ince tutulmuştur. Ayrıca odaların sofa kısmına bakan cephelerine, en batıdaki dışında, yapılan restorasyonla banyo-tuvalet ve bu odalara girişi sağlayan küçük hol kısmı eklenmiştir. Buradaki kapılar, doğu-batı doğrultusunda olan sofaya açılmaktadır. Yapının mevcut olan eski fotoğraflarından görüldüğü kadar ise odaların kuzey duvarlarında bulunan birer adet penceresi ve kapısı sofaya açılmaktadır. Restorasyonla birlikte bu kapı ve pencereler, odalara eklenen banyo-tuvalet bölümlerinin içine bakmaktadır. Bu odaların güney duvarlarında da (caddeye bakan cephede) birer penceresi bulunmaktadır. Hanın en doğu kenarında ise alt katta bulunan mekânın çatısı yükselmektedir.

Doğu-batı doğrultusunda uzanan beş odadan en batıdakinin kuzey duvarına yaslanan beş basamaklı merdivenden yine doğu-batı doğrultusunda, 6.25×3.00 m. ölçülerinde dikdörtgen plân gösteren iki odanın olduğu kısma çıkılmaktadır (Foto. 62-63). Bu iki odanın diğer beş odadan kalın bir duvarla ayrıldığı görülmektedir. Odaların iç kısımlarına restorasyonla banyo-tuvalet kısımları eklenmiştir. Kapılar, merdiven

çıkışındaki küçük hol kısmına açılmaktadır. Bu odalar, güney ve batı duvarlarda yer alan pencerelerle aydınlatılmıştır.

3.3.1.5. Malzeme ve Teknik:

Yapılan restorasyon çalışmalarıyla değişikliklere uğrayan yapı; moloz taş, tuğla ve ahşap malzemeyle inşa edilmiştir.

Alt katta hanın batı köşesini sınırlayan kareye yakın plânlı büyük mekânın güneye ve batıya bakan cephelerinde bulunan kapı ve pencereleri ahşap sövelidir. Pencereler kendi içinde cam bölmelere ayrılmış ve giyotin tarzında açılmaktadır (Bkz., Foto. 54). Mekânın iç kısmı özgün durumunu yitirmiştir. Taban fayansla kaplanmış olup tavan ahşap malzemeyle kapatılmıştır (Foto. 64).

Yapının hol kısmına açılan kapısı daha önce çift kanatlı ahşap iken günümüzde tek kanatlı ve kuzulu kapı²⁵⁶ tarzındadır. Holün tabanı fayansla kaplanmış olup tavanı ahşap malzemeyle kapatılmıştır. Üst kata çıkış veren merdiven basamakları ve korkulukları ahşaptandır (Bkz., Foto. 57, 62).

Alt katta güney (caddeye bakan cephe) cepheye yönlendirilmiş olan mekânların kapı ve pencereleri ahşap sövelidir. Pencereler vitrin şeklinde düzenlenmiştir (Bkz., Foto. 58). Mekânların tabanları fayansla kaplanmış. Tavanlar ise ahşap malzemeyle kapatılmıştır.

Üst katta sofa diyebileceğimiz kısmın taban ve tavan döşemeleri ahşap malzemeyle kapatılmıştır. Bu sofaya açılan odaların kapıları ahşap söveli olarak yapılmıştır. Güney cephelerinde bulunan pencereler ise düz lentolu, ahşap söveli ve kendi içinde cam bölmelere ayrılmıştır. İç kısımlarda taban ve tavan ahşap malzemeyle kapatılmıştır. Yine üst katta yapının batı köşesini sınırlayan yan yana olan iki odanın batı ve güney cephedeki pencereleri düz lentolu, ahşap söveli ve kendi içinde haçvari tarzda cam bölmelere ayrılmıştır. İç kısımlarda taban ve tavan ahşap malzemeyle kapatılmıştır.

²⁵⁶Kuzulu Kapı: Geniş iki kanadı olan ve bunlardan genellikle (girişe göre) sağ tarafındakinin içinden ikinci bir küçük kapı (kuzu) açılan, ortalama 2.30 m. Yükseklikteki avlu duvarının yüksekliğiyle orantılı, çoğunun üzerinde küçük-iki tarafta meyilli-kiremit örtülü, ahşap çatıklı çatısı bulunan kapılardır. Üzerleri taş kemerlerle geçilenler sıkçadır. Kapının kanatlarından birinin üzerinden açılan kapı yani “kuzusu” insan girişi içindir. Kapının büyük iki kanadı ise eşya ve hayvan girişlerinde açılır. Böylece iki farklı kullanım için aynı genişlikte kapı kanadının açılmaması sağlanmıştır. O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 56.

Yapının kuzey cephesi, moloz taş örgülü duvar ile örülmüştür (Foto. 65). Güney ve batı cephesi ise ahşap çatıklı, araları moloz taş dolgulu, hımış duvar şeklinde inşa edilmiştir.

Batı ve güney cephelerde alt kat mekânların üst kısmında saçaklar dolaşmaktadır (Bkz., Foto. 53-54). Bu saçak altları, ahşapla kaplanmıştır. Saçağın üst kısımları ise sac-tenekeyle örtülmüş saçağın uçları ise düz, ahşap olarak düzenlenmiştir. Üst kat mekânların üst kısmında kuzey, güney, batı ve doğu cephelerde bir taş kordonla çatı çıkıntı yapmıştır.

Ahşap konstrüksiyonlu çatı, alaturka kiremitle örtülmüştür. Yapıda, yöreye özgün olan “Muğla Bacası”na yer verilmiştir.

Yapının süslemesi yoktur.

3.3.1.6. Yapının Tarihlendirilmesi:

Hanın inşa kitabesi yoktur. Muğlalı olan Halil İbrahim Özbek tarafından inşa ettirildiği bilinen yapı²⁵⁷, avlusuz plana sahip olması açısından Mercan Han’a, malzeme ve teknik, pencere düzenleri, örtü sistemi bakımından diğer Muğla şehiriçi hanları ile benzer özellikler taşımaktadır. Bu bakımdan hanı, 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirmek mümkündür. Ayrıca, kentin ürünlerini toplayıp ulusal ve uluslararası pazarlara sunmak ve dış pazarlardan giren işlenmiş malları kente getirmek için 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, yeni hanlar yapma gereksinimi doğurmuştur. Böylece kentte doğu-batı eksenindeki yol güzergahı üzerinde ticaret sermayedarlığın ürünü olan Yağcılar Hanı, Kömürcü Hanı, Balcıoğlu Hanı, Halil İbrahim Hanı, Mercan Han, Yarım Han, Bıcılar Hanı, Konakaltı Hanı gibi hanlar kesimi meydana gelmiştir²⁵⁸.

Han, İzmir II nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 17.11.1993 gün ve 3637 sayılı kararı ile Muğla’da korunması gereken taşınmaz kültür varlığı olarak listelenmiştir. 2007 yılında restorasyon geçiren yapıda alt kat mekânlar dükkân olarak kullanılırken üst kat mekânlar otel olarak işlev görmektedir.

²⁵⁷ Ünal Türkeş Arşivi.

²⁵⁸S. Aktüre, a.g.m., s. 76, 82; İ. Tekeli, a.g.m., s. 151.

3.4. KONAKALTI (HACILAR) HANI

Plân: 6-7-8-9

Foto.: 66-85

3.4.1. Yeri:

Han, Muğla/Merkez’de Müştakbey Mahallesi, General Mustafa Muğlalı Caddesi No: 51’de bulunmaktadır. Yapı, doğu ve batı cephelerde yapılarla sınırlanmış olup güney cephede General Mustafa Muğlalı Caddesi’ne, kuzey cephede ise geniş olan avlusuna bakmaktadır.

3.4.1.2. Mimarisi:

Yapı; İki katlı, avlulu hanlardandır. Ancak 1987 tarihli rölöve plânında, hanın batı kanadı, tek katlı olarak düzenlenmiştir. Günümüzdeki durumunda, bu kanata ikinci bir kat daha eklenerek hanın diğer kanatlarının üst katlarıyla uyumlu hale getirilmiştir. Genel olarak düzgün şekilde konumlanmış olan yapı; güney, doğu ve batı kanatlarıyla birlikte “U” biçiminde bir plânlamaya sahiptir. Hana giriş, güney cephenin (General Mustafa Muğlalı Caddesi) hafif batısına doğru kaydırılmış olan avlu geçidiyle sağlanmaktadır. Bu geçitten geniş olan avluya ulaşılmaktadır. Avlu; kuzey, doğu ve batı yönlerden duvarlarla çevrelenmiştir.

3.4.1.3. Alt Kat:

Bu kat, avlu ve bu avlunun güney, doğu ve batı kanatlarına yerleştirilen çeşitli ölçülerdeki mekânlardan ibarettir (Plân 6). 1987 tarihli rölöve plânında, avlunun sadece doğu yönde revaklı olduğu görülmektedir (Plân 7). Ancak günümüzde avlu, güney ve batı yönlerden de revaklı hale getirilmiş vaziyettedir. Revaklar, avlu zemininden yükseltilmiştir.

Hanın güney kanadının hafif batısına doğru kaydırılmış olan uzun bir avlu geçidi ile giriş sağlanmaktadır (Foto. 66-67-68). Bu avlu geçidinin doğu yönünde iki mekân ve bu mekânlar arasında kalan ikinci bir avlu geçidi yer almaktadır (Foto. 69). Esas avlu geçidinin doğusunda bulunan ilk mekân, 6.40×14.92 m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda enlemesine dikdörtgen plânlıdır (Foto. 70). Mekâna, esas avlu geçidinin doğu cephesinin ile ikinci avlu geçidinin batı cephesinin ortasında yer alan kapılardan

girilmektedir. Bu girişlerin iki yanında pencerelere yer verilmiştir. Burası, güney ve kuzey cephede çok sayıda pencere ile aydınlatılmıştır. İkinci avlu geçidinin doğusundaki mekân ise 4.65×5.80 m. ölçülerinde, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plânlıdır (Foto. 71). Güney cephesindeki kapı ve pencereleri caddeye açılmaktadır. Hanın 1987 tarihli rölöve plânında ise avlu geçidinin doğu yönünde, çeşitli ölçülerde üç mekân yer aldığı görülmektedir (Foto. 72). Avlu geçidinin hemen doğusundaki ilk mekân, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir plânlıdır. Bu mekânın, güney (General Mustafa Muğlalı Caddesi'ne bakan yönde) cephesinin ortasında kapısı ile bu kapının iki yanında yer alan pencereleri bulunmaktadır. Kuzey cephesinde de, avluya bakan cephede, üç penceresi olduğu görülmektedir. Bu mekânın hemen yanında ikinci bir avlu geçidi olmayıp yamuk plânlamaya sahip ikinci bir mekân yer almaktadır. Mekâna güney cephesinin ortasında ve kuzey cephesinin batı kenarında yer alan kapılardan girilmektedir. Kapıların yanlarında bulunan pencerelerle mekân aydınlatılmıştır. Bu yamuk planlı mekânın güneydoğu köşesine, kuzey ve batı yönlerden, muhtemelen sonradan duvarlar eklenerek, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plânlı, küçük ebatlı üçüncü bir mekân daha elde edilmiştir. Bu mekânın kuzey ve batı duvarları diğer mekânların duvarlarına göre daha ince tutulmuştur. Mekânın güney cephesindeki bir kapı ve iki penceresi caddeye açılmaktadır.

Esas avlu geçidinin batı yönünde, üst kata çıkış veren merdiven kısmı ve bu merdiven kısmının etrafında toplanmış mekânlar mevcuttur. Güney cephede, yaklaşık 3.80×2.50 m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen plânlı, kapı ve pencereleri caddeye açılan iki mekân bulunmaktadır. Bu mekânlardan avlu geçidinin hemen batısındaki doğu duvarında da penceresi bulunmaktadır. Merdiven kısmına hem avludan, hem de avlu geçidine açılan kapılardan girilmektedir. Avluya açılan kapıdan küçük bir koridorla girilen merdiven kısmının batısında, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plânlı mekân bulunmaktadır. Burası günümüzde tuvalet olarak işlev görmektedir. Avlu geçidine açılan kapıdan girilen merdiven kısmının kuzeyindeki mekân ise kareye yakın bir plâna sahiptir. Kapısı merdiven kısmına açılan birim, doğu ve kuzey cephesine açılan pencerelerle aydınlatılmıştır. Hanın 1987 tarihli rölöve plânında ise avlu geçidinin batı yönünde, üst kata çıkış veren merdiven ve bu merdivenin iki yanında farklı ebatlarda mekânlar yer almaktadır. Bu mekânların batı tarafında da yine farklı ebatlarda iki mekân daha mevcuttur. Bu mekânlardan, güneybatı köşedeki, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plânlıdır. Kapı ve pencereleri caddeye

açılmıştır. Diğer, doğu-batı doğrultusunda olan mekânın penceresi olmayıp tek kapısı hanın avlusuna açılmıştır. Merdiven kısmının sadece güneyindeki ve kuzeyindeki mekânlarla bağlantısı olduğu görülmektedir. Merdivenin güneyinde kalan mekân, kareye yakın bir plân göstermektedir. Güney cephesinde yer alan kapı ve pencereler, caddeye açılmaktadır. Avlu geçidine bakan cephesinde bir penceresi vardır. Ayrıca bu mekândan merdiven kısmına da bir kapı açılmıştır. Üst kata çıkış veren merdiven kısmı, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen plânlıdır. Bu kısmın avlu geçidine bakan cephesine bir pencere açılmıştır. Merdivenin kuzeyinde kalan mekânın ise yine avlu geçidine bakan cephesinde kapı ve bir penceresi, kuzey cephesinde de iki adet penceresi mevcuttur. Güneyine kapı açılarak merdiven bölümüne geçiş sağlanmıştır.

Hanın doğu kanadı, üst kata çıkış veren merdiven ve bunun iki yanında bulunan farklı ebatlardaki mekânlardan ibarettir (Foto. 73). Merdivenin kuzey tarafında yer alan 3.00×3.20 m. ölçülerindeki yan yana iki mekân ve güney tarafındaki 3.08×3.90 m. ölçülerindeki tek mekân, kareye yakın plân göstermektedir. Batı cephede revağa açılan birer kapı ve pencereleri mevcuttur. Ancak merdivenin hemen iki yanında bulunan mekânların kapıları, güneybatı ve kuzeybatı köşelere yerleştirilerek pahlanmıştır. Hanın 1987 tarihli rölöve plânında ise günümüzdeki durumuyla aynı plânlama kendini göstermekte olup sadece doğu kanat revaklı bir düzenlemeye sahiptir.

Hanın batı kanadı, 2.80×6.25 m. ölçülerinde, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plânlı iki mekândan oluşmaktadır (Foto. 74). Mekânların doğu cephelerinde avluya açılan üçer penceresi ve birer kapısı bulunmaktadır. Muğla 1987 tarihli rölöve plânında ise bu kanadın tek katlı olarak inşa edildiği görülmektedir. Burada yan yana dört mekân sıralanmıştır. Mekânların her biri kare plân göstermektedir. Doğu cephelerinde avluya açılan birer kapı ve penceresi bulunmaktadır.

3.4.1.4. Üst Kat:

Bu kat; kuzey, doğu ve batı yönlerden revaklarla kuşatılmıştır. Bu kata, avlu geçidinin batısına ve yapının doğu kanadına yerleştirilen “U” biçiminde düzenlenmiş merdivenlerden çıkılmaktadır (Plân 8).

Bu katta güney kanat, çeşitli ölçülerdeki mekânlardan oluşmaktadır (Bkz., Foto. 66-67). Avlu geçidinin batısına yerleştirilen merdivenden üst kata çıkıldığında buradan bir koridorla revağa geçilmektedir. Hemen güney yönde, kapısı bu koridora açılan

doğu-batı doğrultusunda enlemesine dikdörtgen plânlı olan bir mekân bulunmaktadır. Mekânın güney cephesinde kapıları ve pencereleri yer almaktadır. Yine aynı koridorun batısında, kapısı bu koridora açılan kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plânlı, doğusunda ise kapısı ve penceresi revağa açılan kareye yakın plânlı mekânlar yer almaktadır. Buradan itibaren doğu tarafa doğru altı mekân sıralanmaktadır. Bunlardan güneydoğu köşedeki 6.45×8.25 m. ölçülerindedir. Diğerleri yaklaşık 3.30×8.75 m. ölçülerinde, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plân göstermektedir. Güneydoğu köşede yer alan ise kareye yakın bir plâna sahiptir. Bu mekânlara revaklara açılan kapılardan girilmektedir. Bu kanadın güney cephesi boyunca dar balkon mevcuttur (Foto. 75). Mekânların bu balkona açılan kapıları da bulunmaktadır. Güney cephelerinde ve revağa bakan cephelerinde yer alan pencerelerle mekânlar aydınlatılmıştır. Ayrıca yine güney cephede, cumba şeklinde düzenlenmiş, oda genişliğinde çıkmalara yer verilmiştir. Hanın 1987 tarihli rölöve plânında ise bu kanadın caddeye bakan cephesinde balkon kısmı olmayıp avlu cephesinde revaksız düzenlendiği görülmektedir (Plân 9). Kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda olan sofa diyebileceğimiz kısımların etrafında sıralanmış, daha çok kareye yakın plânlı çok sayıda odalardan oluşmaktadır. Kapılar, bu sofalara açılmıştır. Odalar, kuzey, güney cephelere ve sofalara bakan duvarlara açılan pencerelerle aydınlatılmıştır. Merdivenin olduğu taraftaki kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda olan sofa, güney cephede, avlu geçidinin üst hizasına denk gelen yerde, caddeye doğru uzanan cumba şeklinde çıkma yaparak sivil mimarlık örneklerini hatırlatır. Doğu-batı ve güney doğrultusunda uzanan diğer sofanın güney cephesi ise “kerevet”²⁵⁹ şeklinde düzenlenmiştir.

Bu katta doğu kanat, alt katla aynı planlamaya sahiptir (Bkz., Foto. 73). “U” şeklinde düzenlenmiş merdivenle çıkılmaktadır. Merdivenin kuzey tarafında, kapıları ve pencereleri revağa açılan yan yana iki ve güney tarafındaki tek mekân, kareye yakın plânlıdır. Merdivenin hemen iki yanında bulunan mekânların kapıları, güneybatı ve kuzeybatı köşelere yerleştirilerek pahlanmıştır. Hanın 1987 tarihli rölöve plânında ise günümüzdeki durumuyla aynı plânlama kendini göstermekte olup sadece doğu kanat revaklı bir düzenlemeye sahiptir.

²⁵⁹Kerevet’in anlamı, “üzerine şilte ya da yatak serilerek oturma ve yatma amacıyla kullanılan ahşap iskeletli sedir” olmasına karşılık, Muğla’daki Türk evlerinde avluya doğru eliböğründelerle taşınan bir konstrüksiyona oturtulan küçük balkon anlamına gelmektedir. O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 63; Metin Sözen-Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1999, s. 129.

Batı kanat ise doğu kanat gibi aynı plânlamaya sahiptir (Bkz., Foto. 74). Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plânlı iki mekândan oluşmaktadır. Mekânların doğu cephelerinde revağa açılan üçer penceresi ve birer kapısı bulunmaktadır. 1987 tarihli rölöve plânında ise bu kanadın tek katlı olarak inşa edildiği görülmektedir. Üst kat seviyesinde alt kat mekânların çatı kısmı yükselmiştir.

3.4.1.5. Malzeme ve Teknik:

Yapılan restorasyon çalışmalarıyla değişikliklere uğrayan yapı; moloz taş, tuğla ve ahşap malzemeyle inşa edilmiştir. Özellikle yapının üst katında, bağdadi teknik kendini göstermektedir.

Yapının güney kanadındaki alt ve üst kat mekânların güneye (caddeye) bakan cephesinde yer alan pencereleri ve kapıları ahşap sövelidir (Bkz., Foto. 66). Bu pencere ve kapı üstleri, ahşaptan yapılmış çeşitli motiflerle sonlandırılmıştır (Foto. 76). Avluya bakan cephede ise restorasyon çalışmalarıyla lale motifli vitraylar yapılmış olan alt kat pencereleri yuvarlak kemerlidir (Foto. 77). Aynı düzenleme avlu geçidine bakan pencerelerde ve kapılarda da görülmektedir. Üst kat pencereler ahşap sövelidir ve üst kısımları ahşaptan yapılmış iç ve dış bükeylerden oluşan motiflerle sonlandırılmıştır. Pencereler, kendi içinde cam bölmelere ayrılmıştır (Bkz., Foto. 67). Bu kanatta caddeye bakan cephe boyunca uzanan balkon kısmının korkulukları ve sütunları ahşaptandır. Sütunlar birbirine Bursa kemeri tarzında bağlanmıştır. Korkulukların alt kısımlarına ahşap üzerine zigzag tarzında motifler işlenmiştir. Bu cephede bulunan güneybatıdaki kapı, ahşaptan, çift kanatlı ve kuzulu kapı tarzındadır (Foto. 79). Güneydoğudaki kapı ise ahşaptan, tek kanatlı ve yine kuzulu kapı tarzındadır (Foto. 80). Yapının mevcut olan eski fotoğraflarından ve 1987 tarihli rölövesinden anlaşıldığı kadar daha önce üst kat pencereler, üst lento hizasında “suluk” veya “yağmurluk” denilen ahşap kordonlu ve kendi içinde haçvari tarzda cam bölmelere ayrılmış olup giyotin tarzında açılmaktadır. Güneye bakan (caddeye bakan cephe) cephedeki alt kat pencerelerin üst kısımları ise günümüzdeki gibi motiflerle sonlandırılmış olduğu görülmektedir. Yine bu cephede günümüzdeki gibi balkon olmayıp alt kat mekânların üzerinde saçaklar dolaşmaktadır. Bu saçak uçlarına yörede sivil mimarlık örneklerinde sıkça karşılaştığımız sacdan şeritler işlenmiştir. Caddeye doğru uzanan ahşap cumbanın alt kısmında da sarkıt şeklinde ahşaptan motifli şeritler bulunmaktadır. Avluya bakan alt kat pencerelerin de yuvarlak kemerli olduğu görülür.

Yapının doğu ve batı kanadındaki alt kat mekânların pencereleri düz lentolu ve taş sövelidir. Pencereler, kendi içinde cam bölmelere ayrılmıştır. Kapılar, düz lentolu, köşelerde iç ve dış bükeylerden oluşan bir formla oluşturulmuştur (Bkz., Foto. 73-74). Üst kat mekânların pencereleri ve kapıları ise ahşap söveli ve üst kısımlarda iç ve dış bükeylerden oluşan motiflerle taçlandırılmıştır (Foto. 78, 81).

Mekânların iç kısımları özgün durumunu yitirmiştir. Alt kat mekânların tabanları fayansla yenilenmiştir. Yapılan restorasyon çalışmalarıyla özellikle esas avlu geçidinin hemen doğusundaki mekanın ahşap tavanı, kendi içinde bölmelere ayrılarak her birinin içine sekizgen biçimde tavan göbeği yapılmıştır (Bkz., Foto. 70). Üst kat mekânların taban döşemeleri ahşap ve fayans döşenerek yenilenmiştir. Tavanlar ise ahşap kaplamadır. Mekânların duvarları sıvanmış ve boyanmıştır (Foto. 82).

Avlu zemini kayrak taşlarıyla döşenmiştir (Foto. 83). Alt kattaki revakların korkulukları ve ince sütunları ahşaptandır (Bkz., Foto. 77). Üst katta yine ahşaptan olan ince revak sütunları birbirine Bursa kemeri tarzında bağlanmıştır. Üst kat revak korkuluklarının alt kısımlarında ahşap üzerine zigzag tarzında motifler işlenmiştir (Foto. 84). Revakların tavan döşemeleri ahşaptır. Taban döşemeleri ise alt katta parke taşı, üst katta ahşapla yenilenmiştir (Foto. 85).

Avlu geçidinin batısında ve avlunun doğusunda bulunan merdivenler, ahşaptandır.

Güneye (caddeye) bakan cephede ve avluya bakan cephelerde alt yüzeyleri ahşapla kaplı geniş saçaklara yer verilmiştir. Bu cephelerde saçak uçlarına, yörede sivil mimarlık örneklerinde görülen şeritler işlenmiştir. Bu şeritler sac-teneke olarak yapılmıştır.

Ahşap konstrüksiyonlu çatı, alaturka kiremitle örtülmüştür. Yapıda, yöreye özgün olan Muğla Bacası'na yer verilmiştir.

3.4.1.6. Yapının Tarihlendirilmesi:

Hanın kitabesi olmadığından ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Yapıda, bağdadi teknik kullanılması ve cephe düzenlemesi açısından Balcıoğlu, Yağcılar ve Yarım Han'a benzemektedir. Ayrıca, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmeye başlayan Türk sivil mimarlık örnekleriyle benzerlik

göstermektedir. Konakaltı Hanı'nın özellikle doğu kanadı, bu dönemde Türk evlerinde uygulanan orta merdivenli açık-boydan sofalı plân tipiyle birebir benzeştiği görülmektedir. Yine alt katın taş, üst katın ahşap bağdadi sistemde inşa edilmesi, pencere sistemleri, saçak uygulaması ve bu saçak uçlarında motifli şeritlerin işlenmesi bu dönemde sivil yapılarda sıkça görülen uygulamalardır. Bu gibi nedenler hanın 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

“Hacılar Hanı” olarak da bilinen yapı, İstiklal Savaşı sırasında İtalyanlar tarafından Muğla Karargâh Komutanlığı olarak kullanılmıştır²⁶⁰. 1920'lerden sonra Rum ailelerin bölgeden ayrılmaları, ithalat ve ihracat ekonomisinin İzmir'de yoğunlaşması ve Gökova İskeleyi'nin önemini yitirmesi ile Konakaltı Hanı içe dönük sosyal ve ticari ihtiyaçlar için kullanılmaya başlanmıştır. 1928'lerde “Muğla Palas” adıyla uzun süre merkez oteli olarak işlev görmüştür. Alt katlarda kiraathane, lokanta, avukatlık büroları yer alırken üst kat odalar geceleme için kullanılmıştır²⁶¹. Han, İzmir II Nolu Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 20.12.1984 gün ve 420 sayılı kararı ile Muğla Belediyesi Başkanlığı'nca kamulaştırılmıştır. Kamulaştırılıp restore edilen yapı, günümüzde Muğla Belediyesi Kültür Merkezi olarak çeşitli kültürel ve sosyal faaliyetlere hizmet vermektedir.

²⁶⁰Ü. Türkeş, *Kurtuluş Savaşında...*, s. 228-229.

²⁶¹S. Sapmaz, *a.g.e.*, s. 4.

3.5. KÖMÜRCÜ (KÖMÜRÇUVALI) HANI

Plân: 10

Foto.: 86-93

3.5.1. Yeri:

Han, Muğla/Merkez’de Balibey Mahallesi, Saatli Kule Caddesi No: 75’de bulunmaktadır. Yapı; güney, doğu ve batı cephelerde yapılarla sınırlanmış olup kuzey cephede Saatli Kule Caddesi’ne bakmaktadır.

3.5.1.2. Mimarisi:

Han, günümüzde yıkılmış vaziyettedir. Sadece giriş kısmı ayakta (Plân 10). Yapıya kuzey cepheye yönlendirilmiş olan kapıdan girilmektedir (Foto. 86-87). Giriş kısmı, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plân göstermektedir (Foto. 88-89). Buradan da tekrar çift kanatlı bir kapı ile avluya ulaşılmaktadır. Avlu dört yönden etrafındaki sivil mimari yapıların duvarlarıyla çevrelenmiş vaziyettedir (Foto. 90-91-92). Hanın kuzeydoğu yönünde iki basamakla çıkılan tek katlı bir mekân yer almaktadır²⁶² (Foto. 93).

3.5.1.3. Malzeme ve Teknik:

Yapının kuzey cephesi ahşap çatıklı, araları moloz taş dolgulu, hımış duvar şeklinde inşa edilmiştir (Bkz., Foto. 86). Bu cephedeki ve avluya açılan kapıları çift kanatlı ve ahşaptandır. Giriş kısmının duvarları yine ahşap çatıklı, araları moloz taş dolgulu, hımış duvar olarak inşa edilmiştir. Taban döşemesi olarak beton atılmıştır (Bkz., Foto. 88-89). Ahşap konstrüksiyonlu çatısı, alaturka kiremitle kaplanmıştır.

Avlu zemini kuzey ve doğu kenarlarda betonla kaplı vaziyetteyken orta kısımda toprak dolguludur.

3.5.1.4. Yapının Tarihlendirilmesi:

İsmet Mol (günümüzdeki sahibi)’un ifadesine göre hana develerle kömür çuvalları getirildiği söylenmektedir. Bu yüzden han, “Kömürçüvalı Hani” diye de

²⁶²İsmet Mol (günümüzdeki sahibi), burada daha önce iki katlı yapının olduğu söylemektedir.

anılmaktadır. Günümüzde yıkılmış vaziyette olduğu için tarih verecek herhangi bir veri bulunmamaktadır. Ancak, 19. yüzyılın ikinci yarısında kentte gelişen ticaret sermayedarlığın ürünü olan hanlar kesimi içerisinde Kömürcü Han'ın adı da geçmektedir²⁶³.

Bina, İzmir II nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 17.11.1993 gün ve 3637 sayılı kararı ile Muğla'da korunması gereken taşınmaz kültür varlığı olarak listelenmiştir.

²⁶³S. Aktüre, a.g.m., s. 76, 82.

3.6. MERCAN HAN

Plân: 11-12

Foto.: 94-106

3.6.1. Yeri:

Han, Muğla/Merkez'de Camii Kebir Mahallesi, Tabakhane Caddesi No: 45'de bulunmaktadır. Yapı, güney ve batı cephelerde yapılarla sınırlanmış olup kuzey cephede çıkmaz sokağa, doğu cephede ise Tabakhane Caddesi'ne bakmaktadır.

3.6.1.2. Mimarisi:

Yapı; iki katlı, avlusuz hanlardandır. Esas olarak kuzey-güney doğrultusunda uzanmış genel anlamda düzgün bir plân gösteren yapının batısına daha sonra betonarme mekânlar eklenmiştir. Eklenen bu kısım, arsa durumu nedeniyle düzensiz plânlamaya sahiptir. Alt ve üst katta aynı plânlama kendi göstermektedir. Ön cephe (doğu) caddeye yönlendirilmiştir.

3.6.1.3. Alt Kat:

Bu kat, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plânlı büyük ebatlı tek bir mekân, bunun kuzeybatı köşesinde bulunan küçük ebatlı başka bir mekân ve kuzeydoğu köşesindeki giriş kısmından oluşmaktadır. Batı yönde de yapıya eklenen düzensiz plân gösteren mekânlar yer almaktadır (Plân 11) (Foto. 94, 106).

Kuzey-güney doğrultusunda uzanan, 4.92×9.65 m. ölçülerindeki büyük tek mekân, orta kısımda düzensiz olarak yerleştirilmiş dört, batı duvarında da duvara yaslanmış iki sütunla desteklenmiştir (Foto. 95). Bu mekânın iki kapısı ve pencereleri doğu cepheye (caddeye) yönlendirilmiştir (Foto. 96). Batı duvarına açılan kapıdan da eklenen mekâna geçilmektedir (Foto. 97). Burası oldukça düzensiz bir plânlamaya sahiptir. Örtü, orta kısma ve duvarlara yerleştirilmiş olan sütunlarla desteklenmiştir. Mekânın kuzey duvarında da ara sokağa açılan kapısı ve ocak nişi yer almaktadır. Ancak bu kapı ve ocak nişi kapatılmış vaziyettedir. Bu mekânın güneyinde de üçgen şeklinde plân gösteren tuvalet kısmı bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan büyük mekânın kuzeybatı köşesinde, 2.13×3.45 m. ölçülerinde dikdörtgen plânlı küçük bir mekân bulunmaktadır. Penceresi olmayan mekânın kapısı buraya açılmaktadır.

Kuzeydoğu köşede ise kareye yakın plân gösteren giriş kısmı ve üst kata çıkış veren merdiven yer almaktadır. Bu kısmın güney duvarına kapı açılarak büyük ebatlı mekânla bağlantısı sağlanmıştır.

3.6.1.4. Üst Kat:

Bu kat, yolcuların kalması için tahsis edilmiştir. Revak ve bu revak boyunca sıralanmış farklı ebatlardaki beş odadan ibarettir. Yine bu katta da batı yönde eklenen mekânlar, alt katla aynı plânlamayı göstermektedir (Plân 12) (Foto. 98).

Üst kata giriş, alt katta doğu cephenin kuzeyine kaydırılmış olan kapıdan sağlanmaktadır. Kapıdan girildikten sonra “U” şeklinde düzenlenmiş merdivenle yukarıya çıkılmaktadır. Bu katta, kuzey-güney doğrultusunda uzanan revak mevcuttur (Foto. 99). Revağın kuzey ucunda tek basamakla çıkılan tuvalet ve banyo kısmı bulunmaktadır. Revak boyunca yan yana sıralanmış beş oda yer almaktadır (Foto. 100). En güneydeki dışında, ölçüleri yaklaşık 2.50×3.65 m. ile 3.30×3.46 m. arasında değişen her bir oda, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgene yakın plân göstermektedir. En güneydeki ise arsa durumu nedeniyle yamuk plânlıdır. Odaların doğu cephelerinde yer alan kapı ve pencereler revağa açılmaktadır. En kuzeydeki odanın iki penceresi vardır. Hemen yanındaki odanın penceresi olmayıp sadece kapısı bulunmaktadır. Diğer odaların ise birer adet penceresi vardır. Bu odaların ara ve doğu duvarları oldukça ince tutulmuştur.

Batı yönde bulunan eklenti kısma, yan yana sıralanmış olan beş odadan orta kısımda yer alan iki odanın batı duvarına açılmış kapılardan girilmektedir. Burası oldukça düzensiz olup alt katla aynı plânlamaya sahiptir (Foto. 101). Örtü, orta kısma ve duvarlara yerleştirilmiş olan sütunlarla desteklenmiştir. Mekânın güneyinde üçgen şeklinde plân gösteren tuvalet ve banyo kısmı bulunmaktadır. Kuzey duvarında yer alan geniş pencere açıklığı ile mekân aydınlatılmıştır.

3.6.1.5. Malzeme ve Teknik:

Yapı; moloz taş ve ahşap malzemeyle inşa edilmiştir.

Alt katta yer alan kuzey-güney doğrultusunda uzanan büyük mekânın doğu cepheye bakan kapı ve pencereleri düz lentolu, ahşap sövelidir (Bkz., Foto. 96). İç mekândaki sütunlar ahşaptandır. Mekânın tabanı betonla kaplanmış vaziyettedir. Tavan

ise ahşap malzemeyle yapılmıştır (Bkz., Foto. 95). Bunun kuzeybatı köşesindeki mekânın tek kanatlı kapısı ahşaptır. Taban betonla kaplanmış olup tavanı enine ve boyuna zıt yönde yerleştirilmiş olan ahşap dikmelerle desteklenmiştir. Bunun üzerine de ahşap döşeme tahtaları yerleştirilmiştir. Batı yönde çift kanatlı ahşap kapıyla girilen, eklenen kısım ise betonarme malzemeyle inşa edilmiştir.

Üst kata çıkış veren giriş kısmına, tek kanatlı ahşap kapıdan girilmektedir. Taban betonla kaplanmış, tavan ise ahşap malzemeyle örtülmüştür. Buradaki merdiven basamakları ve korkulukları ahşaptandır (Foto. 102).

Üst katta revağın ince sütunları ve korkulukları ahşaptandır. Kaideleri olmayan sütunların başlıkları iç ve dış bükeylerden oluşan yükü yayan tarzda yapılmıştır. Tavan ve taban döşemeleri ise ahşaptır (Bkz., Foto. 99).

Revak boyunca uzanan odaların doğu cephelerindeki kapı ve pencereler ahşap sövelidir. Pencereler düz lentolu, giyotin tarzında ve kendi içinde cam bölmelere ayrılmıştır (Foto. 103). Odaların taban ve tavan döşemeleri ahşaptır (Foto. 104). En güneydeki odanın güney duvarında ahşaptan kapaklı dolap bulunmaktadır. Batı yöndeki tek kanatlı ahşap kapıdan girilen, eklenen kısım ise betonarme malzemeyle inşa edilmiştir (Bkz., Foto. 101).

Yapıda genel anlamda moloz taş kullanılırken, üst katta, doğu cephede, duvarlar bağdadi teknikte inşa edildiği görülmektedir (Bkz., Foto. 100, 103, 105). Kuzey cephede kat ayrımı silmesi ahşap malzemeyle belli edilmiştir (Foto. 105).

Doğu cephede alt yüzeyi ahşapla kaplı geniş saçağa yer verilmiştir (Foto. 106). Özellikle doğu cephedeki saçak uçlarına, yörede sivil mimarlık örneklerinde görülen ahşap şeritler işlenmiştir.

Ahşap konstrüksiyonlu çatı, alaturka kiremitle örtülmüştür. Yapıda, yöreye özgün olan “Muğla Bacası”na yer verilmiştir.

3.6.1.6. Yapının Tarihlendirilmesi:

Kitabesi olmayan han, aynı yol güzergâhı üzerinde bulunan Halil İbrahim Hanı gibi avlusuz inşa edilmiştir. Yapıda bağdadi teknik kullanılması, üst kat ahşap revak düzenlemesi, pencere ve örtü sistemleri diğer Muğla şehiriçi hanları ile benzer özellikler taşımaktadır. Bu bakımdan hanı, 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirmek

mümkündür. Ayrıca bu yüzyılda Muğla'da artan dış ticaret ilişkileri sonucunda uzun mesafe ticareti önem kazanmıştır. Bu tür ticaretin odaklandığı yerler kent içindeki hanlar olmuştur. İhraç edilecek ürünler bu hanlarda toplanmış, oralardan getirilen ürünler yine bu hanlarda satılmıştır²⁶⁴.

Hanın, alt kat mekânlar dükkân olarak kullanılırken üst kat mekânlar geceleme için kullanılmıştır. Eser, İzmir II nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 17.11.1993 gün ve 3637 sayılı kararı ile Muğla'da korunması gereken taşınmaz kültür varlığı olarak listelenmiştir. Günümüzde alt ve üst kat mekânlar kullanılır vaziyette olup kısmen harap durumdadır.

²⁶⁴Ü. Türkeş, *Kurtuluş Savaşında...*, s. 27; İ.Tekeli, "1923-1950 Döneminde"..., s. 154.

3.7. YAĞCILAR HANI

Plân: 13-14

Foto.: 107-142

3.7.1. Yeri:

Han, Muğla/Merkez'de, Emir Beyazıt Mahallesi, Kurşunlu Caddesi'nde yer alır. Yapı, kuzey cephede yapılarla sınırlanmış olup, güney cephede Hekimbaşı Sokağı'na, batı cephede Arasta Sokağı'na, doğu cephede ise Kurşunlu Caddesi'ne bakmaktadır.

3.7.1.2. Mimarisi:

Yapı; avlulu, iki katlıdır. Genel olarak düzgün bir plânlamaya sahiptir. Ancak hanın batı cephesi, yol durumu nedeniyle güneyden kuzeye doğru, kuzeybatı tarafta yer alan kapıya kadar açılı yapılar yaparak genişlemektedir. Bu kapıdan sonra cephe, binanın kuzey köşesine doğru kırılmalarla devam ederek kuzey duvarıyla birleşmektedir. Bu durum alt ve üst kattaki mekânlara da aynı şekilde yansımıştır. Kareye yakın olan avlu, alt ve üst katta; kuzey, güney ve batıda revaklarla ve bu revakların gerisinde yer alan mekânlarla çevrelenmiştir.

Hanın güney kanadı, eski yapıya aittir. Batı kanadındaki mekânların batı duvarlarının güney kanattaki gibi oldukça kalın olduğu anlaşılmaktadır. Ara duvarlar ise ince yapılmıştır. Bu da söz konusu olan batı duvarların, güney kanadın devamı niteliğindedir. Kuzey kanadındaki mekânlar ve doğu tarafta simetrik olan ikişer mekân, yapılan restorasyonla eski karakterine uygun olarak eklenmiştir.

3.7.1.3. Alt Kat:

Bu katta, Kurşunlu Caddesi'ne (doğu) bakan kısımda, hanın kapısız, geniş açıklıklı bir girişi bulunmaktadır (Plân 13). Buradan kuzeyden güneye doğru olan eğim ve zemin farkı nedeniyle enine uzun tutulan üç basamaklı merdivenle kuzey, güney ve batı yönden revaklarla çevrelenmiş avluya çıkılmaktadır (Foto. 107). Yapının batı cephesinde ise biri kuzeybatı, diğeri güneybatıda olmak üzere iki kapısı vardır. Kuzeybatıdaki kapı, yüzeyden dışa hafif taşıntı yapmıştır. Buradan yuvarlak kemerli ve yörede kuzulu kapı diye tabir edilen kapıdan girildikten sonra uzun bir koridorla revaklı avluya geçilmektedir (Foto. 108-109). Buradan hemen sonra, kuzeydeki, tuvalet ve bir dükkânın kapıları bu koridora açılmaktadır. Güneybatı kapısı, hanın güney ve batı

kanatları arasındadır. Bu iki kanat birbirinden bağımsız olduğu için kapı geçişinde üstü açık geçit oluşmuştur (Foto. 110). Buradaki yuvarlak kemerli kapıdan girildikten sonra üç basamakla üstü açık bir geçide, geçitten de revaklı avluya ulaşılır (Foto. 111-112). Hemen güney tarafta iki mekânın kapısı ve pencereleri bu üstü açık geçide açılmaktadır. Kuzeyde ise bir mekânın sağır tutulan beden duvarı yükselmektedir (Bkz., Foto. 112).

Hanın güney kanadında yer alan revakların gerisinde batı-doğu istikametinde mekânlar yer almaktadır (Foto. 113). Bu mekânların, güneybatı köşedeki hariç, hepsi mevcut durumunda, 3.60×4.20 m. ölçülerinde kareye yakın bir plân gösterdiği anlaşılmaktadır. Güneybatı köşedeki mekânın batı duvarı, yol durumuna göre şekil aldığı için burası yamuk bir görünüme sahiptir. Bunun hemen doğusundaki bölüm, iki mekân arasındaki duvar kaldırıldığı için, enine dikdörtgen bir plân göstermektedir. Aynı durum güneydoğu köşedeki mekân için de söz konusudur. Burada yine iki mekân varken aralarındaki duvarın kaldırılmasından dolayı uzunlamasına dikdörtgen plânlı bir mekân elde edilmiştir. Enine dikdörtgen plânlı iki mekân arasında kalan diğer bölümler, kareye yakın bir plân arz etmektedir. Mekânların duvarlarının kalın taş duvar olduğu görülmektedir. Güneydoğu köşede dikdörtgen plân gösteren mekânın mevcut olan kuzey duvarının bir kısmı yıkılmıştır. Yıkılan kısımdan itibaren kuzey tarafa doğru yan yana sıralanan, 3.90×8.85 m. ölçülerinde, girişlerine göre uzunlamasına dikdörtgen planlı, iç ve dış duvarları ince olan iki mekân daha eklenmiştir. Bu mekânların kapı ve pencereleri revaklara değil, Kurşunlu Caddesi (doğu)'ne açılmaktadır. Batı-doğu istikametinde sıralanan mekânların avluya bakan kapı ve pencereleri, avludan hafif yükseltilmiş revaklara açılırlar (Foto. 114).

Hanın kuzey kanadında, revakların gerisinde bulunan mekânlar, güney kanatta bulunan mekânların plânları aksine, 3.70×9.20 m. ölçülerinde, uzunlamasına dikdörtgen plânlıdır (Foto. 115). Mekânların devamında, kuzeybatı köşesinde, yol durumu nedeniyle yamuk bir plân gösteren küçük mekân, tuvalet olarak düzenlenmiştir. Kuzeydoğu köşesinde ise üst kata çıkış veren merdivenler yer alır. Tuvaletin ve hemen yanındaki, doğusundaki, dikdörtgen plânlı mekânın kapı ve pencereleri kuzeybatı kenarda bulunan kapının açıldığı koridora bakmaktadır (Foto. 116). Diğer mekânların kapı ve pencereleri ise avludan hafif yükseltilmiş revağa açılmaktadır. Yan yana sıralanmış mekânlardan en doğusundakinin kuzeydoğu köşesine bitişik olarak yerleştirilmiş, girişine göre uzunlamasına dikdörtgen plânlı başka bir mekân bulunmaktadır. Bunun da güneyine doğru sıralanmış, 3.85×7.90 m. ölçülerinde

dikdörtgen plânlı, girişleri Kurşunlu Caddesi'ne bakan iki mekân daha eklenmiştir. Bunlar, hanın güneydoğusunda bulunan iki mekâna simetrik olarak düzenlenmiştir. Simetrik olan bu mekânlar arasında da oldukça geniş bir açıklık bırakılmıştır.

Hanın batı kanadında, revağın gerisinde yaklaşık 3.30×9.00 m. ölçülerinde, uzunlamasına dikdörtgen plânlı mekânlar yer almaktadır (Foto. 117). Mekânların batı duvarları, yol durumuna göre kuzeye doğru açı yaparak genişlemeye devam eder. Daha sonra cephe, kuzeybatı girişten sonra kırılmalarla devam ederek hanın kuzey köşesinde birleşmiştir (Foto. 118). Burada batı duvarlarının ve en güneydeki mekânın güney duvarı ile en kuzeydeki mekânın kuzey duvarının küçük bir bölümünün, güney kanadın duvarları gibi kalın taş duvar olduğu görülmektedir. Ara duvarları oldukça ince olan mekânların kapı ve pencereleri revağa açılmaktadır.

Hanın doğu kanadında ise kuzeydoğu ve güneydoğu kısımlarda birbirinin simetriği şeklinde düzenlenmiş, yan yana sıralanmış, kapıları caddeye açılan üçer mekân mevcuttur. Simetrik olarak düzenlenmiş bu mekânların ortasında kalan geniş bir açıklıkla avluya geçilmektedir (Foto. 119-120).

3.7.1.4. Üst Kat:

Üst kata, kareye yakın plânlı avlunun güneydoğu ve kuzeydoğu köşelerine yerleştirilen birer merdivenle çıkılmaktadır. Bu katta da kuzey, güney ve batı yönde revak dolaşmaktadır (Plân 14) (Foto. 121). Batı yöndeki revak, orta kısımda balkon şeklinde avluya doğru taşıntı yapmıştır (Foto. 122-123). Revakların gerisinde bulunan mekânlar, alt kattaki mekânlarla aynı plânlamaya sahiptir.

Avlunun güneydoğu köşesine yerleştirilen merdivenden hanın güney kanadına çıkılmaktadır (Foto. 124). Bu kısmın güneydoğu köşesinde, üç mekân yer alması gerekirken ara duvarlar kaldırılarak burada, yaklaşık 4.60×11.90 m. ölçülerinde, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen plânlı, kapısı revağa açılan tek, bir mekân elde edilmiştir. Güneybatı köşede batı duvarı yol durumuna göre şekil aldığından yamuk bir plân gösteren mekânın bitişiğinde yine ara duvarlar kaldırıldığı için yaklaşık 4.55×8.35 m. ölçülerinde, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen plânlı bir mekân yer almaktadır. Diğer mekânlar ise kareye yakın bir plân göstermektedirler. Bu katta, mekânların taş duvarları yine kalındır. Bu hizadaki mekânların kapı ve pencereleri revağa açılmaktadır (Foto. 125). Güneydoğu köşedeki dikdörtgen plânlı mekânın beş penceresi, güneybatı

köşedeki yamuk plânlı mekânın güney ve batı duvarındaki pencereleri, bunun hemen doğusundaki mekânın dört penceresi, diğer her bir mekânın ikişer penceresi sokağa bakmaktadır.

Avlunun kuzeydoğu köşesine yerleştirilen merdivenden, hanın kuzey kanadına çıkılmaktadır. Buradaki revağın gerisinde, alt kattaki mekânlarla aynı plânlamaya sahip kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plânlı mekânlar yer almaktadır (Foto. 126). Kuzeydoğu köşede bulunan yamuk plânlı mekân tuvalet olarak düzenlenmiştir. Tuvaletin ve hemen doğusundaki mekânın kapısı, koridora açılmaktadır. Bu koridorun batı cephesinde, muhtemelen sonradan açılan kare biçimli pencere açıklığı yer almaktadır (Foto. 127). Diğer mekânların kapıları ise revağa açılmaktadır (Foto. 128). Hanın kuzeydoğu köşesinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen plânlı bir mekân, ayrıca bunun güneyine doğru sıralanmış iki mekân daha yer alır. Bu mekânlar, hanın güneydoğusunda bulunan iki mekâna göre simetrik olarak düzenlenmiş olup kapıları revağa açılmaktadır.

Hanın batı kanadındaki mekânların alt kat plânıyla aynı plânlamaya sahip olduğu görülmektedir (Bkz., Foto. 121). Doğu-batı yönünde dikdörtgen plânlı olan mekânların kapıları revağa açılmaktadır (Foto. 129). Bunların batı duvarları, yol durumuna göre kuzeye doğru açı yaparak devam ettiğinden, kapladıkları alanlar birbirinden farklıdır. Burada batı duvarların ve en güneydeki mekânın güney duvarı ile en kuzeydeki mekânın kuzey duvarının küçük bir bölümü, güney kanadın duvarları gibi kalın taş duvar olduğu görülmektedir. Mekânların ara duvarları ise oldukça incedir. Her mekânın duvarlarında sokağa bakan birer penceresi yer almaktadır.

Hanın doğu kanadında ise birbirinin simetriği şeklinde düzenlenmiş doğu-batı istikametinde dikdörtgen plânlı, kapıları revağa açılan mekânlar bulunur. Doğu duvarlarında ve avlu girişlerine bakan kısımlarında da pencereleri vardır (Bkz., Foto. 120, 130).

3.7.1.5. Malzeme ve Teknik:

Yapılan restorasyon çalışmaları ve eklemelerle değişikliklere uğrayan yapı; moloz taş, ahşap ve tuğla malzemeyle inşa edilmiştir.

Hanın güney kanadının güney cephesi, moloz taş örgülü duvar ile örülmüştür (Foto. 131). Alt kat kısmına, rutubetten korunma amaçlı küçük delikler açılmıştır. Üst

katta yer alan pencereler düz lentolu, kesme taş söveli ve demir parmaklıklıdır (Foto. 132).

Batı cephesi, moloz taş örgülü duvarlarla örülmüş, araları sıva dolguludur. Alt kat kısmında bulunan, rutubetten korunma amaçlı yapılan dikdörtgen ve dar delikler, kesme taş sövelidir. Üst kattaki pencereler ise düz lentolu, kesme taş söveli ve demir parmaklıklı olarak yapılmıştır. Cephede, kat ayırım silmesi kesme taş malzeme ile belli edilmiştir (Foto. 133). Bu cephede, biri güneybatı diğeri kuzeybatı kenarda bulunan kapılar, yuvarlak kemerli ve yörede kuzulu kapı diye tabir edilen tarzdadır. Ahşaptan olan kapılar, üst kısımlarına alaturka kiremit döşenerek sonlandırılmıştır (Bkz., Foto. 109, 111). Yapının güney cephesi ile batı cephesinin birleştiği köşe, belli bir hizaya kadar pahlanmışdır (Foto. 134).

Hanın doğu cephesinde, alt katta simetrik olarak düzenlenmiş mekânların doğu duvarlarındaki pencereler vitrin şeklindedir (Foto. 135). Avlu girişi tarafında bulunan mekânların kuzey ve güney duvarlarında düz lentolu, ahşap söveli dörder pencere vardır. Alt kat mekânların üst kısmında geniş saçaklar dolaşmaktadır. Bu saçakların altları, ahşapla kaplanmışdır. Saçağın üst kısımları ise sac-tenekeyle örtülmüştür. Saçakların uçlarına yörede sivil mimarlık örneklerinde görülen sac-teneke şeritler işlenmiştir (Bkz., Foto. 120, 130). Üst katta ise yine simetrik olarak düzenlenmiş mekânlardan en içte, avlu girişine bakanlar, kuzey ve doğu duvarlarında sokağa doğru uzanan cumba şeklinde çıkmalar yaparak sivil mimarlık örneklerini hatırlatırlar (Bkz., Foto. 107, 120, 130). Çıkmaların üst kısımları, içlerine yuvarlak madalyonlar yerleştirilmiş üçgen alınlık şeklindedir. Bu kattaki mekânların pencereleri düz lentolu ve ahşap sövelidir. Pencerelerin üst kısımlarındaki lentolar profillendirilmiştir. Üst katta, avlu cephelerinde ve doğu kanatta, alt yüzeyleri ahşapla kaplı geniş saçaklar dolaşmıştır. Güney ve batı kanatlarda çatı bir taş kordonla çıkıntı yapmıştır (Bkz., Foto. 131-132, 134).

Avlu zemini, kayrak ve dere taşıyla kaplanmışdır (Foto. 136). Avluyu alt katta güney, kuzey ve batı yönden dolaşan revaklar, kaideleri taş, gövde ve başlıkları ahşap olan ince sütunlarla desteklenmiştir (Foto. 137). Üst katta, yine ahşap olan bu ince sütunlar birbirine bağdadi teknikle yapılmış Bursa kemeri tarzında bağlanmış, volütlerle hareketlendirilmiştir (Foto. 138). Korkuluklar ise ahşap parmaklıklar halinde üst kat revakları çevrelemektedir. Korkulukların alt kısımlarında ahşap üzerine baklava dilimi

motifleri işlenmiştir. Revakların tavan döşemeleri ahşap, taban döşemeleri ise alt katta kayrak taşı, üst katta parke taşıyla yenilenmiştir (Bkz., Foto. 114, 125, 129-128, 137).

Avlunun güneydoğusunda ve kuzeydoğusundaki merdivenlerin basamakları ve korkulukları ahşap, alt kısmı ise taştır (Bkz., Foto. 124, 139).

Alt ve üst katta revakların gerisindeki mekânların avluya bakan cephelerindeki ahşap söveli pencere ve kapı açıklıkları onarımlarla yenilenmiştir. Pencereleer cam vitrin şeklinde düzenlenmiş, mekânların iç kısımları özgün durumunu yitirmiştir. Duvarlar sıvanmış ve boyanmıştır (Foto. 140-141).

Ahşap konstrüksiyonlu çatı, alaturka kiremitle kaplanmıştır. Yapıda, yöreyle özdeşleşmiş olan “Muğla Bacası” görülmektedir (Foto. 142).

3.7.1.6. Yapının Tarihlendirilmesi:

Hanın ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Ancak yapının 1871’de kurulan Muğla Belediye teşkilatının ilk başkanlığını 1890’a kadar yapan Hacı Kadı Süleyman Efendi döneminde, Gölcüklüoğlu ailesi tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir²⁶⁵. Yapının cephe düzenlemeleri, üst kat revağındaki taşıyıcı sütunların birbirine bağdadi teknikte bursa kemeri ile bağlanması, pencere sistemleri, geniş saçaklar bakımından Bıcılar, Konakaltı ve Yarım Han’a benzemektedir. Bu üslup özellikleri dolayısıyla ve yapının Hacı Kadı Süleyman Efendi döneminde inşa edilmesi hanın 1871-1890 yılları arasına tarihlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

Yapı, İstiklal Savaşı’nda İtalyanların karargâhı olmuştur²⁶⁶. 1942’de Güzel Yayla Dokumacılık Küçük Sanat Kooperatifi kurularak Yağcılar Hanı’nda faaliyete geçmiştir²⁶⁷. Kentin geçmişinde yağ ticaretinin merkezi olan hanın alt katı, deve ve at kervanlarına; üst katı, geceleme için kullanılmıştır. Kurşunlu Caddesi genişleyince hanın yola bakan taraftaki dükkânları yıkılmış, güney ve batı kanatları ise eski yapıya aittir²⁶⁸. Bina, İzmir II nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 17.11.1993 gün ve 3637 sayılı kararı ile Muğla’da korunması gereken taşınmaz kültür varlığı olarak listelenmiştir. 1990’da mülk sahipleri, eski yapıyı, mevcut olmayan kısımlarına eski karakterine uygun, avlu etrafında yer alacak şekilde ve ticari amaca

²⁶⁵Ünal Türkeş Arşivi.

²⁶⁶Ü. Türkeş, *Kurtuluş Savaşında...*, s. 228-229.

²⁶⁷İ. Tekeli, a.g.m. s. 148.

²⁶⁸Ünal Türkeş Arşivi.

yönelik yeni mekânlar yapmak üzere restore ettirmişlerdir. Günümüzde ise iş merkezi olarak kullanılmaktadır.

3.8. YARIM HAN

Plân: 15-16-17-18

Foto.: 143-160

3.8.1. Yeri:

Han, Muğla/Merkez'de Şeyh Mahallesi, İsmet İnönü Caddesi No: 57'de bulunmaktadır. Yapı, kuzey, güney ve batı cephelerde yapılarla sınırlanmış olup doğu cephede, İsmet İnönü Caddesi'ne bakmaktadır.

3.8.1.2. Mimarisi:

Yapı, kısmen iki katlı avlulu hanlardandır. Yol ve arsa durumu nedeniyle çarpık bir plânlamaya sahiptir. Avluya giriş, güneydoğu cephenin (İsmet İnönü Caddesi) ortasında yer alan kapıdan sağlanmaktadır. Hanın kanatları, düzensiz bir plânlamaya sahip olan avlu etrafında toplanmıştır. Muğla Belediyesi arşivinde tespit edilen rölöve plânında sadece kuzey kanat iki katlı olarak düzenlenmiş olup üst katta revak bulunmaktadır. Ancak 1994 tarihli restorasyon projesi raporunda mevcut durumunda batı kanadının da iki katlı olarak düzenlendiği ve bu kanadın daha önce yanarak yerine tek katlı mekan inşa edildiği belirtilmiştir. Dolayısıyla bu kanadın eski kimliğine kavuşturmak için yeniden iki katlı olarak inşa edilmesi uygun görülmüştür. Bu bakımdan günümüzdeki haliyle batı ve güney kanatlar da iki katlı hale getirilmiş ve revaklarla çevrelenmiştir. Yine aynı raporda, caddeye cephe veren tek katlı dükkân kanatlarının olduğu gibi korunduğu belirtilmiştir.

3.8.1.3. Alt Kat:

Bu kat, revaksız bir avlu ve avlunun etrafında düzenlenmiş farklı ölçülerdeki mekânlardan oluşmaktadır (Plân 15). Güneydoğu, caddeye bakan, cephede bulunan üstü kapalı bir geçitle yapıya girilmektedir (Foto. 143-144). Bu geçidin kuzeydoğusunda ve güneydoğusunda iki dükkân yer alır. Bunlardan kuzeydoğudaki 1.95×3.60 m. ölçülerinde uzunlamasına dikdörtgen plânlı küçük bir mekândır. Caddeye ve geçide açılan kapı ve penceresi bulunmaktadır. Güneydoğusundaki ise yaklaşık 5.00×6.95 m. ölçülerinde yamuk bir plâna sahip, asma katlı olarak inşa edilmiş büyük bir mekândır ve batı duvarı avluya doğru taşıntı yapmıştır (Foto. 145). Kapı ve pencereleri caddeye açılan bu mekânın duvarları oldukça kalın tutulmuştur. Ayrıca mekânın geçide bakan iki

penceresi daha bulunmaktadır (Bkz., Foto. 145). Bunlar cepheden hafif taşıntı yapmıştır. Bu iki mekânın, yol ve arazi durumu nedeniyle avlu etrafındaki mekânlara göre daha çarpık yerleştirildiği görülmektedir. Hanın Muğla Belediyesi arşivinde tespit edilen rölöve plânında ise yine güneydoğu, caddeye bakan, cephedeki dükkânlar aynı plânlamaya sahiptir (Plân 16) (Foto. 146). Bunlardan güneydoğuda yer alan dükkânın günümüzdeki durumundan farklı olarak batı duvarı boyunca, avlu içinde, kuzey-güney doğrultusunda uzanan başka bir mekânın yer aldığı görülmektedir. Bu mekânın kapı ve pencereleri avluya açılmaktadır (Foto. 147). Ayrıca yine aynı mekândan bir kapı ile hemen bitişiğinde bulunan güneydoğu mekâna bağlantı sağlanmıştır.

Hana girişi sağlayan geçitten revaksız avluya ulaşılmaktadır (Foto. 148).

Hanın kuzey kanadında, yan yana sıralanmış üç mekân, kuzeybatı köşede üst kata çıkış veren merdiven bölümü ve bunun arkasında tuvalet yer almaktadır. Kapıları ve pencereleri avluya açılan mekânlar, 3.25×4.40 m. ölçülerinde, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir plân göstermektedir (Foto. 149). Üst kata çıkış veren merdiven bölümü de aynı plâna sahiptir. Hanın Muğla Belediyesi arşivinde tespit edilen rölöve plânında ise hanın kuzey kanadında, ortada çift kanatlı kapıyla girilen doğu-batı yönünde enlemesine dikdörtgen plânlı bir mekân ve iki yanında kuzey-güney doğrultusunda uzunlamasına dikdörtgen plânlı, depo işlevi gören küçük mekânlar bulunmaktadır (Foto. 150). Bu küçük mekânlardan batıdakinin girişi, ortada yer alan mekânın içinden sağlanırken doğudakinin girişi avluya açılmakta ve üst kata çıkış veren merdiven bu mekânın önünde yer almaktadır.

Hanın batı kanadında, yan yana sıralanmış iki mekân vardır. Yaklaşık 3.40×3.30 m. ölçülerinde, kareye yakın bir plân gösteren mekânların kapıları ve pencereleri avluya açılmaktadır (Foto. 151). Muğla Belediyesi arşivinde tespit edilen rölöve plânında ise hanın batı kanadını sınırlayan kuzey-güney istikametinde dikdörtgen plânlı, kapıları ve pencereleri avluya açılan tek bir mekânın yer aldığı görülmektedir.

Hanın güney kanadında, yaklaşık 3.60×8.00 m. ölçülerinde, doğu-batı doğrultusunda enlemesine dikdörtgen plânlı, kapı ve pencereleri avluya açılan bir bölüme yer verilmiştir. Muğla Belediyesi arşivinde tespit edilen rölöve plânında ise hanın güney kanadı, hanın batı tarafında bulunan tek mekânın ve güneydoğudaki büyük mekânın arkasında bulunan dükkânın uzantıları ile sınırlanmıştır (Foto. 152). Bu

uzantılar arasında kalan avlunun güney duvarına, güneydoğuda bulunan büyük mekânın asma katına çıkışı sağlayan merdiven yerleştirilmiştir.

3.8.1.4. Üst Kat:

Bu kata, avlunun kuzeybatı köşesindeki merdiven ile çıkılmaktadır. Yapı, kuzey ve batı yönlerde revaklarla kuşatılmıştır (Plân 17). Hanın Muğla Belediyesi arşivinde tespit edilen rölöve plânında ise üst kata, avlunun kuzeydoğusunda yer alan merdivenle çıkış sağlanmıştır. Yapı, batı ve güneyde tek katlı, kuzey yönde iki katlı olduğundan sadece kuzeyde revakla çevrelenmiştir (Plân 18). Ayrıca güneydoğuda yer alan büyük mekân da günümüzdeki gibi asma katla birlikte iki katlı olarak düzenlendiği görülmektedir.

Bu katta kuzey kanat, yan yana sıralanmış, 3.25×5.00 m. ölçülerinde, doğu-batı doğrultusunda enlemesine dikdörtgen plânlı, kapıları ve pencereleri revağa açılan iki mekân ve kuzey-güney yönünde dikdörtgen plân gösteren merdiven bölümü bulunmaktadır (Foto. 153). Merdivenin arka bölümü de tuvalet olarak düzenlenmiştir. Muğla Belediyesi arşivinde tespit edilen rölöve plânında ise kuzey kanatta, yan yana sıralanmış doğu-batı istikametinde dikdörtgen plânlı üç mekân yer almaktadır (Bkz., Foto. 150). Bunlardan kuzeydoğu köşedeki mekânın doğu duvarında bir ocak nişi vardır. Bu mekânların kapı ve pencereleri de revağa açılmıştır.

Üst katın batı kanadı, yan yana sıralanmış iki mekândan ibarettir (Foto. 154). Bunlardan güneybatı köşedeki, 3.45×6.70 m. ölçülerinde, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plân gösterirken, hemen kuzeyinde yer alan mekân 3.45×3.55 m. ölçülerinde kareye yakın bir plâna sahiptir. Mekânların kapıları ve pencereleri revağa açılmaktadır. Muğla Belediyesi arşivinde tespit edilen rölöve plânında ise batı kanat, tek katlı olarak inşa edildiği için alt kat mekânın çatısı yükselmektedir. 1994 tarihli restorasyon projesi raporunda ise batı kanadın da mevcut durumunda iki katlı olarak düzenlendiği fakat bu kanadın vaktiyle yanması sonucu tek katlı olarak inşa edildiği belirtilmiştir. Dolayısıyla günümüzde bu kanat, mevcut durumuna uygun olarak iki katlı inşa edilmiştir.

Güney kanatta, kapısı revağa açılan, 3.55×4.45 m. ölçülerinde kareye yakın plânlı tek bir mekân vardır. Hanın Muğla Belediyesi arşivinde tespit edilen rölöve plânında ise güney kanatta, avlu içinde bulunan kuzey-güney yönünde dikdörtgen plânlı

mekânın çatısı ve güneydoğu cephedeki mekânın asma katına çıkış veren merdiven görülmektedir (Bkz., Foto. 152).

Hanın güneydoğu (caddeye bakan) kısmında, geçidin iki yanında bulunan mekânlardan güneydoğudakinin asma katı, kuzeydoğudakinin çatısı yükselmektedir. Muğla Belediyesi arşivinde tespit edilen rölöve plânında ise güneydoğu kısmında, geçidin kuzeydoğusunda bulunan küçük mekânın çatısının yükseldiği görülmektedir. Güneydoğusundaki mekân da asma katla birlikte iki katlı olarak inşa edilmiş, girişi avlu duvarının güneyine yaslanmış olan merdivenden sağlanmıştır.

3.8.1.5. Malzeme ve Teknik:

Yapılan restorasyon çalışmalarıyla değişikliklere uğrayan yapı; moloz taş, tuğla ve ahşap malzemeyle inşa edilmiştir.

Yapının 1994 tarihli restorasyon projesi raporunda, daha önce mevcut durumda kuzey ve batı kanatlarının ahşap (bağdadi) olarak inşa edildiği belirtilmiştir. Günümüzde de buna bağlı olarak yine ahşap mimariyle eski kimliğine uygun şekilde restore edilmiştir. Caddeye cephe veren (güneydoğu cephe) kâgir dükkânlar ise mevcut durumunu koruyarak günümüze gelmiştir. Ancak bu dükkânların kapı ve pencereleri ahşap sövelerle yenilenmiştir. Pencereler vitrin şeklinde düzenlenmiştir. Bu mekânlardan güneydoğudakinin avluya bakan cephesindeki pencereleri ise düz lentoludur (Foto. 155). Mekânların tabanları fayansla döşenmiş, tavanları ise betonla örtülmüş, duvarlar sıvanmıştır. Bu cephede bulunan giriş; ahşaptan, çift kanatlı ve kuzulu kapı tarzındadır (Foto. 156).

Avlu geçidinin tavanı, ahşap konstrüksiyonludur ve üstüne alaturka kiremit döşenmiştir. Revaksız olan avlunun zemini kayrak taşlarıyla kaplanmıştır.

Hanın kuzey kanadındaki alt kat mekânların kapı ve pencereleri ahşap sövelidir. Mekânların tabanları ahşap parkeyle döşenmiş, tavanları betonla örtülmüştür (Foto. 157). Kuzeybatı köşede, restorasyonla birlikte eklenen merdiven ise mermer malzeme ile yapılmıştır. Üst kat mekânların kapı ve pencereleri de ahşap söveli, düz lentoludur. Bunların tabanları fayansla yenilenmiş, tavanları betonla kaplanmış, duvarları sıvanmıştır.

Hanın batı kanadındaki alt kat mekânların kapı ve pencereleri ahşap sövelidir. Bu mekânların taban döşemeleri ve duvarları fayansla kaplanmış, tavanları betonla örtülmüştür. Üst kat mekânların kapı ve pencereleri yine ahşap söveli, düz lentoludur. Mekânların tabanları fayansla döşenmiş, tavanlar betonla kaplanmış, duvarlar sıvanmıştır (Foto. 158).

Hanın güney kanadındaki birinci kat mekânın kapı ve pencereleri ahşap sövelidir. Bu mekânın tabanı fayansla kaplanmış olup tavanı betonla örtülmüş vaziyettedir. Üst kat mekânın kapı ve penceresi de ahşap söveli, düz lentoludur. Burasının tabanı fayansla döşenmiş, tavanı betonla kaplanmıştır.

Üst katta, kuzey ve batı yönlerde dolaşan revakların sütunları ahşaptandır. Bu sütunlar yalın şekilde olup kadesiz ve başlıksızdır. Revakların taban döşemeleri mermer, tavan döşemeleri ise ahşaptır (Foto. 159). Batı yöndeki revak korkuluklarının uç kısımlarına yörede sivil mimarlık örneklerinde görülen ahşaptan damla şeklinde motifler işlenmiştir. Aynı motifler kuzey ve güney yönde, alt kat mekânların üst kısmında dolaşan saçakların uçlarında görülmektedir.

Avluya bakan cephelerde, kuzey, güney ve batı yönlerde, alt yüzeyleri ahşapla kaplı geniş saçaklara yer verilmiştir. Bu cephelerde saçak uçlarına, yörede sivil mimarlık örneklerinde görülen ahşap şeritler işlenmiştir (Foto. 160).

Ahşap konstrüksiyonlu çatı, alaturka kiremitle örtülmüştür. Yapının bacaları “Muğla Bacası” olarak bilinen şekilde yapılmıştır.

3.8.1.6. Yapının Tarihlendirilmesi:

Hanın yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Gölcüklüoğlu ailesi tarafından inşa ettirildiği bilgisi mevcuttur²⁶⁹. Bu aile aynı zamanda, 1871’de kurulan Muğla Belediyesi başkanı Hacı Kadı Süleyman Efendi döneminde Yağcılar Hanı’nı inşa ettiren ailedir. Yağcılar Hanı ile malzeme ve teknik, ahşap revak düzenlemesi, pencere ve örtü sistemleri açısından benzerdir. Bu bakımdan hanın 1871-1890 yılları arasında yapıldığı fikrini düşündürmektedir. Yapının mevcut olan eski fotoğraflarından anlaşıldığı kadar hemen karşısındaki Balcıoğlu Hanı ile de malzeme ve teknik açıdan benzerlik göstermesinden dolayı yukarıda verilen tarihi desteklemektedir. Ayrıca 19. yüzyılın ikinci yarısında kentte var olan dış ticaret ilişkilerinin getirdiği sonuç ile

²⁶⁹ Ünal Türkeş Arşivi.

Yağcılar Hanı, Kömürcü Han, Balcıoğlu Hanı, Yarım Han, Bıçılar Hanı, Konakaltı Hanı gibi hanlar kesimi meydana gelmiştir²⁷⁰.

Hanın alt kat mekânları dükkân ve depo olarak kullanılırken üst kattaki odalar geceleme için kullanılmıştır. Eser, İzmir II nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 17.11.1993 gün ve 3637 sayılı kararı ile Muğla'da korunması gereken taşınmaz kültür varlığı olarak listelenmiştir. Yapı zaman içerisinde birtakım onarımlar geçirmiştir. 1994 tarihli restorasyon projesi raporunda mevcut durumda yapının iki katlı olan batı kanadı yanarak yerine tek katlı bir mekân inşa edildiği belirtilmiştir. Bu kanat, eski kimliğine kavuşturulmak için restorasyonla birlikte tekrar iki katlı olarak inşa edilmiştir. Caddeye cephe veren tek katlı dükkân kanatlarının olduğu gibi korunmuştur. Günümüzde ise caddeye cephe veren mekânlar yine dükkân, avlu içinde yer alanlar ise lokanta olarak işlev görmektedir.

²⁷⁰S. Aktüre, a.g.m., s. 76, 82.

4. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Muğla'da günümüze kadar ulaşabilmiş sekiz adet şehiriçi hanı tespit edilmiştir. Ancak bu hanlardan Kömür Çuvalı Hanı'nın giriş kısmı hariç diğer kısımları yıkılmış vaziyettedir. Bıcalar (Kıraathane) Hanı, Halil İbrahim Hanı, Konakaltı (Hacılar) Hanı, Yağcılar Hanı ve Yarım Han'da restorasyonlarla birlikte birtakım eklemeler ve yenilemeler yapılmış; ancak mevcut olan eski fotoğraflar, hanların cephe özellikleri, yapı malzemesi ve tekniği hakkında fikir vermektedir. Balcıoğlu Hanı ve Mercan Han'ın ise harap durumda olduğu tespit edilmiştir.

4.1. Plan Özellikleri:

Osmanlı'nın kuruluşundan 19. yüzyıl sonlarına kadar geçen süreçte Anadolu'nun pek çok kent merkezinde (İzmir, Antalya, Ankara, Bursa, İstanbul, Kayseri, Gaziantep, Urfa, Çorum, Tokat, Kastamonu, Trabzon gibi) olduğu gibi Muğla'da da şehiriçi hanları inşa edilmiştir. Genel anlamda şehiriçi hanlarının ortak şemaları, düzenli veya düzensiz plânlı avluları çevreleyen mekânlardan oluşmaktadır²⁷¹. Bu şehiriçi hanları özellikle 19. yüzyıldan itibaren artan ticaretle birlikte kent merkezlerinin belirli bir bölgesinde toplanmış ve bu bölgelerin topografik şartları, arsa biçimi, yol durumu gibi etkenler hanların daha çok düzensiz plânlanmasına neden olmuştur. Eski kent dokusu içinde önemli bir ticaret merkezi olan Muğla şehiriçi hanları da, genel itibariyle düzgün bir plânlamaya sahip değildir. Hanların şekillenmesinde topografik şartlar, inşa edildikleri arsa biçimi, etrafındaki yapıların konumu ve yol durumunun etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Muğla şehiriçi hanları plân tiplerini, cephe düzenlemeleri, yapılarda kullanılan malzeme ve teknik açıdan, buradaki Türk sivil mimari örnekleriyle benzeştiği görülür. Özellikle hanların üst katları, yöredeki Türk sivil mimari örneklerinin plân tiplerini²⁷² açısından benzerlik teşkil etmektedir (Foto. 161-162).

Plânları bakımından, Muğla/Merkez şehiriçi hanlarını, “avlulu” ve “avlusuz” hanlar olmak üzere iki grupta değerlendirmek gerekir.

²⁷¹B. Ersoy, “Osmanlı Şehiriçi Hanları Plan...”, s. 76.

²⁷²Genel hatlarıyla, merdivenlerin sofa içindeki yerlerine göre “ortadan” ve “yandan” merdivenli tipler olarak bir sınıflandırma yapmak mümkündür. “Ortadan merdivenli tipler” a) Kapalı sofalı plan b) Açık boydan sofalı plan c) Açık orta sofalı plan olmak üzere üçe ayrılır. “Yandan merdivenli tipler” ise a) Açık boydan sofalı plan b) Yarım sofalı plan c) “T” sofalı plan olmak üzere ayrılır. O. Ekinci, *a.g.e.*, 54-55.

4.1.1. Avlulu Hanlar:

Bu gruba giren hanları, “bir katlı avlulu hanlar”, “kısmen iki katlı avlulu hanlar” ve “iki katlı avlulu hanlar” olmak üzere avlu ve kat sayılarına göre üç gruba ayırmak mümkündür.

“Bir katlı avlulu hanlar” grubuna giren tek örnek, Bıcılar (Kıraathane) Hanı’dır (Bkz., Plân 3) (Bkz., Foto. 38). Yapının güney, doğu ve batı yönlerden yapılarla kuşatılan düzgün bir avlusu bulunmaktadır. Fevkanı olarak yükselen yapı, revağın gerisinde yer alan yan yana sıralanmış mekânlardan oluşmaktadır. Bir katlı avlulu hana örnek, İzmir Sulu Han (17. yüzyılın ilk yarısı)²⁷³ verilebilir. Bundan başka Bıcılar Hanı’nda görülen bu tür plân tiplmesi, Muğla’da, Türk sivil mimari örneklerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerde bir sofanın gerisinde yan yana sıralanmış odalar bulunmaktadır. Katların birinde yan oda yer alarak yarım sofalı ev plan tipi oluşmaktadır. Bıcılar Hanı’nda da batı köşedeki mekân bir yan oda olgusu oluşturarak bu plân tipiyle benzerliğini ortaya koymuştur.

“Kısmen iki katlı avlulu hanlar” grubuna giren örnekler, Balcıoğlu Hanı ile Yarım Han’dır (Bkz., Plân 1, 15, 17). Aynı caddeye (İsmet İnönü Caddesi) bakan her iki yapı da yol ve arazi durumu nedeniyle çarpık bir plânlamaya sahiptir. Balcıoğlu Hanı’nda kuzey cephe iki katlı düzenlenmiştir (Bkz., Foto. 1). Aslında tek katlı olup sadece giriş cepheleri iki katlı ve revaksız inşa edilen bu tür hana benzer örnekler, İzmir Girid Hanı (18. yüzyıl)²⁷⁴ ve Arab Hanı (19. yüzyılın ikinci yarısı)²⁷⁵ gösterilebilir. Yarım Han’ın ise Muğla Belediyesi arşivinde tespit edilen rölöve plânında sadece kuzey kanadın iki katlı olarak düzenlendiği görülmektedir (Bkz., Plân 16, 18) (Bkz., Foto. 150). 1994 tarihli restorasyon projesi raporunda ise batı kanadın da daha önce mevcut durumunda iki katlı olarak düzenlendiği fakat bu kanadın vaktiyle yanması sonucu tek katlı olarak inşa edildiği belirtilmiştir. Dolayısıyla günümüzde bu kanat, mevcut durumuna uygun olarak iki katlı inşa edilmiş ve yapı batı ve güney kanatlarda da iki katlı hale getirilmiştir (Bkz., Foto. 143). Bu grubun Anadolu’da başka örneklerine bakıldığında, Gaziantep Yüzükçü Hanı (1800)²⁷⁶, Urfa Bican Ağa Hanı (1900)²⁷⁷ ve

²⁷³B. Ersoy, *a.g.e.*, s. 11.

²⁷⁴B. Ersoy, *a.g.e.*, s. 47..

²⁷⁵B. Ersoy, *a.g.e.*, s. 50.

²⁷⁶M. Özkarcı, *a.g.t.*, s. 63.

²⁷⁷A. Özme, *a.g.t.*, s. 58.

Topçu (1903)²⁷⁸ sayılabilir. Bundan başka, her iki yapının da, Muğla’da, Türk sivil mimari örnekleriyle benzeştiği görülmektedir. Bu sivil mimari örneklerinde, ortadan merdivenli kapalı sofalı plân tipi uygulanan düzenlemelerden biridir. Her bir odanın kapısı bu sofaya açılır. Özellikle Balcıoğlu Hanı’nın üst katı, tam bir sivil mimarlık örneği teşkil edecek şekilde, bu tip bir plân uygulamasıyla kendini göstermektedir. Yarım Han’ın ise özellikle kuzey kanadı yine Muğla’ da sivil mimari örneklerinde uygulanan bir plân tipi olan yandan merdivenli açık boydan sofalı plân ile aynı düzenlemeye sahip olduğu görülmektedir. Bu plân tipinde odalar, boydan boya olan sofanın gerisinde yan yana sıralanmakta ve kapıları sofaya açılmaktadır. Yarım Han’ın Muğla Belediyesi arşivinde tespit edilen rölöve plânına bakıldığında, kuzey kanadının, yandan merdivenle çıkılan ve sofanın gerisinde yan yana sıralanmış odalardan ibaret olduğu anlaşılır.

“İki katlı avlulu hanlar” grubuna giren örnekler, Konakaltı (Hacılar) Hanı ile Yağcılar Hanı’dır (Bkz., Plân 6, 8, 13, 14). Her iki yapı genel anlamda düzgün plânlara sahiptir. Konakaltı Hanı’nın 1987 tarihli rölöve plânında sadece güney ve doğu kanatları iki katlı olarak görüldüğünden aslında kısmen iki katlı avlulu hanlar grubuna girmektedir (Bkz., Plân 7, 9). Ancak günümüzde güney ve doğu kanat dışında batı kanada da ikinci bir kat ilave edilmiştir (Bkz., Foto. 74). Böylece han, iki katlı avlulu hanlar grubu içine dâhil edilebilir. Yağcılar Hanı’nda bütün kanatlar iki katlı olarak inşa edilmiştir. Anadolu’da ise en büyük grubu iki katlı avlulu hanlar oluşturmaktadır. Milas Çöllüoğlu Hanı (1719-20), İzmir Mirkelamoğlu Hanı (18. Yüzyılın son çeyreği)²⁷⁹, Gaziantep Yüzükçü Hanı (1800)²⁸⁰, Tokat Yılanlıoğlu Hanı (19. yüzyıl)²⁸¹, Gaziantep Milet Hanı (1868-69)²⁸² ve Elbeyli Hanı (19. yüzyılın sonu)²⁸³, Çorum Veli Paşa Hanı (19. yüzyılın sonu)²⁸⁴, ve Tokat Yazmacılar Hanı (19. yüzyılın sonu)²⁸⁵ gibi hanlar örnek verilebilir. Bundan başka diğer hanlarda olduğu gibi Konakaltı ve Yağcılar Hanlarının da Muğla’daki Türk sivil mimari örnekleriyle benzeştiği görülmektedir.

²⁷⁸A. Özme, *a.g.t.*, s. 64.

²⁷⁹B. Ersoy, *a.g.e.*, s. 30.

²⁸⁰M. Özkarcı, *a.g.t.*, s. 63.

²⁸¹S. Sunay, *a.g.t.*, s. 60.

²⁸²M. Özkarcı, *a.g.t.*, s. 73.

²⁸³M. Özkarcı, *a.g.t.*, s. 111.

²⁸⁴Hasan Tuluk, “Çorum Veli Paşa Hanı”, *Çorum Kültür Sanat Dergisi*, Sayı 2, Çorum, 2004, s. 8; Ali Ilıca, “Çorum’da Tarihi Bir Yapı: Veliyyüddin Paşa (Velipaşa) Hanı ve Vakfiyesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 9, Bursa, 2000, s. 507.; Ömer İskender Tuluk, “Çorum’da Sıradışı Bir Han Yapısı Üzerine Gözlemler: Velipaşa Hanı-Anadolu Oteli”, *Ortadoğu Teknik Üniversitesi Dergisi*, Sayı 26, Ankara, 2009, s. 101.

²⁸⁵S. Sunay, *a.g.t.*, s. 66.

Konakaltı Hanı'nın özellikle doğu kanadı, sivil mimari örneklerinde uygulanan plân tipi olan ortadan merdivenli, açık boydan sofalı düzenlemeye sahiptir. 1987 tarihli rölöve plânına bakıldığında üst katın güney kanadının da sofa etrafında dizilmiş odalardan ibaret olduğu anlaşılacaktır. Yağcılar Hanı'nın kuzey, güney ve batı kanatlarının da yandan merdivenli, açık boydan sofalı plân tipini yansıttığı gözlemlenmektedir.

4.1.2. Avlusuz Hanlar:

Bu gruba giren hanlar, Halil İbrahim Hanı ve Mercan Han'dır (Bkz., Plân 4, 5, 11, 12). Avlusuz olarak inşa edilmiş han örnekleri İzmir'de de karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu hanlar, arasta benzeri bir plâna sahip, ortada bir koridor ile bu koridorun iki yanına sıralanan mekânlardan oluşan dikdörtgen plânlıdır²⁸⁶. Bu bakımdan Muğla'da inşa edilen avlusuz hanlardan çok farklı plân tipinde olduğu görülür. Muğla Halil İbrahim ve Mercan Hanları, iki katlı olarak inşa edilmiştir. Halil İbrahim Hanı'nda alt katın batısında büyük bir mekân, yapının giriş kısmı ve yan yana sıralanmış dükkânları vardır. Bu dükkânlar caddeye yönlendirilmiştir (Bkz., Foto. 53). Hanın mevcut olan eski fotoğraflarından görüldüğü kadar bu dükkânların arka kısmındaki mekân, ahır olarak düzenlenmiştir. Mercan Hanı'nda ise alt katta, yine cephesi caddeye yönlendirilmiş büyük bir mekân ve bu mekânın kuzeyinde üst kata çıkış veren giriş kısmı ve başka bir mekân yer almaktadır (Bkz., Foto. 96). Halil İbrahim Hanı'nda üst katta odalar, kapalı olan sofa etrafında tertiplenmiştir (Bkz., Foto. 61-62). Mercan Han'ın üst katındaki odalar, revağın gerisinde yan yana sıralanmıştır (Bkz., Foto. 100).

Halil İbrahim ve Mercan Hanların da diğer örneklerde olduğu gibi Muğla'da, Türk sivil mimarlık örnekleriyle benzeştiği görülür. Özellikle Mercan Hanı'nın üst katı yandan merdivenli, açık boydan sofalı plân tipini yansıtmaktadır. Halil İbrahim Hanı'nın üst katında da aynı durum söz konusu olmakla birlikte burada, açık olan sofa kapatılmıştır.

4.2. Mekân Özellikleri:

4.2.1. Cephe:

Muğla/Merkez şehiriçi hanlarında öne çıkan cephelerin caddeye veya avluya yönlendirilmiş olduğu görülür. Bu cepheler dışa açılan dükkânlar, revaklar ve bunun gerisindeki mekânlarla düzenlenmiştir. Bazı örneklerde balkon ve cumbayla cephelere

²⁸⁶B. Ersoy, "Osmanlı Şehiriçi Hanları Plan...", s. 80.

hareketlilik kazandırılmıştır. Sokağa veya komşuya bakan cephelerde geniş bir saçak uygulaması yerine bir taş kordonla çatının çıkıntı yaptığı görülmektedir. Ahşap saçaklar, bağdadi ve hımış duvarların olduğu cephelerde veya avlu cephelerinde uygulanmıştır. Muğla şehiriçi hanları, cephe düzenleri açısından da sivil mimari örnekleri ile benzerlik göstermektedir (Bkz., Foto 161-162).

Balcıoğlu Hanı'nda öne çıkan kuzey cephe, caddeye yönlendirilmiş ve iki katlı olarak düzenlenmiştir. Alt katta avlu kapısı ve bunun iki yanında dışa açılan dükkânları yer almaktadır. Üst kat ise odaların pencereleri ve cephe boyunca uzanan balkonla hareketlendirilmiştir (Bkz., Foto. 1). Kuzeybatı ve kuzeydoğu cepheler, sokağa ve komşu yapıya yönlendirilmiştir. Kuzeybatı cephede ocak bacası, beden duvarı boyunca çıkıntı yaparak sokağa doğru baca genişliğinde taşırılmıştır (Bkz., Foto. 36). Özellikle Muğla'da ocak bacalarının sokak cephelerine bu şekilde yansıtıldığı görülmektedir. Bu cephelerde ahşap saçak yerine çatı bir taş kordonla çıkıntı yapmıştır. Ahırın bulunduğu batı cephe ile diğer dükkânların sırlandığı doğu cephe sokağa yönlendirilmiştir (Bkz., Foto. 7, 13). Doğu cephede, dükkânların, muhtemelen sonradan açılan kapı ve pencereleri bulunmaktadır. Batı cephe ise kuzeybatı köşeye doğru pahlanmıştır. Yapının güney cephesi de komşu yapıyla sınırlandırılmıştır.

Bıcılar Hanı'nda öne çıkan cephe, güneyde ve avluya yönlendirilmiştir (Bkz., Foto. 38, 42). Bu cephe, revak ve revağın gerisinde yer alan mekânların kapı ve pencereleriyle hareketlendirilmiş, taş arası kiremit parçalarının dizilmesi ile diğer hanlardan farklı bir görünüm kazanmıştır (Bkz., Foto. 43). Balcıoğlu, Konakaltı, Mercan, Yağcılar ve Yarım Han' da olduğu gibi geniş ahşap saçaklarla cephe zenginleştirilmiş, diğer cepheler ise komşu yapılarla sınırlandırılmıştır.

Halil İbrahim Hanı'nda öne çıkan güney cephe caddeye yönlendirilmiştir. Alt katta dışa açılan dükkânları bulunmaktadır. Üst katta ise odaların pencereleri ile cephe hareketlendirilmiştir (Bkz., Foto. 53, 55). Yapının kuzey cephesi ise sağır tutulmuştur (Bkz., Foto. 65). Alt katın üst kısımlarında saçaklar dolaşmaktadır.

Konakaltı Hanı'nda öne çıkan güney cephe caddeye yönlendirilmiştir. Bu cephe avlu kapıları ve mekânları aydınlatan çok sayıda pencereleri ve üst katta, oda genişliğinde çıkma yapan cumbaları ile diğer hanlardan farklı bir görünüm içerisindedir (Bkz., Foto. 66). Ancak yapının mevcut olan eski fotoğraflarından anlaşıldığı kadar yapının bu cephesinde girişin tam üst kısmında eliböğründelerle taşınan ahşap bir

cumba bulunurken, güneydoğu cephesine doğru günümüzdeki gibi bir cumba yerine eliböğründelerle taşınan kerevet yer almaktadır (Bkz., Foto. 72). Avluya bakan cepheleri de revaksız olup çok sayıda pencere ile hareketlendirilmiştir. Günümüzde ise bu cepheler revaklarla ve bunun gerisinde yer alan mekânların pencereleri ile zenginleştirilmiştir (Bkz., Foto. 67). Güney cephede ve avluya bakan cephelerde geniş saçaklar dolaşır.

Mercan Han'da öne çıkan doğu cephe caddeye yönlendirilmiştir (Bkz., Foto. 94, 106). Bu cephe alt katta dışa açılan dükkânın pencereleri ve kapılarıyla, üst katta ise revak ve bunun gerisinde yer alan odaların kapı ve pencereleriyle hareketlendirilmiştir (Bkz., Foto. 96, 99, 100). Diğer hanlarda olduğu gibi geniş ahşap saçaklara yer verilmiştir.

Yağcılar Hanı'nda cepheler avluya yönlendirilmiştir (Bkz., Foto. 121). Avluya bakan cephelerde alt ve üst katlarda revaklar ve bunun gerisinde yer alan mekânların kapı ile pencereleri uyum içerisindedir. Batı yöndeki revak, orta kısımda balkon şeklinde avluya doğru taşıntı yapmıştır (Bkz., Foto. 122-123). Yapının güney ve batı cepheleri sokağa yönlendirilmiştir (Bkz., Foto. 131, 133). Söz konusu cepheler alt kat kısmına denk gelen yerlerde sağır tutulmuştur. Üst kat kısmı ise pencereler ile hareketlendirilmiştir (Bkz., Foto. 132). Güney cepheden farklı olarak batı cephede kat ayrımı silmesi vurgulanmıştır. Yapının avluya bakan cepheleri geniş ahşap saçaklarla çevrelenmişken, güney ve batı cephelerinde çatı bir taş kordonla çıkıntı yapmıştır.

Yarım Han'da ön plâna çıkan cepheler avluya bakmaktadır (Bkz., Foto. 143). Bu cepheleri alt ve üst kat mekânların kapı ve pencereleri ile üst katta yer alan revaklar kuşatmıştır (Bkz., Foto. 153). Diğer hanlarda olduğu gibi geniş ahşap saçaklar cephelere hareketlilik kazandırmıştır. Yapı; kuzey, güney ve batı cephelerde komşu yapılarla sınırlandırılmıştır. Caddeye bakan güneydoğuda ise dışa açılan dükkânları yer almaktadır (Bkz., Foto. 146).

Muğla şehiriçi hanları cephe düzenlemeleri açısından Kastamonu Yanık Han (17. yüzyılın son çeyreği ile 18. yüzyılın başı)²⁸⁷, Milas Çöllüoğlu Hanı (1719-20), Milas Çaputçu Hanı (19. yüzyıl), Antalya İki Kapılı Han (19. yüzyıl)²⁸⁸, Çorum Veli

²⁸⁷Z. Kenan Bilici, *Kastamonu'da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi (18.Yüzyıl Sonuna Kadar)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 1991, s. 123.

²⁸⁸*Antalya Kültür Envanteri (Merkez)*, Antalya Valiliği, 2003, s. 167.

Paşa Hanı (19. yüzyılın sonu)²⁸⁹ ve Antalya Tek Kapılı Han'a (20. yüzyılın başı)²⁹⁰ benzediği görülmektedir. Konakaltı Hanı'nın mevcut olan eski fotoğraflarından görüldüğü kadar girişin tam üst kısmında elibögründelerle taşınan ahşap cumba adeta hana girişi vurgulamak amacıyla yapılmıştır. Böyle giriş açıklıklarının üzerinde yer alan çıkmalar Tokat Voyvoda Hanı (1626-32)²⁹¹, İstanbul Büyük Valide Hanı (17. yüzyıl)²⁹², İzmir Kızlarağası Hanı (1744)²⁹³, İstanbul Çuhacı Hanı'nda (18. yüzyıl)²⁹⁴ karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu hanlardaki çıkmalar, taş olup alttan profilli konsollarla desteklenmiştir. Muğla Konakaltı Hanı'nda ise ahşap olan bu çıkma oldukça basitleştirilmiş halde gerçekleştirilmiştir.

4.2.1.2. Kapı Açıklıkları:

Muğla/Merkez şehiriçi hanlarında kapı açıklıkları anıtsal bir özellik göstermemektedir. Bu hanlardaki kapılar, sivil mimari örneklerinde de sıkça karşımıza çıkan ya kuzulu kapı ya da çift kanatlı tarzında yapılmışlardır. Kuzulu kapılar, yöreye has bir özellik göstermektedir. Balcıoğlu Hanı ve Kömürcü Hanı kapı açıklıkları, düz açıklıklı ve çift kanatlıdır (Bkz., Foto. 37, 86). Halil İbrahim Hanı, Konakaltı Hanı, Yağcılar Hanı ve Yarım Han kapıları ise yöreye özgü olan kuzulu kapı tarzındadır (Bkz., Foto. 79, 109, 111, 156). Ancak Halil İbrahim Hanı, Konakaltı Hanı ve Yarım Han'ın mevcut olan eski fotoğraflarından görüldüğü kadar daha önce, kapılarının düz açıklıklı ve çift kanatlı olduğu anlaşılmaktadır (Bkz., Foto. 59, 72, 146). Bunlardan farklı olarak Yağcılar Hanı'nın kuzeybatı ve güneybatı kapı açıklıkları yuvarlak kemerlidir (Bkz., Foto. 109, 111). Kuzeybatı kapısı, beden duvarından hafif taşıntı yapmıştır. Mercan Hanı'nda ise kapı açıklığı, tek kanatlı olarak düzenlenmiştir.

Kapıların cephelere yerleştirilmelerinde belli bir düzen yoktur. Balcıoğlu, Kömürcü ve Yarım Han'da cephe ortasında yer alırken Halil İbrahim Hanı'nda güney cephenin batısına, Konakaltı Hanı'nda güney cephenin batı ve doğusuna, Mercan Han'da doğu cephenin kuzeyine, Yağcılar Hanı'nda ise batı cephenin kuzeyine ve güneyine kaydırılmış vaziyettedir.

²⁸⁹H. Tuluk, a.g.m., s. 8.; A. Ilıca, a.g.m., s. 507.; Ö.Tuluk, a.g.m., s. 101.

²⁹⁰*Antalya Kültür Envanteri (Merkez)*, Antalya Valiliği, 2003, s. 168.

²⁹¹S. Sunay, a.g.t., s. 31.

²⁹²C. Güran, a.g.e., s. 96.

²⁹³B. Ersoy, a.g.e., s. 24.

²⁹⁴C. Güran, a.g.e., s. 117.

4.2.1.2.3. Avlu Geçidi ve Giriş Holü:

Muğla/Merkez şehiriçi hanlarında kapılar doğrudan avluya açılmazlar. Kapılar, avlulu olan hanlarda bir geçitle avluya bağlanmaktadır. Avlusuz hanlarda ise doğrudan bir giriş holüne açılmaktadır. Avlulu hanlardan Balcıoğlu Hanı, Bıçılar Hanı, Konakaltı Hanı, Yağcılar Hanı ve Yarım Han'da geçitle avluya ulaşılmaktadır (Bkz., Foto. 2, 68-69, 112, 116, 144). Balcıoğlu, Konakaltı ve Yarım Han'da avlu geçitlerinin üstleri kapalı konumdadır. Bıçılar Hanı'nda güneydoğu yöndeki geçidin üstü kapalı, güneybatıdaki açık konumdadır. Yağcılar Hanı'nda ise kuzeybatı yöndeki geçidin üstü kapalı güneybatıdaki açıktır. Bu geçitler uzunlamasına dikdörtgen plân gösterirler.

Avlusuz hanlardan Halil İbrahim Hanı ve Mercan Han'da kapılar, üst kata çıkış sağlayan hol kısmına açılmaktadır (Bkz., Foto. 57). Halil İbrahim Hanı'nda bu hol uzunlamasına dikdörtgen plân gösterirken, Mercan Han'da kareye yakın plânlıdır. Kömürcü Hanı'nda da uzunlamasına dikdörtgen plânlı giriş holü bulunmaktadır (Bkz., Foto. 88-89).

4.2.1.2.4. Avlu:

Halil İbrahim Hanı ve Mercan Han dışındaki diğer hanlar avluludur. Avlular, arazi konumuna göre şekillendiği için düzgün bir plân göstermez. Avlu zeminleri kayrak taşlarıyla kaplı veya toprak dolguludur (Bkz., Foto. 5, 42, 83, 90, 136, 148). Balcıoğlu Hanı, Bıçılar ve Yarım Han'da avlu revaksız iken, Konakaltı ve Yağcılar Hanı'nda avlu üç yönden revaklarla kuşatılmıştır. Ancak Konakaltı Hanı 1987 tarihli rölöve plânında sadece doğu kanatta revaklıdır.

4.2.1.2.5. Revaklar:

Avlulu hanlar revaklı olarak düzenlenmiş olup revaklar, Muğla'daki Türk sivil mimari örneklerinde görülen sofa ile aynı niteliği taşımaktadır. Revaklar, alt ve üst katlarda yer aldığı gibi sadece üst katlarda da yer alabilmektedir. Konakaltı Hanı'nın 1987 tarihli rölöve plânında sadece doğu kanatta revaklı olduğu görülmektedir. Ancak günümüzde güney ve batı kanatlara da revak eklenmiş ve böylece üç yönden revaklı hale getirilmiştir (Bkz., Foto. 67). Yağcılar Hanı'nda ise kuzey, güney ve batı kanatlar hem alt katta hem de üst katta revaklarla çevrelenmiştir (Bkz., Foto. 121). Bu revakların gerisinde de yan yana sıralanmış mekânlar yer almaktadır. Buna benzer durum Milas

Çöllüoğlu Hanı (1719-20), Çorum Veli Paşa Hanı (19. yüzyılın sonu)²⁹⁵,nda da karşımıza çıkmaktadır. Tek katlı olan Bıcılar Hanı'nda güney cephe revaklıdır (Bkz., Foto. 43). Yarım Han'da alt kat revaksız iken üst kat kuzey ve batı kanatlarda revaklarla kuşatılmıştır (Bkz., Foto. 153-154). Ancak Muğla Belediyesi arşivinde tespit edilen rölöve plânında sadece kuzey kanatın revaklı olduğu görülmektedir (Bkz., Foto. 150). Bu tür kısmen bir bölümü iki katlı, revaklı olan han örneği İzmir Girit Hanı (18. yüzyıl)²⁹⁶dır. Ancak burada alt kat revaklı iken Yarım Han'da üst katta revak görülür. Sadece üst katı revaklı olan han örnekleri ise Tokat Sulu Han (17. yüzyılın sonu)²⁹⁷, İzmir Mirkelamoğlu Hanı (18. yüzyılın son çeyreği)²⁹⁸ ve Manisa Yeni Han (1860-62)²⁹⁹ sayılabilir. Bunlardan farklı olarak avlusuz hanlardan olan Mercan Han'ın üst katında da revak bulunmaktadır (Bkz., Foto. 98). Benzer örnek Milas Çaputçu Hanı (19. yüzyıl)'nda da karşımıza çıkmaktadır. Balcıoğlu Hanı'nın avlusu revaksız olarak düzenlenmiştir (Bkz., Foto. 5).

4.2.1.2.6. Mekânlar:

Anadolu'nun pek çok merkezinde bulunan şehiriçi hanlarında görüldüğü gibi Muğla/Merkez şehiriçi hanlarında da alt kattaki mekânlar genellikle depo, dükkân veya kıraathane olarak düzenlenmişken, üst kattaki mekânlar yolcuların kalması için tahsis edilmiştir. Bu mekânlar revak veya sofa diyebileceğimiz kısımların gerisinde yer almaktadır. Mekânların plânları belli bir düzen göstermemekte, her bir handa, arazi ve yol durumu nedeniyle farklı plândadır.

Balcıoğlu Hanı, Halil İbrahim Hanı, Konakaltı Hanı, Mercan Han, Yağcılar Hanı ve Yarım Han'ın alt katın caddeye yönlendirilmiş cephelerinde dışa açılan mekânlar, dükkân olarak işlev görmektedir.

Balcıoğlu Hanı ve Yarım Han'da avlu etrafındaki alt kat mekânlar, doğrudan avluya, Konakaltı ve Yağcılar Hanı'nda ise revaklara açılmaktadır (Bkz., Foto. 12, 77, 114, 149, 151). Ancak mevcut olan eski fotoğraflardan görüldüğü kadar Konakaltı Hanı'nın güney kanadı revaksız olduğu için bu mekânlar doğrudan avluya açılmaktadır. Bıcılar Hanı'nda mekanların kapı ve pencerelerinin revağa açıldığı görülmektedir (Bkz.,

²⁹⁵H. Tuluk, a.g.m., s. 8.; A.İlca, a.g.m., s. 507.; Ö.Tuluk, a.g.m., s. 101.

²⁹⁶B. Ersoy, a.g.e., s. 47.

²⁹⁷S. Sunay, a.g.t., s. 45.

²⁹⁸B. Ersoy, a.g.e., s. 30.

²⁹⁹Hakkı Acun, *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, Ankara, 1999, s. 478.

Foto. 49). Balcıoğlu Hanı'nda avlu etrafındaki mekânların plânlarında belli bir düzen görülmezken Bıçılar Hanı'nda revağın gerisindeki mekanlar batı kenardaki dışında hepsi mevcut eski durumunda kare plânlı olduğu anlaşılır. Konakaltı Hanı'nda güney, doğu ve batı kanatlardaki alt kat mekânlar farklı plânlarda düzenlenmiştir. Yağcılar Hanı'nda güney kanattaki alt kat mekânlar kareye yakın plânlı iken, kuzey, doğu ve batı kanattakiler uzunlamasına dikdörtgen plân göstermektedir. Yarım Han'da ise avlu etrafındaki kanatlardaki mekânlar farklı plânlarda karşımıza çıkmaktadır.

Balcıoğlu Hanı'nda, batı kanatta, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plânlı ahır bulunmaktadır (Bkz., Foto. 8). Halil İbrahim Hanı'nın mevcut olan eski fotoğraflarından görüldüğü kadar ahırın bulunduğu görülmektedir (Bkz., Foto. 60). Burada dükkânların arka kısmında doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen plân göstermektedir. Ancak restorasyonla birlikte burası, duvarlarla bölünerek ayrı ayrı mekânlar meydana getirilmiştir.

Üst kattaki mekânlar, yolcuların kalması için tahsis edilmiştir. Bu katlar plân tiplmesi açısından Muğla'daki sivil mimari örnekleriyle benzeştiği görülmektedir. Balcıoğlu Hanı'nda kuzey-güney ve doğu-batı yönündeki sofanın dört köşesine odalar yerleştirilmiştir (Bkz., Foto. 15). Halil İbrahim Hanı'nda doğu-batı doğrultusunda uzanan sofa boyunca odalar yer almaktadır (Bkz., Foto. 61, 63). Konakaltı Hanı'nda güney, doğu ve batı kanatlardaki mekânlar farklı ebatlarda düzenlenmişlerdir. Bu mekânlar revaklara açılmaktadır. 1987 tarihli rölöve plânında ise güney kanadın kuzey-güney ve doğu-batı istikametindeki sofanın etrafında sıralanmış daha çok kareye yakın plânlı çok sayıda mekândan oluştuğu görülmektedir. Doğu kanattaki mekânların alt kat plânlaması üst katta da tekrar etmiştir. Mercan Han'da revak boyunca sıralanmış, kapıları bu revağa açılan odalar bulunmaktadır (Bkz., Foto. 103). Yağcılar Hanı'nda alt kat mekân plânlamalarının üst katta da aynı şekilde tekrar ettiği görülmektedir. Yarım Han'da ise üst kattaki mekânlar, alt kattakilerden daha farklı plânlanmıştır. Muğla Belediyesi arşivinde tespit edilen rölöve plânında ise sadece kuzey kanat iki katlı olup revak boyunca sıralanmış, kapıları bu revağa açılan odalar bulunmaktadır.

4.2.1.2.7. Merdivenler:

Muğla'daki hanlarda merdivenler önemli bir yapı elemanı durumundadır. Nitekim merdivenlerin konumuna göre Türk sivil mimari plân tipleri oluşmuştur. Muğla şehiriçi hanlarında üst katlara çıkışı sağlayan merdivenler, yapıların arka duvarlarına

yaslanmış biçiminde ve “U” şeklinde dönerek çıkar. Ahşap olan merdivenlerin alt kısımları depo olarak kullanılmaktadır. Özellikle merdiven alt kısımlarının depo olarak kullanılması Muğla’da sivil mimari örneklerinde sıkça görülen bir uygulamadır. Balcıoğlu Hanı ve Konakaltı Hanı’nın doğu kanadında yer alan merdivenler, geriye doğru sokulan bir orta sofadan çıkan ve yapıların arka duvarlarına yaslanmış vaziyettedir (Bkz., Foto. 28). Bu tür merdiven uygulaması Muğla’da sivil mimari örneklerinde görülmektedir. Yağcılar Hanı’nda iki merdivenden biri kuzey kanadın doğusuna, diğeri güney kanadın doğusuna yerleştirilmiştir (Bkz., Foto. 124, 139). Yarım Han’daki tek merdiven kuzey kanadın batısında bulunmaktadır. Muğla Belediyesi arşivinde tespit edilen rölöve plânında ise merdiven kuzey kanadın doğusunda bulunmaktadır. Bu hanlardaki merdivenlerin sivil mimari örneklerindeki yandan merdivenli plân tiplemesine göre düzenlendiği görülmektedir. Halil İbrahim Hanı ve Mercan Han’da merdivenler, giriş holünün duvarına yaslanmış şekildedir (Bkz., Foto. 57, 102). Bıcılar Hanı’nda ise revağın güneydoğusu ve batısında bulunmaktadır (Bkz., Foto. 44). Ancak merdivenler günümüzde yenilenmiş durumdadır.

4.3. Yapı Elemanları:

4.3.1. Taşıyıcı Elemanlar:

4.3.1.1. Duvarlar:

Muğla/Merkez şehiriçi hanlarında genelde duvarlar alt katlarda moloz taş malzeme, üst katlarda bağdadi sistem veya ahşap çatkılı, araları dolgulu, hımsı duvar tekniğinde inşa edilmiştir.

4.3.1.2. Sütunlar:

Revakları taşıyan ahşap sütunlar, ince gövdelidir. Bu sütunlar birbirine Bursa kemeri tarzında bağlanmış ya da sütunların başlıkları olup yükü yayan tarzda yapılmıştır. Böyle başlıklar, Muğla’da Türk sivil mimari örneklerinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerde alt katlarda sofaları taşıyan ahşap sütunların başlıkları yükü yayan tarzdadır. Üst katlarda ise sütunların daha çok Bursa kemeri tarzında birbirine bağlandığı görülmektedir.

Bıcılar Hanı’ndaki sütunların kaideleri taştandır (Bkz., Foto. 45). Kemer ile gövde arasında profillendirilmiş yastık kısmı bulunmaktadır (Bkz., Foto. 46). Bu

yastıklar köşelerde yarısı duvara gömülü şekilde oturtulmuştur. Böyle bir yastık, Balcıoğlu Hanı'nın üst katında iç mekânında yer almaktadır (Bkz., Foto. 30). Sütunları birbirine bağlayan kemerler ise bağdadi teknikte olup doğu ve batı ucundakiler yuvarlak arada kalanlar ise Bursa kemeri tarzındadır (Bkz., Foto. 47-48). Konakaltı Hanı'nın 1987 tarihli rölöve plânında sadece doğu kanat revaklı olduğu için buradaki sütunlar, alt katta yükü yayan tarzda başlıklara sahip olup, üst katta bu sütunların Bursa kemeri tarzında birbirine bağlandığı görülmektedir. Ancak günümüzde hanın güney ve batı kanatlarına da revaklar eklenmiştir. Yine ince gövdeli olan ahşap sütunlar kaidersiz olup alt kat revaktadakiler yükü yayan tarzında başlıklara sahiptir. Üst kat revaktaki sütunlar ise Bursa kemeri tarzında birbirine bağlanmıştır (Bkz., Foto. 84). Yağcılar Hanı revaklarında da aynı tarz sütun, başlık ve kemerler söz konusudur. Ancak burada alt kat sütunlarının taş kaideleri vardır ve üst kat sütunların kemerleri volütlendirilmiştir (Bkz., Foto. 129, 137). Yarım Han'da üst katta taşıyıcı revak sütunları ahşaptan, kaidersiz ve başlıksız yapılmıştır (Bkz., Foto. 159). Mercan Han'da ise üst katta yer alan revak sütunları da ahşaptandır. Sütunların kaideleri olmayıp yükü yayan tarzda başlıkları vardır (Bkz., Foto. 98-99). Ayrıca alt katında bulunan mekânın iç kısmında da taşıyıcı ahşap sütunlar bulunmaktadır. Bu sütunların, revaktaki sütunlarla aynı tarzda olduğu görülür (Bkz., Foto. 95).

Muğla şehiriçi hanlarında revaklarda görülen ahşap sütunlar, Tokat Sulu Han'da (17. yüzyılın sonu)³⁰⁰, Ankara Pilavoğlu Hanı'nda (17. yüzyıl)³⁰¹, Kastamonu Yanık Han'da (17. yüzyılın son çeyreği ile 18. yüzyılın başı)³⁰², İzmir Piyaleoğlu Hanı (18. yüzyılın ilk yarısı)³⁰³, Antalya İki Kapılı Han'da (19. yüzyıl)³⁰⁴, İzmir Küçük Salepçioğlu Hanı'nda (1893)³⁰⁵, Tokat Yazmacılar Hanı (19. yüzyılın sonu)³⁰⁶ ve Çorum Veli Paşa Hanı'nda da (19. yüzyılın sonu)³⁰⁷ kullanılmıştır.

4.3.2. Örtü Sistemi:

Muğla şehiriçi hanlarında, ahşap konstrüksiyonlu düz tavanlı mekânların örtüleri alaturka kiremitle kaplanmıştır (Bkz., Foto. 26). Alaturka kiremit, çatı dışında Yağcılar

³⁰⁰S. Sunay, *a.g.t.*, s. 45.

³⁰¹Ömür Bakırer-Emre Madran, "Ankara Kent Merkezinde Özellikle Hanlar ve Bedestenin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi", *Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri*, Ankara, 2000, s. 114.

³⁰²Z.K. Bilici, *a.g.t.*, s. 123.

³⁰³B. Ersoy, *a.g.e.*, s. 109.

³⁰⁴*Antalya Kültür Envanteri (Merkez)*, Antalya Valiliği, 2003, s. 167.

³⁰⁵B. Ersoy, *a.g.e.*, s. 113.

³⁰⁶S. Sunay, *a.g.t.*, s. 66.

³⁰⁷H. Tuluk, *a.g.m.*, s. 8.; A.İlca, *a.g.m.*, s. 507.; Ö.Tuluk, *a.g.m.*, s. 101.

Hanı'nda olduğu gibi kapı üstleri de iki tarafa meyilli şekilde bu kiremitlerle örtülmektedir (Bkz., Foto. 109, 111).

Ahşap konstrüksiyonlu düz tavanlı bu tür örnekler Kastamonu Yanık Han'da (17. yüzyılın son çeyreği ile 18. yüzyılın başı)³⁰⁸, Milas Çöllüoğlu Hanı (1719-20), İzmir Piyaleoğlu Hanı (18. yüzyılın ilk yarısı)³⁰⁹ ve Arab Hanı'nda (19. yüzyılın ikinci yarısı)³¹⁰, Milas Çaputçu Hanı (19. yüzyıl), Tokat Yıllanoğlu Hanı (19. yüzyıl)³¹¹ ve Yazmacılar Hanı'nda (19. yüzyılın sonu)³¹² ve Çorum Veli Paşa Hanı'nda (19. yüzyılın sonu)³¹³ karşımıza çıkmaktadır.

Muğla şehiriçi hanlarında revakların tavanları da düz ahşapla kaplanmıştır (Bkz., Foto. 49, 85, 99, 114, 125, 159). Buna benzer örnekler Tokat Sulu Han (17. yüzyılın sonu)³¹⁴, Kastamonu Yanık Han (17. yüzyılın son çeyreği ile 18. yüzyılın başı)³¹⁵, İzmir Piyaleoğlu Hanı (18. yüzyılın ilk yarısı)³¹⁶ ve Arab Hanı (19. yüzyılın ikinci yarısı)³¹⁷, Milas Çöllüoğlu Hanı (1719-20), Tokat Yazmacılar Hanı (19. Yüzyılın sonu)³¹⁸, Çorum Veli Paşa Hanı (19. Yüzyılın sonu)³¹⁹ ve Gaziantep Hanlarının üst kat revaklarında da görülür.

4.3.3. Mekân Kapı ve Pencereleri:

Muğla/Merkez şehiriçi hanlarının avlu kapıları, yöreye özgün olan kuzulu kapı veya düz lentolu olarak düzenlenmiştir. Mekânların kapı açıklıkları ise düz lentolu, düşey dikdörtgen şekillidir (Bkz., Foto. 62-63, 100). Bunlardan farklı olarak Bıcılar Hanı'nda mekânların kapıları kesme taş söveli, düz lentolu, köşelerde iç ve dış bükeylerden oluşan bir formla oluşturulmuştur (Bkz., Foto. 50). Konakaltı Hanı'nda ise kapılar, birinci katta düz lentolu, köşelerde iç ve dış bükeylerden oluşan bir formla oluşturulurken ikinci katta üst kısımlarda yine iç ve dış bükeylerden oluşan motiflerle

³⁰⁸Z.K. Bilici, *a.g.t.*, s. 123.

³⁰⁹B. Ersoy, *a.g.e.*, s. 109.

³¹⁰B. Ersoy, *a.g.e.*, s. 50.

³¹¹S. Sunay, *a.g.t.*, s. 60.

³¹²S. Sunay, *a.g.t.*, s. 66.

³¹³H. Tuluk, *a.g.m.*, s. 8.; A.İlca, *a.g.m.*, s. 507.; Ö.Tuluk, *a.g.m.*, s. 101.

³¹⁴S. Sunay, *a.g.t.*, s. 45.

³¹⁵Z.K. Bilici, *a.g.t.*, s. 123.

³¹⁶B. Ersoy, *a.g.e.*, s. 109.

³¹⁷B. Ersoy, *a.g.e.*, s. 50.

³¹⁸S. Sunay, *a.g.t.*, s. 66.

³¹⁹H. Tuluk, *a.g.m.*, s. 8.; A.İlca, *a.g.m.*, s. 507.; Ö.Tuluk, *a.g.m.*, s. 101.

taçlandırılmıştır (Bkz., Foto. 81). Bu tarz motifler Muğla'daki Türk evleri pencerelerinde de uygulanmıştır.

Pencereler genel olarak dikdörtgen biçimde, düz lentolu, ahşap veya taş söveli, giyotin tarzındadır ve kendi içinde cam bölmelere ayrılmıştır (Bkz., Foto. 20, 32, 39, 103, 155). Bazı mekânların pencerelerinin ise restorasyonla birlikte değiştiği görülmektedir. Bunlardan farklı olarak Konakaltı Hanı'nın caddeye bakan cephesindeki birinci ve ikinci kat pencerelerin üst kısımlarda ahşaptan yapılmış çeşitli motiflerle sonlandırıldığı görülür (Bkz., Foto. 76). Ancak yapının mevcut olan eski fotoğraflarından anlaşıldığı kadarıyla pencereler, üst lento hizasında "suluk" veya "yağmurluk" denilen ahşap kordonludur (Bkz., Foto. 72). Bu tarz pencerelerle Muğla'da sivil mimari örneklerinde de karşılaşılmaktadır. Avluya bakan tarafta ise alt kat pencereleri yuvarlak kemerlidir (Bkz., Foto. 77). Üst kat pencerelerin üst kısımları, iç ve dış bükeylerden oluşan motiflerle sonlandırılmıştır (Bkz., Foto. 81). Yağcılar Hanı'nın güney ve batı cephelerinin üst kat hizasındaki pencereleri düz lentolu, kesme taş söveli ve demir parmaklıklıdır (Bkz., Foto. 132).

Dikdörtgen biçimli, ahşap söveli kapı ve pencere örnekleri Tokat Sulu Han (17. yüzyılın sonu)³²⁰ ve Yazmacılar Hanı'nda (19. yüzyılın sonu)³²¹, Çorum Veli Paşa Hanı'nda (19. yüzyılın sonu)³²² karşımıza çıkmaktadır.

4.3.4. Saçaklar:

Muğla/Merkez şehiriçi hanlarında geniş ahşap saçaklar, özellikle bağdadi veya ahşap çatkılı, araları dolgulu, hımış duvar şeklinde inşa edilmiş cephelerde görülmektedir (Bkz., Foto. 35, 38, 80, 98, 160). Bu saçakların aşağı bakan yüzeyleri ahşapla kaplanmıştır. Özellikle saçak uçlarına yörede sivil mimarlık örneklerinde sıkça görülen şeritler işlenmiştir (Bkz., Foto. 1). Bu şeritler sac-teneke veya ahşap olarak yapılmıştır. Sokağa veya komşu yapıya bakan cephelerde ise geniş ahşap saçak uygulaması yerine bir taş kordonla çatı çıkıntı yapmıştır (Bkz., Foto. 36, 134).

³²⁰S. Sunay, *a.g.t.*, s. 45.

³²¹S. Sunay, *a.g.t.*, s. 66.

³²²H. Tuluk, *a.g.m.*, s. 8.; A.İlca, *a.g.m.*, s. 507.; Ö.Tuluk, *a.g.m.*, s. 101.

4.4. Yapı Malzemesi ve Tekniği:

Muğla şehiriçi hanlarında yaygın olarak kullanılan yapı malzemesi moloz taştır. Ahşap sistem kuruluşu da en az taş malzeme kadar önemli yer tutmaktadır. Bununla birlikte tuğla malzeme de kullanılmıştır.

Moloz taş, yapıların alt katlarının inşasında, sokağa veya komşu yapıya bakan cephelerin duvarlarında kullanılmıştır (Bkz., Foto. 7, 36, 65, 105, 110). Bunun yanında Yağcılar Hanı'nda güney ve batı cephelerin üst kat pencere sövelerinde kesme taş görülmektedir (Bkz., Foto. 132). Ayrıca batı cephede kat ayrımı silmesinde de kesme taş kullanılmıştır (Bkz., Foto. 133).

Yapıların inşasında taştan sonra önemli yer tutan ikinci malzeme ahşaptır. Üst katlar genellikle ahşap bağdadi sistem veya ahşap çatkılı, araları moloz taş dolgulu, hımış duvar şeklinde inşa edilmiştir. Bunun yanında bağdadi teknik, revaklardaki kemerlerde kullanılmıştır. Muğla'da Balcıoğlu Hanı ve Mercan Han'ın üst katları bu teknikle inşa edilmiştir (Bkz., Foto. 35, 100). Konakaltı Hanı ve Yarım Han'ın mevcut olan eski fotoğraflarından anlaşıldığı kadar burada da bağdadi tekniğin kullanıldığı görülmektedir (Bkz., Foto. 72, 150). Bağdadi teknikte duvar inşası şehiriçi hanlarında az rastlanılan bir uygulamadır. Anadolu'da Tokat Yılanoğlu Hanı (19. yüzyıl)³²³ ve Yazmacılar Hanı'nın (19. yüzyılın sonu)³²⁴ beden duvarlarının bazı bölümleri ile bir kısım bölme duvarlarında da hımış duvar tekniği görülmekle birlikte Yılanoğlu Hanı'nda bağdadi teknikte duvar inşası karşımıza çıkmaktadır. İzmir Büyük Salepçioğlu Hanı (19. yüzyılın ilk çeyreği)³²⁵ ve Küçük Salepçioğlu Hanı'nın (1893)³²⁶ avluyu çeviren iki katlı odalar ahşap ve bağdadi bölmelidir. Öte yandan Ankara Çukur Han (17. yüzyıl)³²⁷, kerpiç duvarlı ve ahşap hatıllı olarak inşa edilmiştir.

Muğla şehiriçi hanlarında ahşap malzemenin kullanıldığı diğer kısımlar ise revak sütunları, kemerleri, taban ve tavan döşemeleri, merdivenleri, saçakları, çatıları, mekânların tavan ve taban döşemeleri, kapı ve pencereleridir. Ayrıca Balcıoğlu Hanı'nın caddeye bakan cephesinde revak tarzında ahşap balkona yer verilmiştir.

³²³S. Sunay, *a.g.t.*, s. 60.

³²⁴S. Sunay, *a.g.t.*, s. 66.

³²⁵B. Ersoy, *a.g.e.*, s. 112.

³²⁶B. Ersoy, *a.g.e.*, s. 113.

³²⁷Ö. Bakırer-E. Madran, *a.g.m.*, s. 114.

Alaturka kiremit ise çatı örtüsü olarak kullanılmakla birlikte Bıcılar Hanı'nın güney cephesinde taş arası kiremit parçalarının dizilmesi ile farklı bir düzenleme oluşturulmuştur (Bkz., Foto. 38). Ayrıca yapılarda görülen yöreye özgü "Muğla Bacası" şapkasında da alaturka kiremit kullanılmıştır.

Yapılan restorasyonlarla birlikte tuğla malzemenin kullanıldığı görülmektedir.

4.1.5. Tezyinat:

Muğla şehiriçi hanlarında tezyinat görülmez. Ancak Balcıoğlu Hanı üst katında, güneydoğu köşedeki odanın doğu duvarında, ocak nişi alınlığına ay yıldız motifi yer alır (Bkz., Foto. 19). Ayrıca yapıya girişi sağlayan kapı kanatlarına yağlı boya ile manzara içerisinde çeşitli kuş figürleri işlenmiştir. Ancak bu figürler sonradan yapılmıştır (Bkz., Foto. 37). Bunların dışında geniş ahşap saçakların uçlarında sac-teneke veya ahşaptan yapılan yörede görülen şeritler işlenmiştir. Konakaltı Hanı'nın mevcut olan eski fotoğraflarından anlaşıldığı kadarıyla avlu geçidinin üst hizasında bulunan cumbanın alt kısımlarında da bu tarz ahşaptan şeritler işlenmiş olduğu görülmektedir.

SONUÇ

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra ilk demiryolu İzmir-Aydın hattının açılmasıyla birlikte Aydın'a gelen-giden ticari mallar deve kervanları sayesinde Muğla'ya aktarılmıştır. Bu ticari hareketliliğin odaklandığı merkezler ise şehiriçi hanları olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar şehrin ticari merkezi Ulu Cami ile Kurşunlu Cami arasında, kuzey-güney ekseninde, toplanmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise doğu-batı ekseninde, Koca Han'ın önünden başlayıp Konakaltı'na doğru gelişmiştir. Kentin ürünlerini toplayıp ulusal ve uluslararası pazarlara sunmak ve bu pazarlardan giren işlenmiş veya yarı işlenmiş ürünleri kente getirmek için 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, yeni hanlar yapma gereksinimini doğurmuştur. Böylece kentte ticaret sermayedarlığının ürünü olan Balcıoğlu, Bıçılar (Kıraathane), Halil İbrahim, Kömürcü (Kömürçüvalı), Konakaltı (Hacılar), Mercan, Yağcılar ve Yarım Han gibi hanlar kesimi meydan gelmiştir. Bu ticari gelişmelerde bizim hanlar için önerdiğimiz tarihlendirmeyi doğrular niteliktedir.

Muğla şehiriçi hanlarının belirli bir bölgede yoğunlaşmaları ve ticari kaygılarla inşa edilmeleri Osmanlı şehiriçi hanları özellikleriyle uyum sağlamaktadır. Ancak cephe özellikleri, yapı malzemesi ve yapı elemanlarıyla bölgesel özellikler taşımaktadır.

Günümüzde ticari hayatın getirdiği gereksinimleri karşılayamayan bu yapıların bazılarının harap bir durumda ve yıkılmakta olduğu bazılarının da özgün durumlarının kaybettiği görülmektedir. Ancak mevcut olan eski fotoğraflar, hanların cephe özellikleri, yapı malzemesi ve tekniği hakkında fikir vermektedir.

Muğla şehiriçi hanlarının alt katlarında depo, dükkân ve ahır gibi mekânlar bulunurken üst katları yolcu veya tüccarların kalması için tahsis edilmiştir. Arazinin ve etrafındaki yapıların konumuna göre düzgün bir plân göstermeyen bu hanlar, plân itibariyle avlulu-avlusuz ve kat durumlarına göre de bir, iki ve kısmen iki katlı olarak gruplandırılabilir. Avlulu hanlar revaklı olarak düzenlenmiş olup bu revakların gerisinde mekânlar yer almıştır.

Hanlarda yapı malzemesi olarak moloz taş ve ahşap kullanılmıştır. Sokağa ve komşuya bakan cepheler moloz taş malzeme ile inşa edilirken üst katlarda bağdadi sistem veya hımış duvar görülmektedir. Özellikle bağdadi veya hımış duvarların olduğu cephelerde ahşap saçaklar uygulandığı görülmektedir. Bundan başka ahşap malzeme

revak sütünlarında, kemerlerinde, taban ve tavan döşemelerinde, merdivenlerde, saçaklarda, çatılarda, mekânların tavan ve taban döşemelerinde, kapı ve pencerelerde sıkça kullanılmıştır.

Düz ahşap tavan, örtü elemanı olarak kullanılmıştır. Ahşap konstrüksiyonlu çatılar, alaturka kiremitle örtülmüştür.

Yapılardaki cephe ve revak düzenlemeleri, kullanılan malzeme ve teknik, pencere ve kapı sistemleri, geniş saçak uygulaması ve bu saçak uçlarında görülen motifli şeritler Muğla'daki sivil mimari örnekleriyle benzemekte olduğu görülür. Ayrıca Muğla'daki sivil mimari örneklerinde görülen ve bölgesel özellik gösteren “kuzulu kapılı” girişler ve “Muğla bacası” şehiriçi hanlarında da görülmektedir.

Muğla şehiriçi hanlarında genel olarak sadelik ön plandadır.

19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Muğla şehiriçi hanlarında anıtsallığın ön plânda olmadığı görülür. Genel anlamda Osmanlı şehiriçi hanlarında olduğu gibi bu hanlarında gelir getirme amacına uygun olarak ticari kaygılarla inşa edildiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Acun, H. (1994). *Anadolu Saat Kuleleri*, Ankara.
- Acun, H. (1999). *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, Ankara.
- Adalı, M. (2011). "Muğla Ev Mimarisinden Bazı Örnekler", *Arkeoloji ve Sanat*, Sayı 138, İstanbul, 1-14.
- Akalın, Ş. (2002). "Kervansaray", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 25, T.D.V. Yayınları, Ankara, 299-302.
- Akarca, A.-T. (1954). *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, İstanbul.
- Akgünlü, V. L. (2008). *Temettuat Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Muğla'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Muğla.
- Aladağ, E. (1991). *Muğla Evi*, Muğla.
- Aladağ, E. (2004). "Muğla'nın Geleneksel Evleri ve Bacası", *Muğla Kitabı*, İzmir, 379-391.
- Akbulut, O. N. (2008). *Evliya Çelebiye Göre Güneybatı Anadolu (Aydın, Denizli, Muğla)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Akça, B. (2002). *Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, Ankara.
- Akça, B. (2006). "Muğla'nın 20.Yüzyıla Kadarki Tarihi", *Muğlaname (Muğla ve İlçeleri Kültürü)*, Muğla, 31-44.
- Akçura, N. (2006). "Muğla'da Geleceğe Yönelik Çabalar Tarihi Çevre Koruması", *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, 240-332.
- Aktüre, S. (1978). *19.Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi*, Ankara.
- Aktüre, S. (2006). "19. Yüzyılda Muğla", *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, 34-113.
- Antalya Kültür Envanteri (Merkez)* (2003), Anonim, Antalya Valiliği.
- Aslanapa, O. (1990). *Türk Sanatı Başlangıcından Beylikler Devrinin Sonuna Kadar*, Cilt I-II, Ankara.
- Aslanapa, O. (2007). *Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıç ve Gelişmesi*, Ankara.
- Ateş, T. (1985). "Milli Mücadele'de Ordu, Savaşlar ve Cepheler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1196-1199.

- Avlar, M. (1997). *XX. Yüzyıl Başlarında Aydın Vilayeti Salnamelerinde Muğla Sancağı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Bakırer, Ö.-Madran, E. (2000). “Ankara Kent Merkezinde Özellikle Hanlar ve Bedestenin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri*, Ankara, 105-127.
- Bakırer, Ö. (2006). “Ortaçağ’ da Muğla”, *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, 10-15.
- Baş, A. (1989). *Beylikler Dönemi Hanları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Baş, A. (2002). “Beylikler Dönemi Hanları”, *Türkler*, Cilt 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 38-45.
- Bilici, Z. K. (1991). *Kastamonu’da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi (18.Yüzyıl Sonuna Kadar)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.
- Bozer, R. (2007). “Eğirdir Han”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 238-252.
- Buluç, S. (2006). “İlkçağda Muğla”, *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, 1-9.
- Cantay, G. (1989). “Türkiye’de Osmanlı Devri Kervansaray Yapılarının Tipolojisi”, *IX. Türk Tarih Kongresi*, Cilt III, Ankara, 1383-1390.
- Cantay, G. (2002). “Türk Mimarisinde Kervansaraylar”, *Türkler*, Cilt 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 76-86.
- Cantürk, H. (1998). *Osmanlı Salnamelerine Göre 19. Yüzyılda Menteşe Sancağı’nın Ekonomik ve Sosyal Durumu*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Cezar, M. (1977). *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, İstanbul.
- Cezar, M. (1981). “Türk Tarihinde Kervansaray”, *VIII. Türk Tarih Kongresi*, Cilt II, Ankara, 931-940.
- Cuinet, V. (1892). *La Turquie D’asie Geographie Administrative Statistique Descriptive Et Raisonnee De Chaque Province De L’asie-Mineure*, Cilt 3, Paris.
- Cumhuriyetimizin 80. Yılında Muğla* (2003). Anonim, Muğla Kültür ve Turizm Bakanlığı Müdürlüğü.
- Çadırcı, M. (1997). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara.

- Çevik, M. (haz.), (1983). *İbni Batuta Seyahatnamesi "Tuhfetu'n-Nuzzar fi Garaibi'l-Emsar"*, Cilt I-II, İstanbul.
- Çınar, A. A. (der.), (2004). *Muğla Kitabı*, İzmir.
- Çınar, A. A. (der.), (2006). *Muğlaname (Muğla ve İlçeleri Kültürü)*, Berke Yayınları, Muğla.
- Dağlı, Y., Kahraman, S. A., Dankoff, R. (haz.) (2005). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt 9, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Deniz, B. (2007). "Alay Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 52-75.
- Duran, R. (1995). *Menteşe Beyliği Mimarisi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Durukan, A. (2007). "Aksaray Sultan Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 142-157.
- Eflaki, A. (2006). *Ariflerin Menkıbeleri*, (çev: Tahsin Yazıcı), İstanbul.
- Ekinci, O. (1985). *Yaşayan Muğla*, İstanbul.
- Engin, E. (2002). *Tarihi Trabzon Kent İçi Hanları'nın Analizi ve Yeni İşlev Önerileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Eraşar, O. (2007). "Evdır Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 420-431.
- Ersoy, B. (1991). *İzmir Hanları*, Ankara.
- Ersoy, B. (1994). "Osmanlı Şehiriçi Hanları Plan Tasarımı İle Cephe ve Malzeme Özellikleri", *Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı VII, İzmir, 75-97.
- Ersoy, B. (1995). "İşlevleri Yönünden Osmanlı Şehiriçi Hanları", *Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı XXVI, Ankara, 17-20.
- Eroğlu, Z. (1939). *Muğla Tarihi*, İzmir.
- Faroqı, S. (2006). "Menteşeoğullarından Osmanlılara Muğla", *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, 16-33.
- Fındık, N. Ö. (2007). "Hekim Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 106-119.
- Gurulkan, K.-Kirişcioğlu, M. K. (2011). *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Muğla*, Muğla.
- Güran, C. (1975). *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi*, İstanbul.

- Gürboğa, F. (1999). *Uşak Hanları ve Ticaret Yapıları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Görür, M. (2007). “Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları Kataloğu”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 478-529.
- Ilıca, A. (2000). “Çorum’da Tarihi Bir Yapı: Veliyyüddin Paşa (Velipaşa) Hanı ve Vakfiyesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 9, Bursa, 507-536.
- İkiel, C. (2004). “Muğla İlinin Coğrafi Özellikleri”, *Muğla Kitabı*, İzmir, 15-25.
- Kâhya, E. (1988). “Türkiye’deki İlk Demiryolları”, LII/202, Ankara, 209-218.
- Kılınç, G. K. (2007). *Toplumsal Bir Ölçek Olarak Kentsel Mekânın Dönüşümü: Muğla Kentsel Sit Örneği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Köprülü, F. (1974). “Ribat”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı II, İstanbul, 267-278.
- Mantran, R. (1995). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II*, (çev: Server Tanilli), İstanbul.
- Merçil, E. (2004). “Menteşeoğulları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 29, T.D.V. Yayınları, Ankara, 152-153.
- Mete, Z. (2004). *XV. Ve XVI. Yüzyıllarda Muğla ve Yöresi*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mete, Z. (2005). “Muğla”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 30, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 377-381.
- Muğla İl Yıllığı* (1967), Anonim, Ankara.
- Muğla İl Yıllığı* (1973), Anonim, Ankara.
- Muğla, *Yurt Ansiklopedisi*, Anonim, Cilt 8, Anadolu Yayıncılık, 1982, İstanbul, 5847-5973.
- Niray, N. (2002). “Tarihsel Süreç İçinde Kentleşme Olgusu ve Muğla Örneği”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 9, Muğla, 1-27.
- Niray, N. (2006). “Muğla İlinin Kentleşme Süreci”, *Muğlaname (Muğla ve İlçeleri Kültürü)*, Muğla, 21-30.
- Quataert, D. (2002). *Osmanlı İmparatorluğu (1700-1922)*, (çev: Ayşe Berktaş), İstanbul.
- Osmay, S. (2006). “1950-1987 Döneminde Muğla Kenti”, *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, 188-239.

- Ödekan, A. (2008). “Ribat”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, Cilt 3, İstanbul, 1322-1323.
- Öney, G. (1989). *Beylikler Devri Sanatı XIV.-XV. Yüzyıl (1300-1453)*, Ankara.
- Özbek, Y. (2007). “Tuzhisar Sultan Hanı”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 176-192.
- Özkarıcı, M. (1987). *Gaziantep İl Merkezinde Bulunan Hanlar*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Özkarıcı, M. (2007). “Eshab-ı Kehf Hanı”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 438-446.
- Özme, A. (2000). *Urfa (Merkez) Hanları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Özme, A. (2005). “Ruha (Urfa)’da Bir Grup Şehiriçi Hanı”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı XXIX, Ankara, 289-317.
- Sözen, M.-Tanyeli, U. (1999). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.
- Sapmaz, S. (1997). *Muğla Palas (Merkez Oteli)*, Muğla Belediyesi, Muğla.
- Sevim, A., Yücel, Y. (1990). *Türkiye Tarihi I*, Ankara.
- Sevin, V. (2007). *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara.
- Sönmezoğlu, F. (1985). “Milli Mücadele ve Dış Dünya”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1184-1192.
- Sunay, S. (2003). *Tokat Şehir-İçi Hanları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tekeli, İ. (1992). “Ege Bölgesinde Yerleşme Sisteminin 19. Yüzyıldaki Dönüşümü”, *Üç İzmir*, İstanbul, 125-141.
- Tekeli, İ. (2006). “1923-1950 Döneminde Muğla’da Olan Gelişmeler”, *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, 114-187.
- Tuncer, O. C. (2007). *Anadolu Kervan Yolları*, Ankara.
- Tunçay, M. (1997). “Siyasal Tarih (1908-1923)”, *Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cilt 4, Cem Yayınevi, İstanbul, 177-187.
- Tuluk, H. (2004). “Çorum Veli Paşa Hanı”, *Çorum Kültür Sanat Dergisi*, Sayı 2, Çorum, 8-10.

- Tuluk, Ö. İ. (2009). “Çorum’da Sıradışı Bir Han Yapısı Üzerine Gözlemler: Velipaşa Hanı-Anadolu Oteli”, *Ortadoğu Teknik Üniversitesi Dergisi Yayınları*, Sayı 26, Ankara, 101-121.
- Turan, O. (1946). “Selçuklu Kervansarayları”, *Belleten*, X/39, Ankara, 471-496.
- Türkeş, Ü. (1971). *Muğla İl Toplum Yapısı Araştırmaları*, İstanbul.
- Türkeş, Ü. (1973). *Kurtuluş Savaşında Muğla*, İstanbul.
- Türkeş, Ü. (2007). “Konakaltı”, *Muğla Kent Kültürü Dergisi*, Sayı 5, Muğla, 2-5.
- Tüzüner, M. V. (1993). *İzmir İli Dahilindeki Türk Devri Ticaret Yapıları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Uykucu, E. (1983). *Muğla Tarihi*, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1976). “Menteşeoğulları”, *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 6, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 724-731.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1998). *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 1, T.T.K. Yayınları, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1998). *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 2, T.T.K. Yayınları, Ankara.
- Ünal, R. H. (2007). “İncir Han”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 306-318.
- Witteck, P. (1986). *Menteşe Beyliği 13-15. Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*, (çev: Orhan Şaik Gökyay), Ankara.
- Yalçın, G. (2008). “Kervansaray”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 2, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 861-862.
- Yalçın, G. (2008). “Han”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 2, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları İstanbul, 659-660.
- Yavuz Tükel, A. (1969). “Alara Han’ ın Tanıtılması ve Değerlendirilmesi”, *Belleten*, XXXIII/132, Ankara, 430-459.
- Yavuz Tükel, A. (1995). “Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansaraylarının Tipolojisi”, *IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (25-26 Nisan 1994)*, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi, Konya, 183-198.
- Yılmaz, M. K. (1969). *Her Yönüyle Fethiye*, İzmir.
- Yılmaz, B. (2008). “Ulusal Bağımsızlık Savaşımız ve Muğla”, *Muğla Kent Kültürü Dergisi*, Sayı 6, Muğla, 5-9.

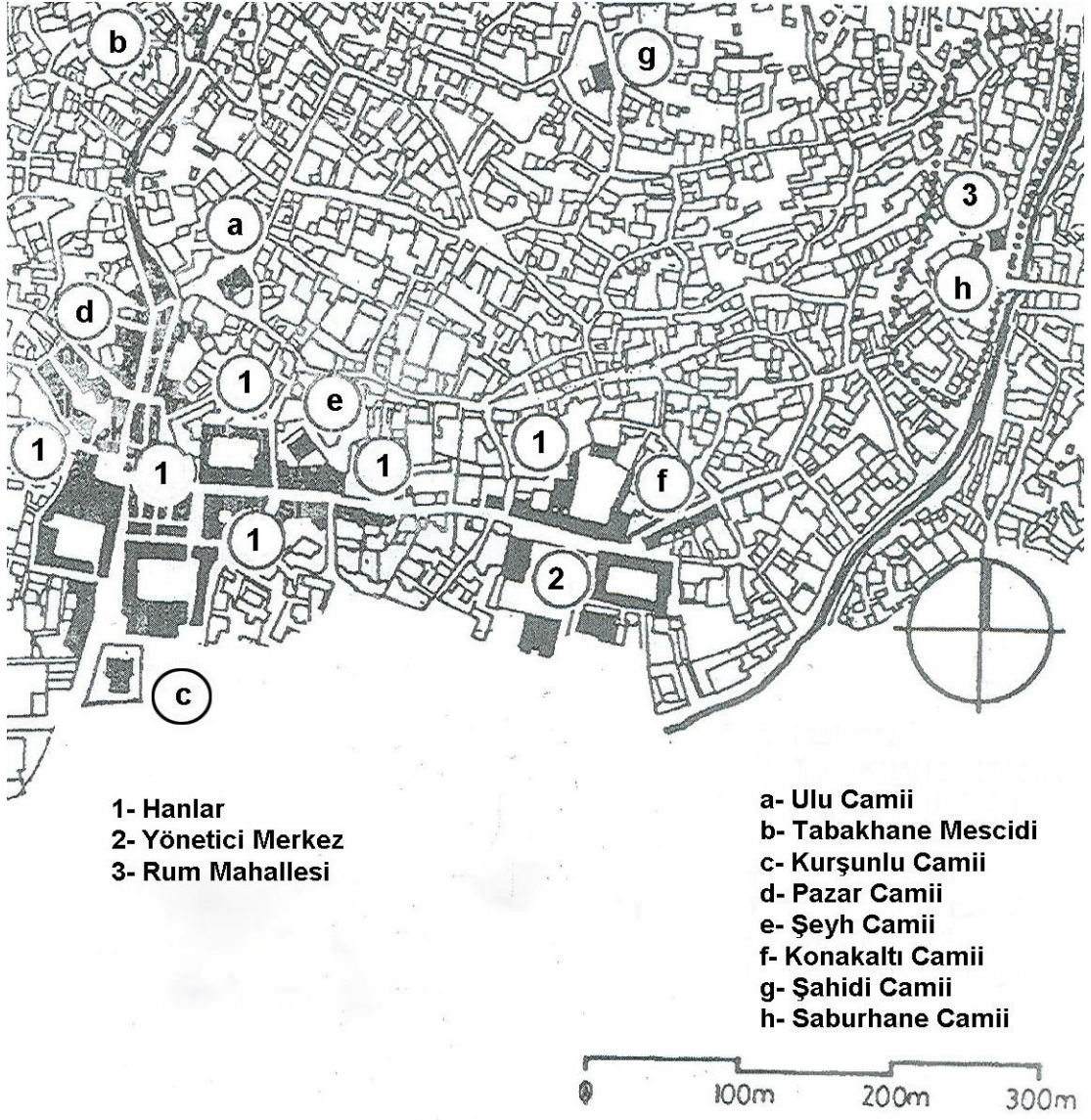
Arşiv Belgeleri

Muğla Belediyesi Arşivi.
Ünal Türkeş Arşivi.

HARİTALAR

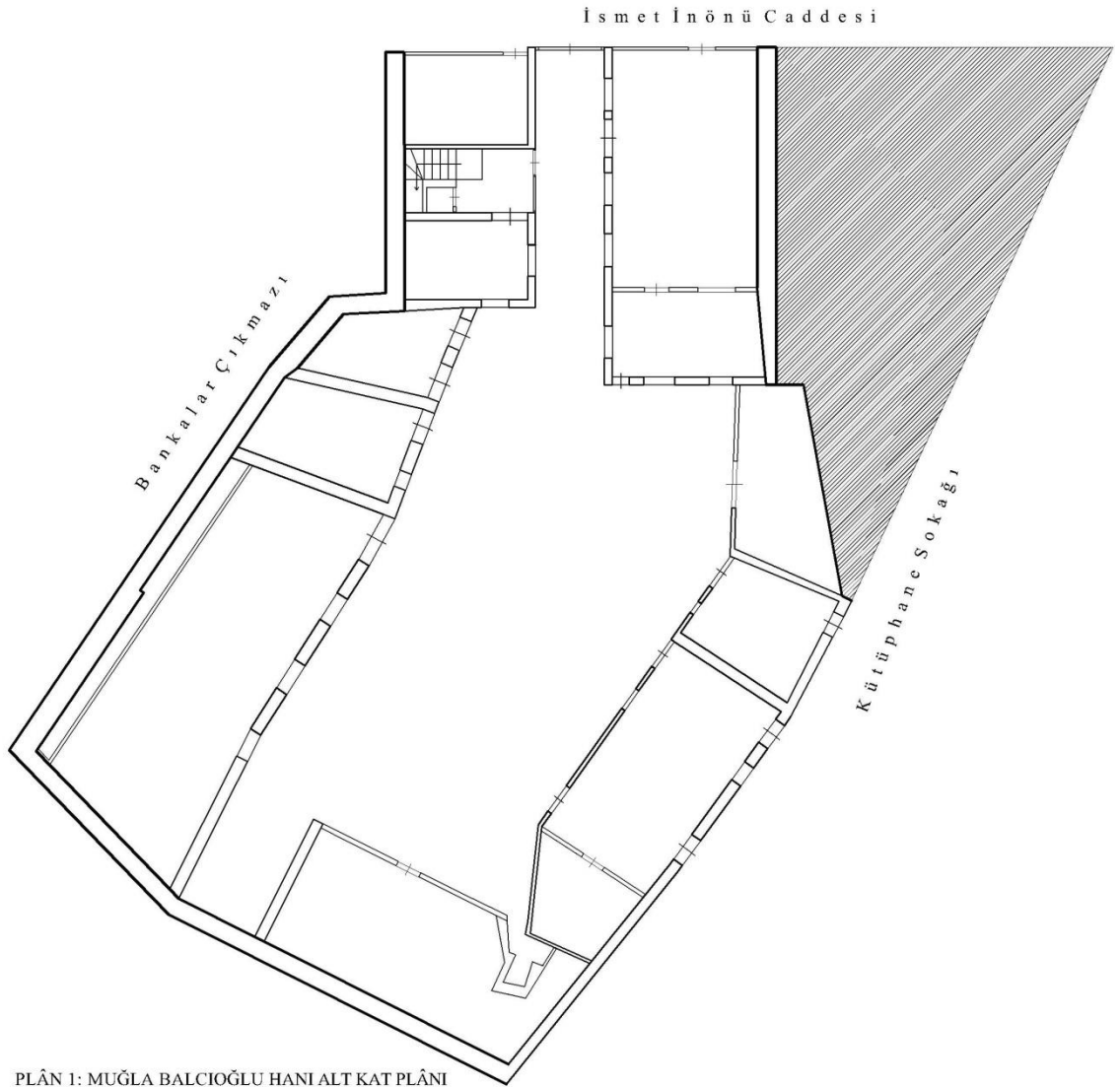

Harita 1: Muğla Kent Haritası İçinde Şehiriçi Hanlarının Konumu (maps.google.com)

Harita 2: Muğla Şehirçi Hanlar Kesimi (*Tarih İçinde Muğla*, Sevgi Aktüre'den İşlenerek)

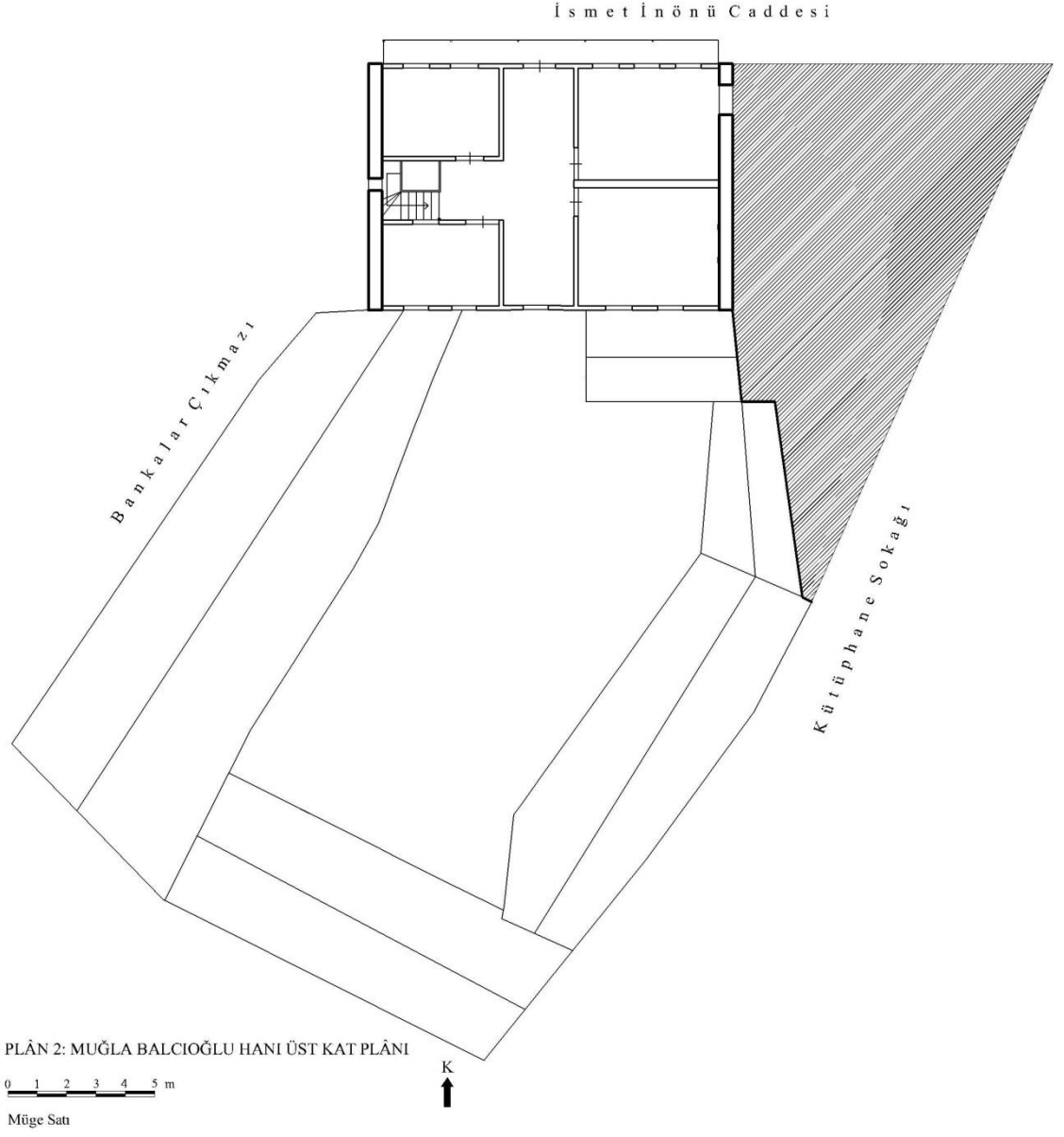
PLÂNLAR

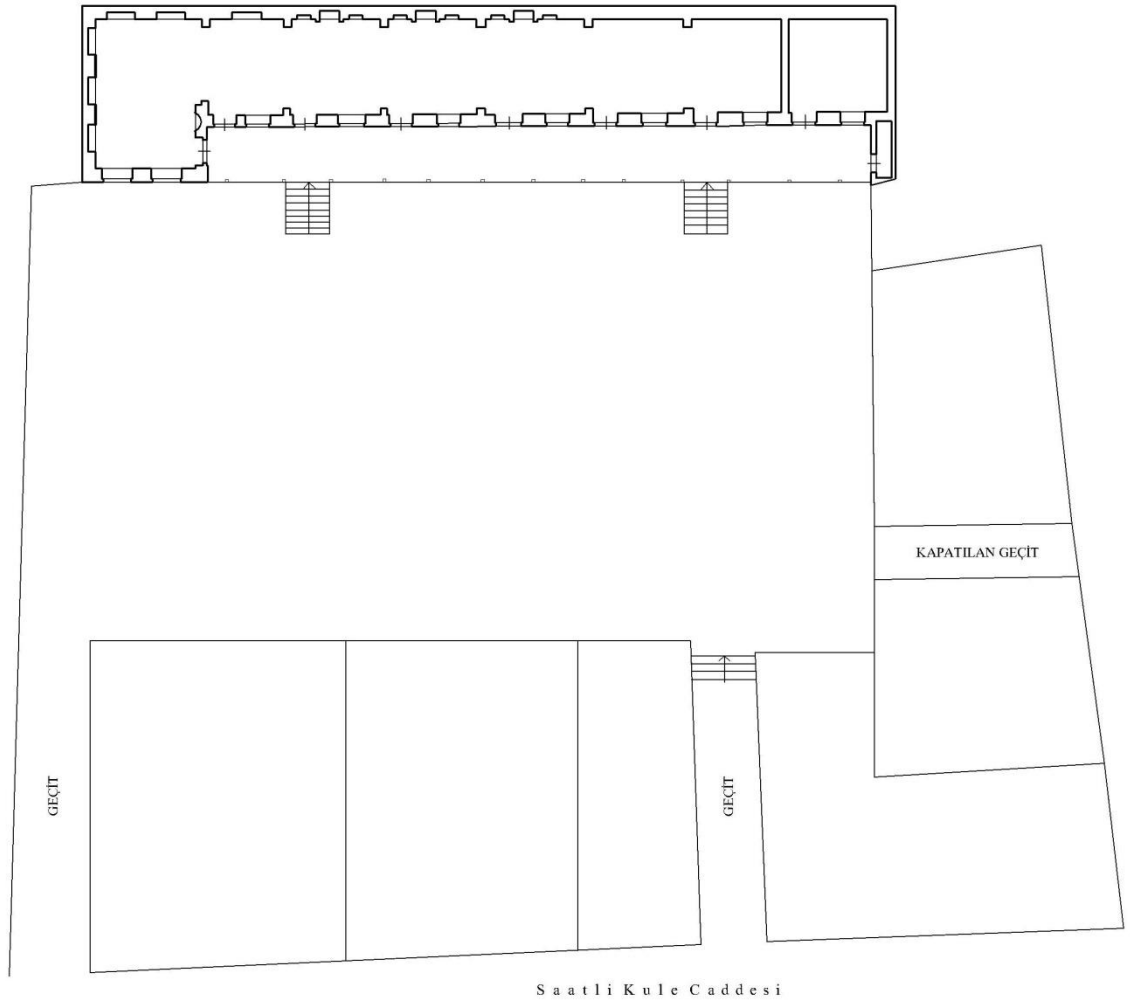

PLÂN 1: MUĞLA BALÇIOĞLU HANI ALT KAT PLÂNI

0 1 2 3 4 5 m
Müge Satı

K
↑

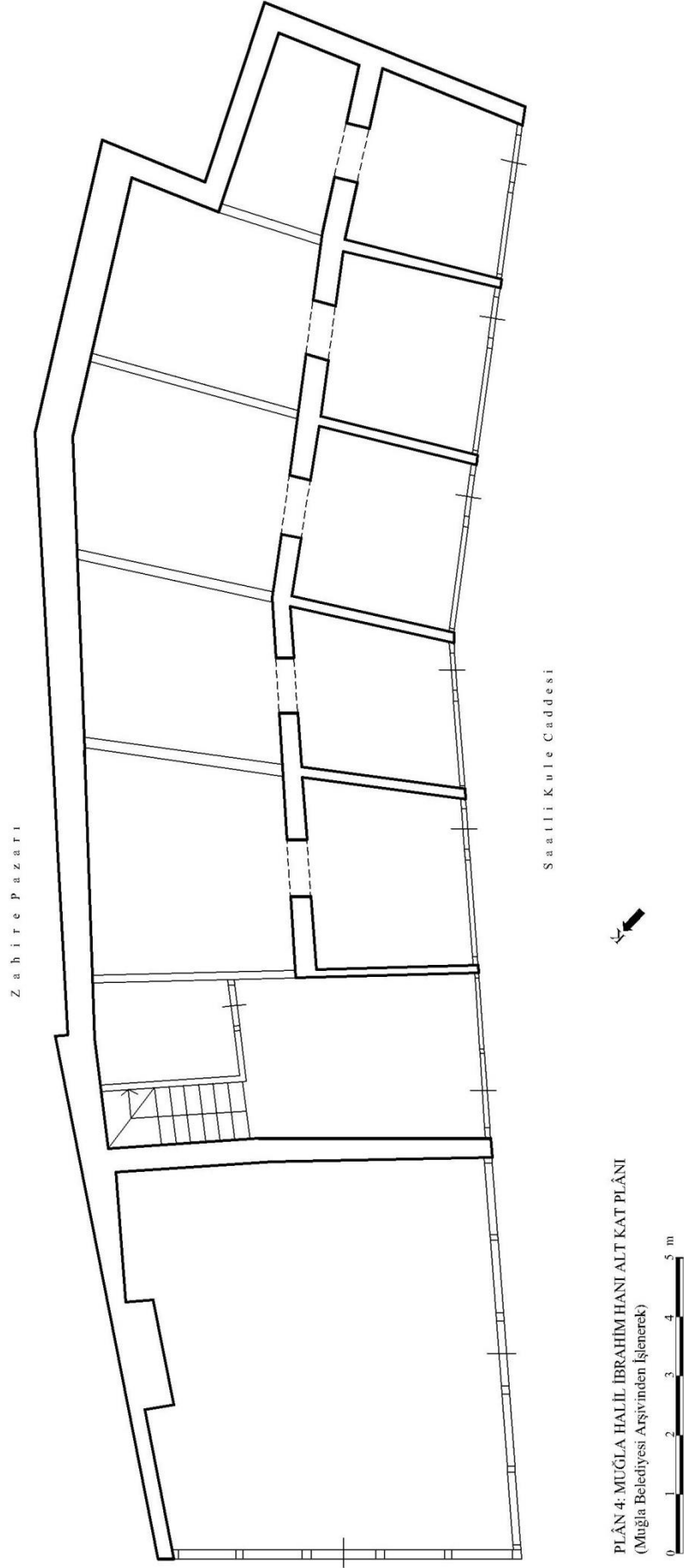

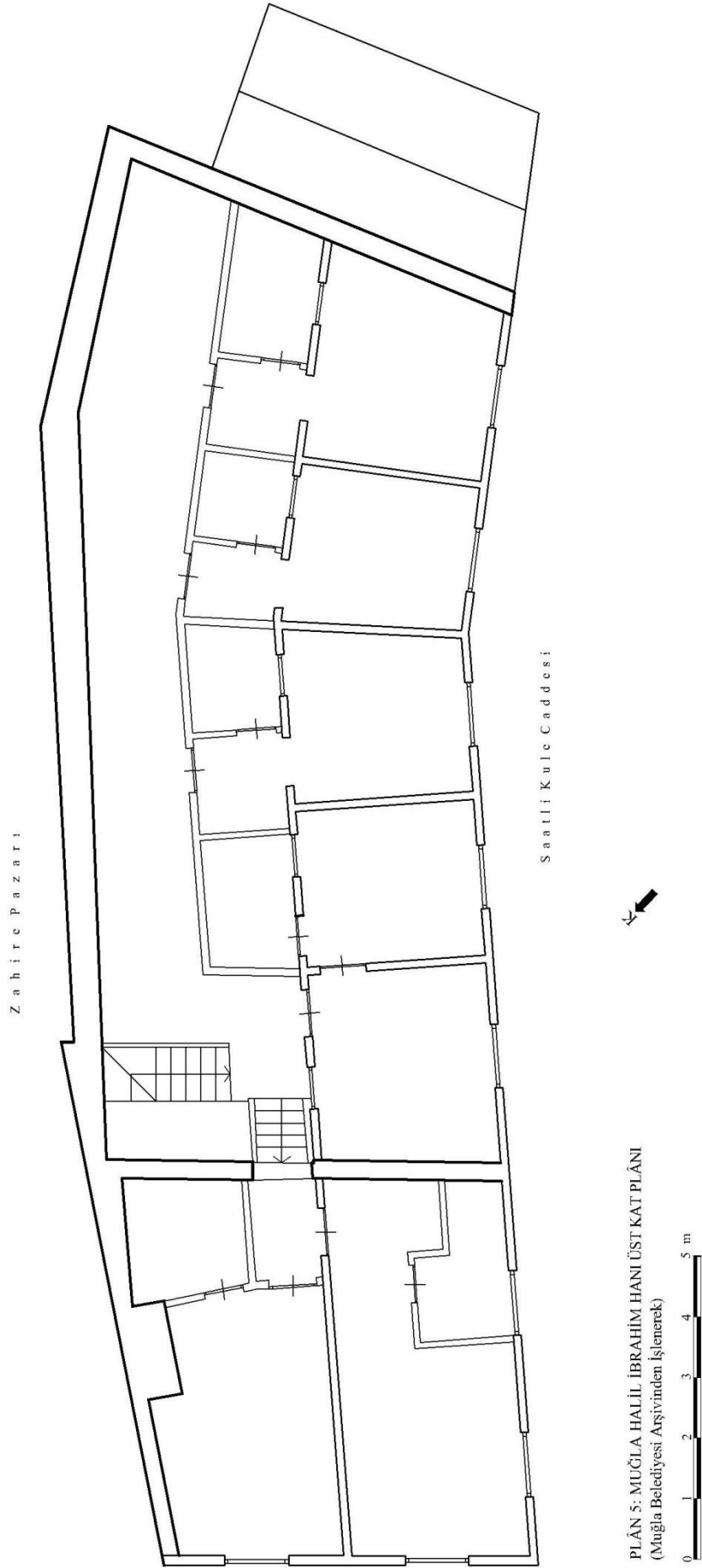

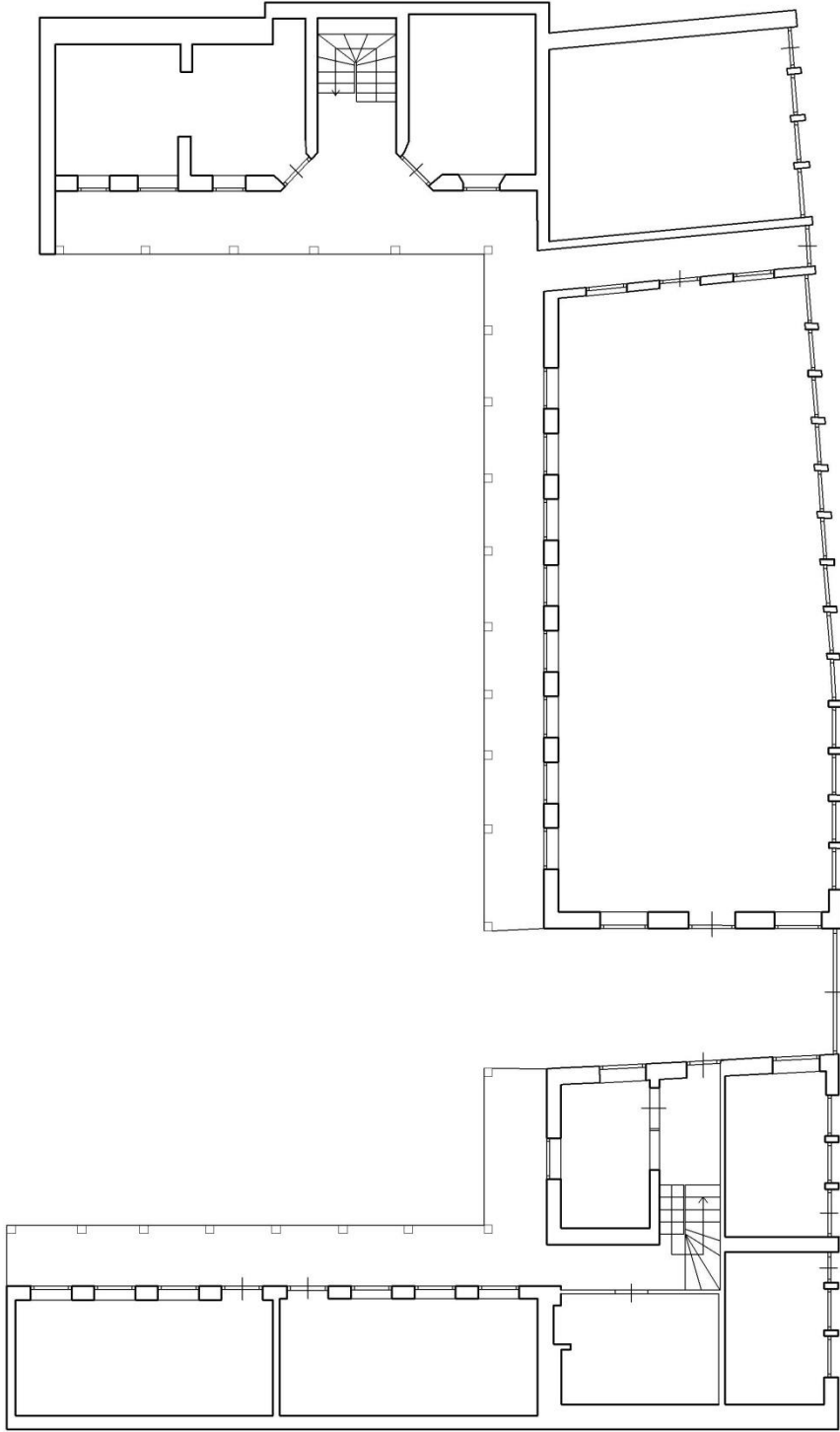
PLÂN 3: MUĞLA BICILAR (KIRAATHANE) HANI PLÂNI
(Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)

0 1 2 3 4 5 10 m

K
↑

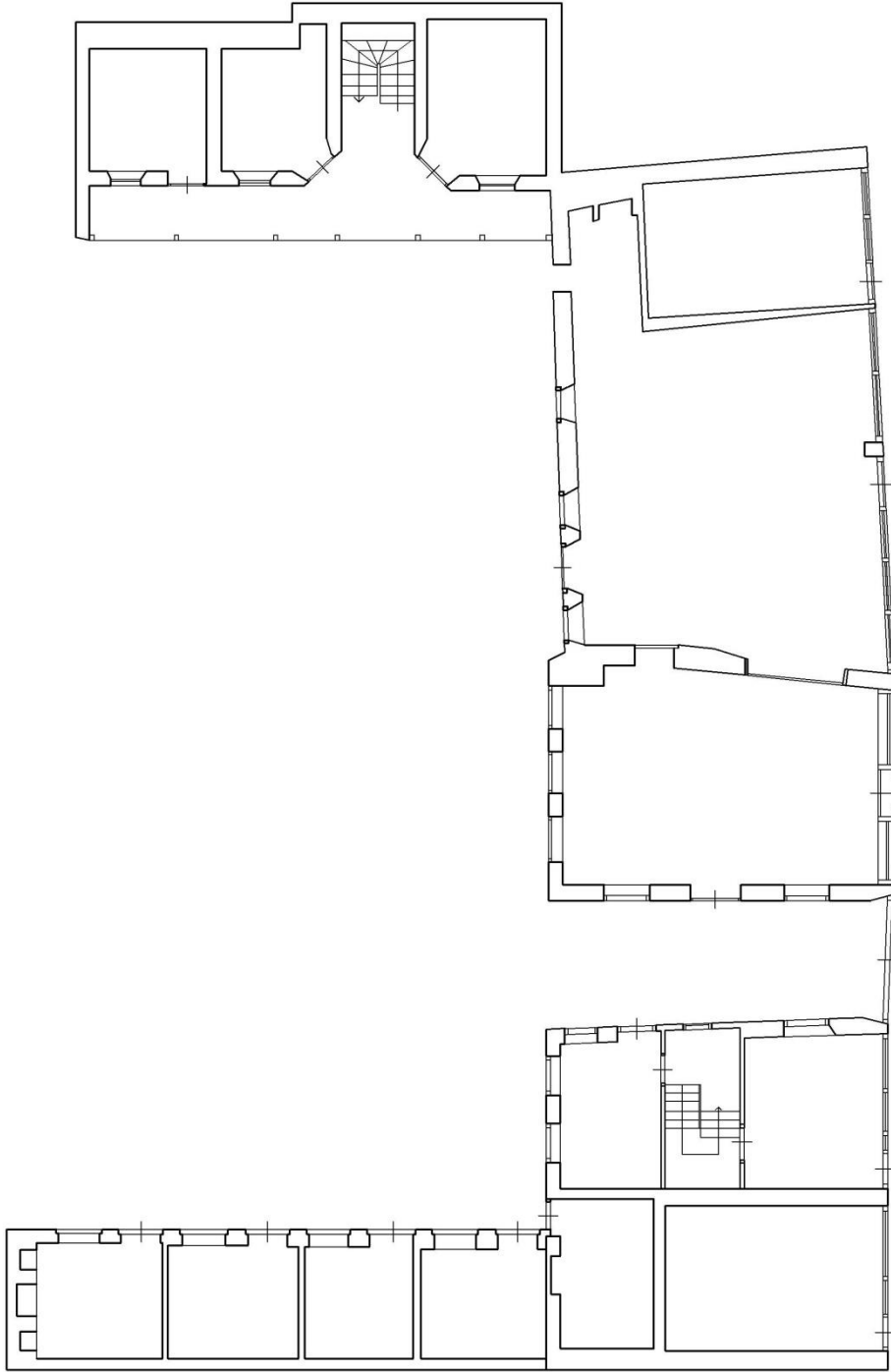

PLÁN 6: MUĞLA KONAKALTI (HACILAR) HANI ALT KAT PLÁNI
(Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)

0 1 2 3 4 5 10 m

General Mustafa Muğlalı Caddesi

K

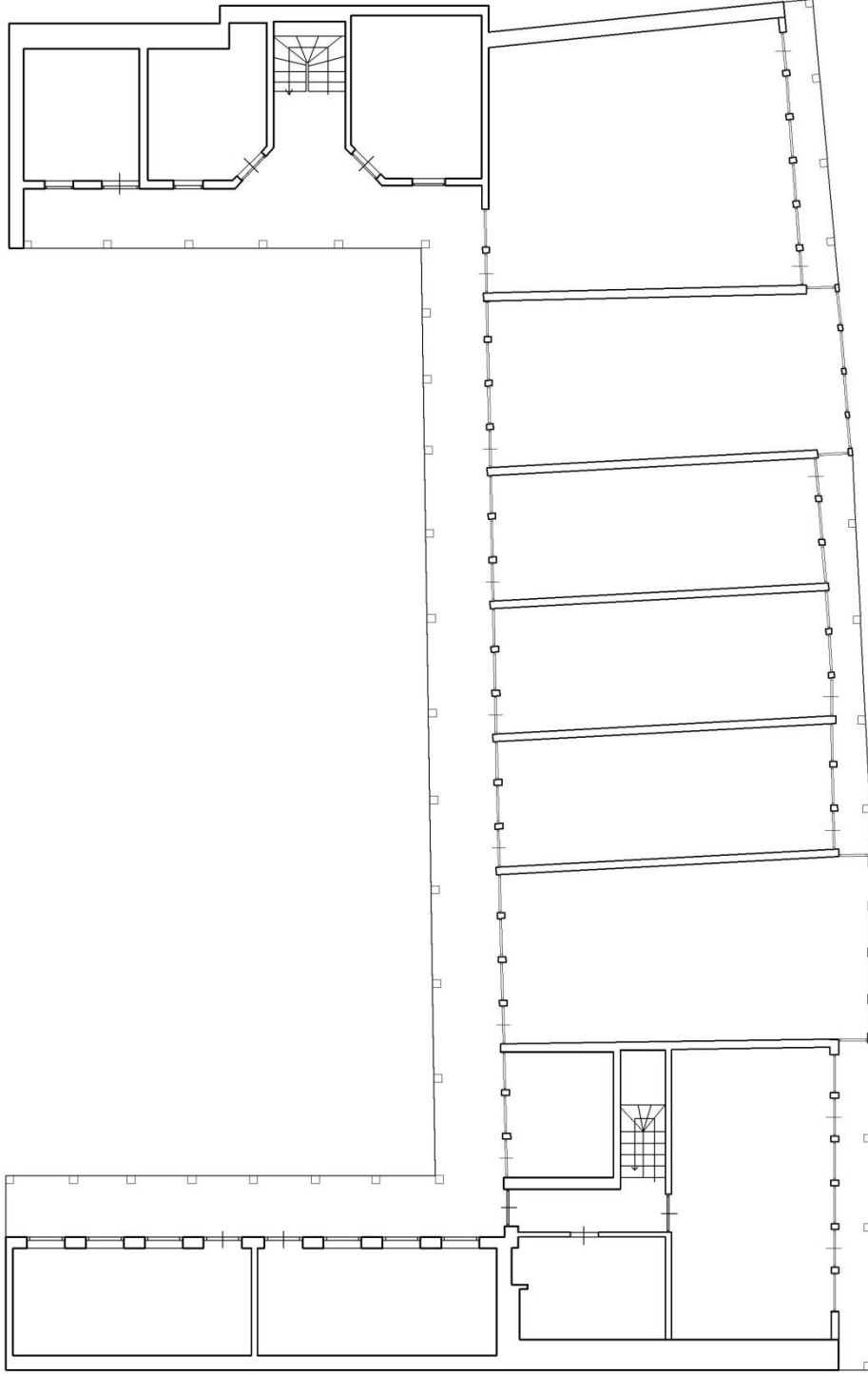

General Mustafa Muğlalı Caddesi

PLÂN 7: MUĞLA KONAKALTI (HACILAR) HANI ALT KAT PLÂNI (1987 TARİHLİ RÖLÖVE PLÂNI)
(Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)

0 1 2 3 4 5 10 m

K ↑

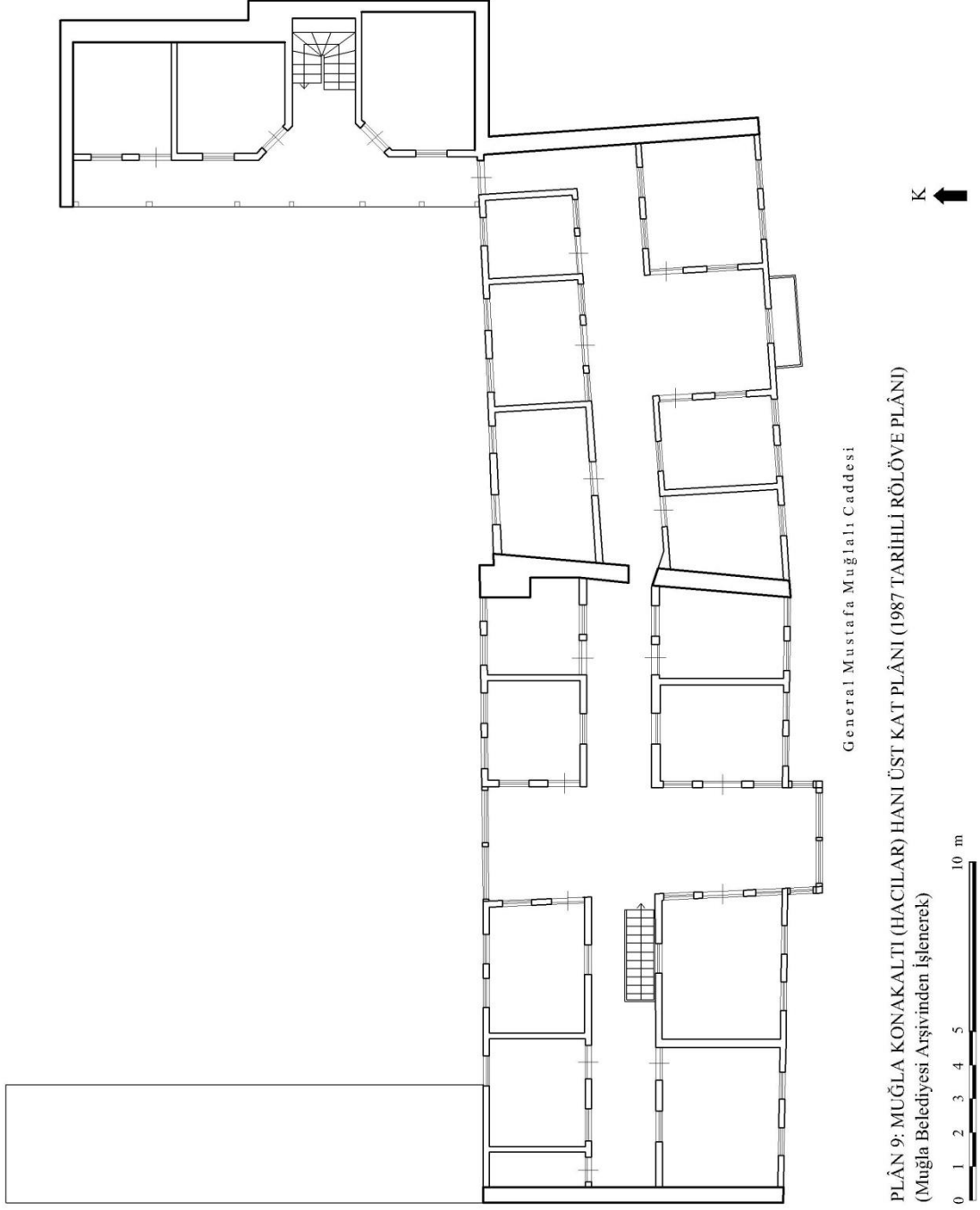

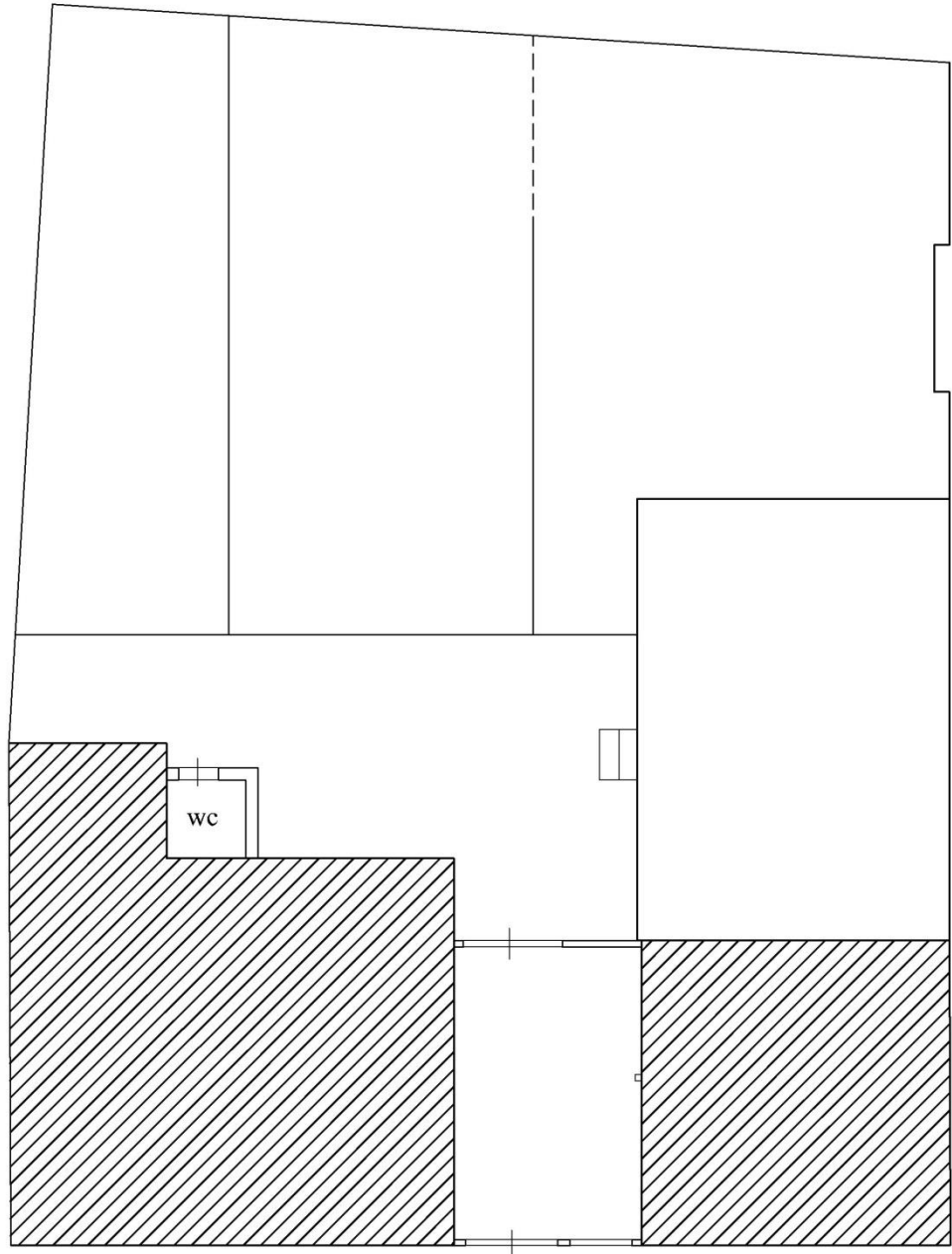
General Mustafa Muğlalı Caddesi

PLÂN 8: MUĞLA KONAKALTI (HACILAR) HANI ÜST KAT PLÂNI
(Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)

0 1 2 3 4 5 10 m

K ↑

Saatli Kule Caddesi

PLÂN 10: MUĞLA KÖMÜRCÜ (KÖMÜRÇUVALI) HANI VAZİYET PLÂNI

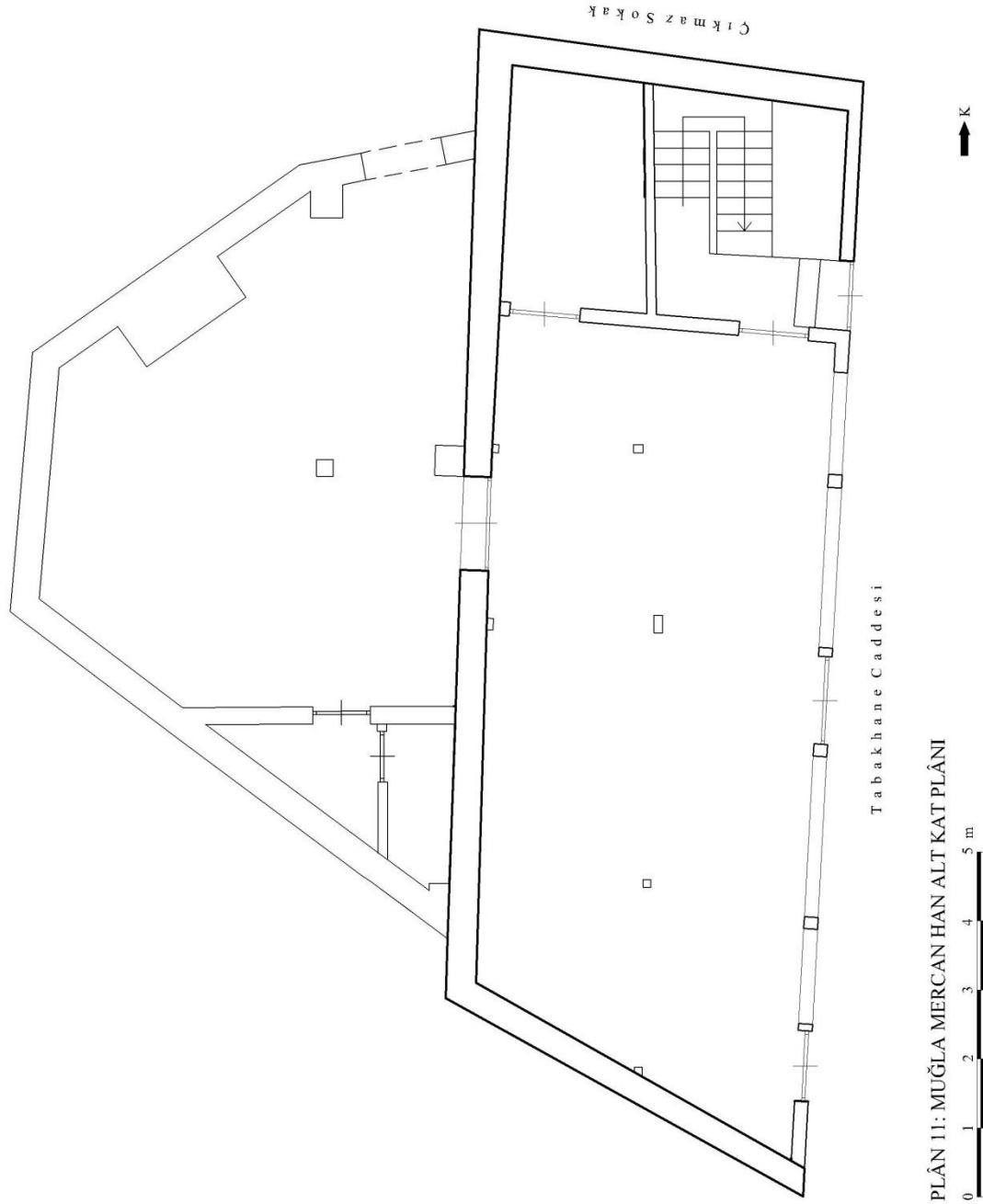
0 1 2 3 4 5 m

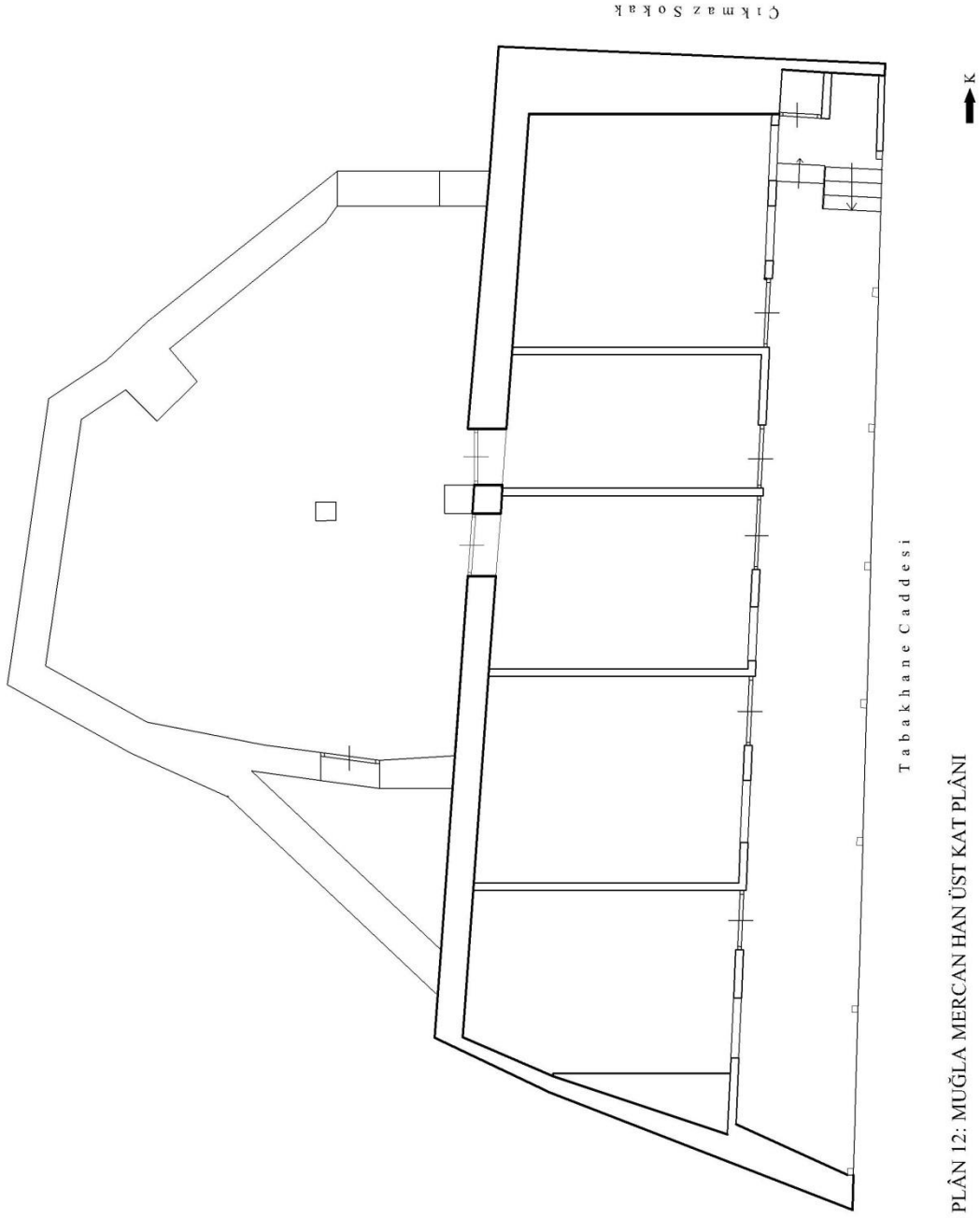

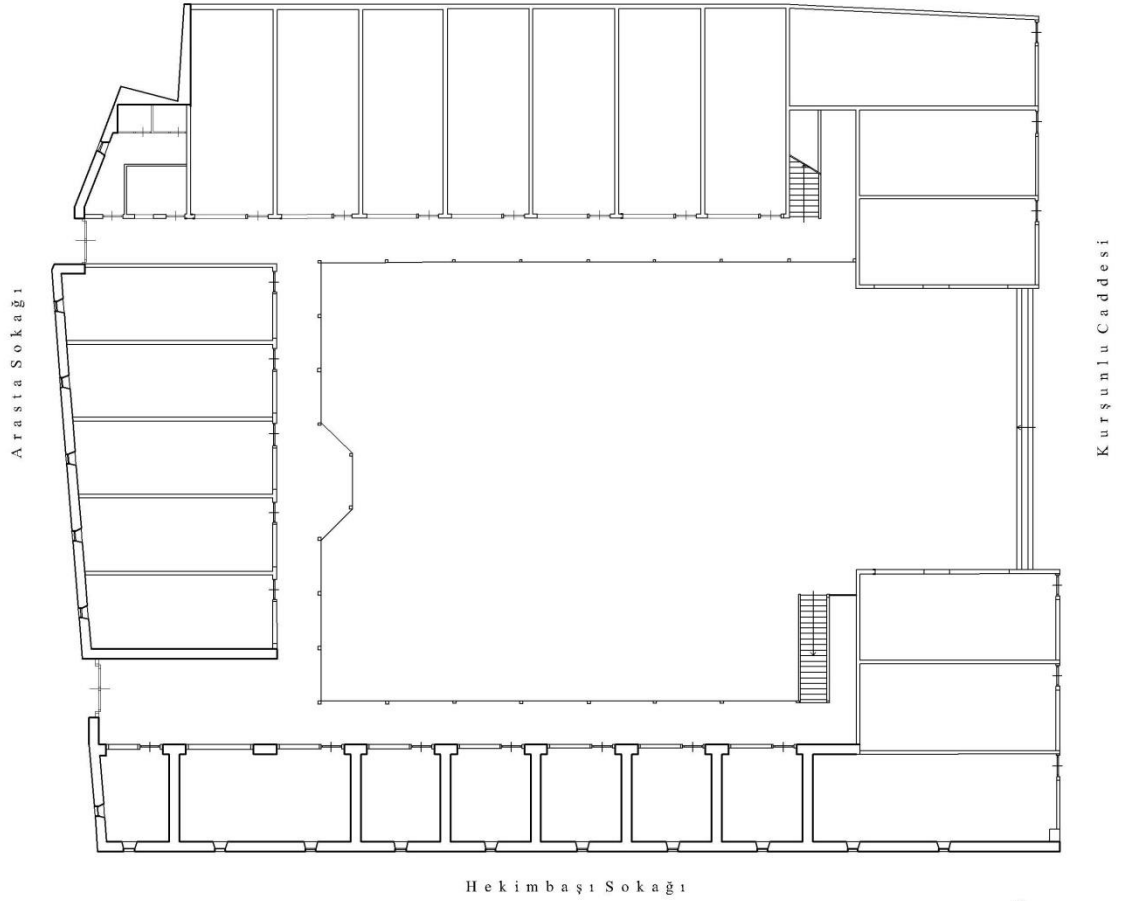
Müge Satı

K

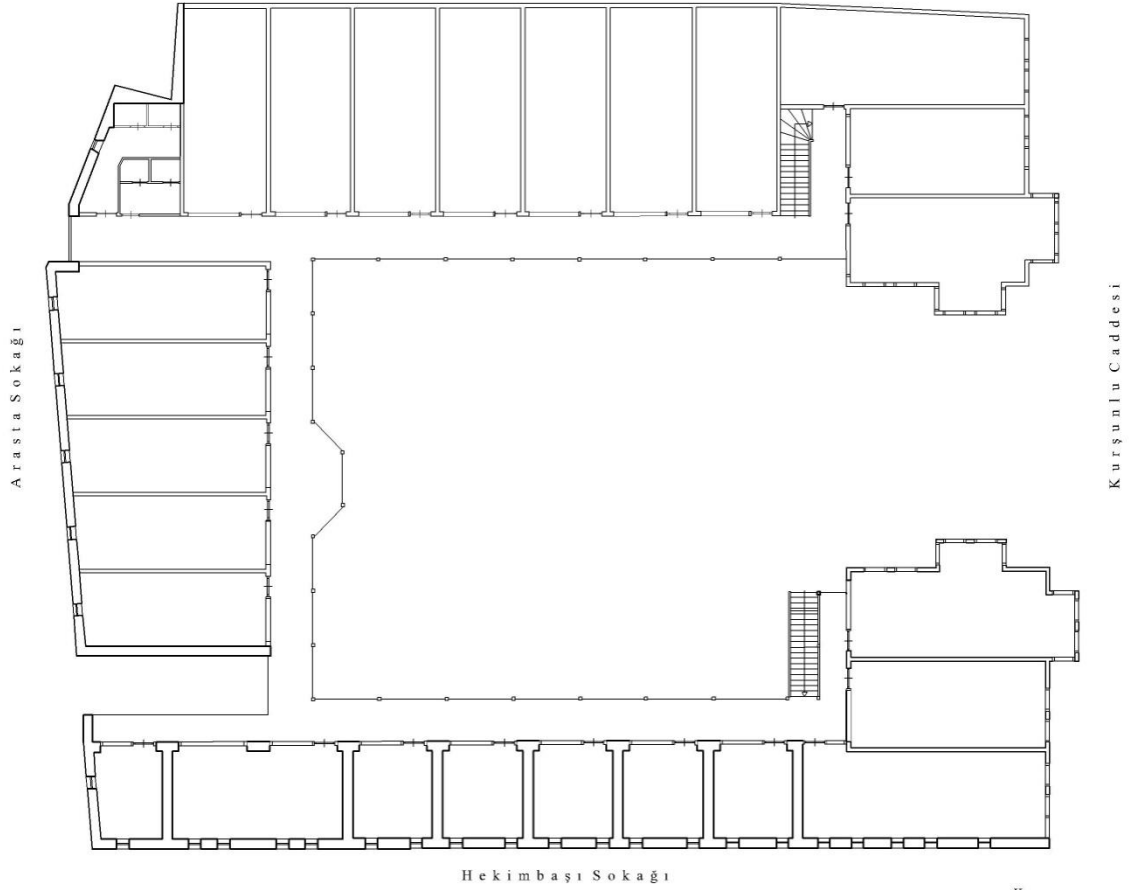

PLÂN 13: MUĞLA YAĞCILAR HANI ALT KAT PLÂNI
(Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)

0 1 2 3 4 5 10 m

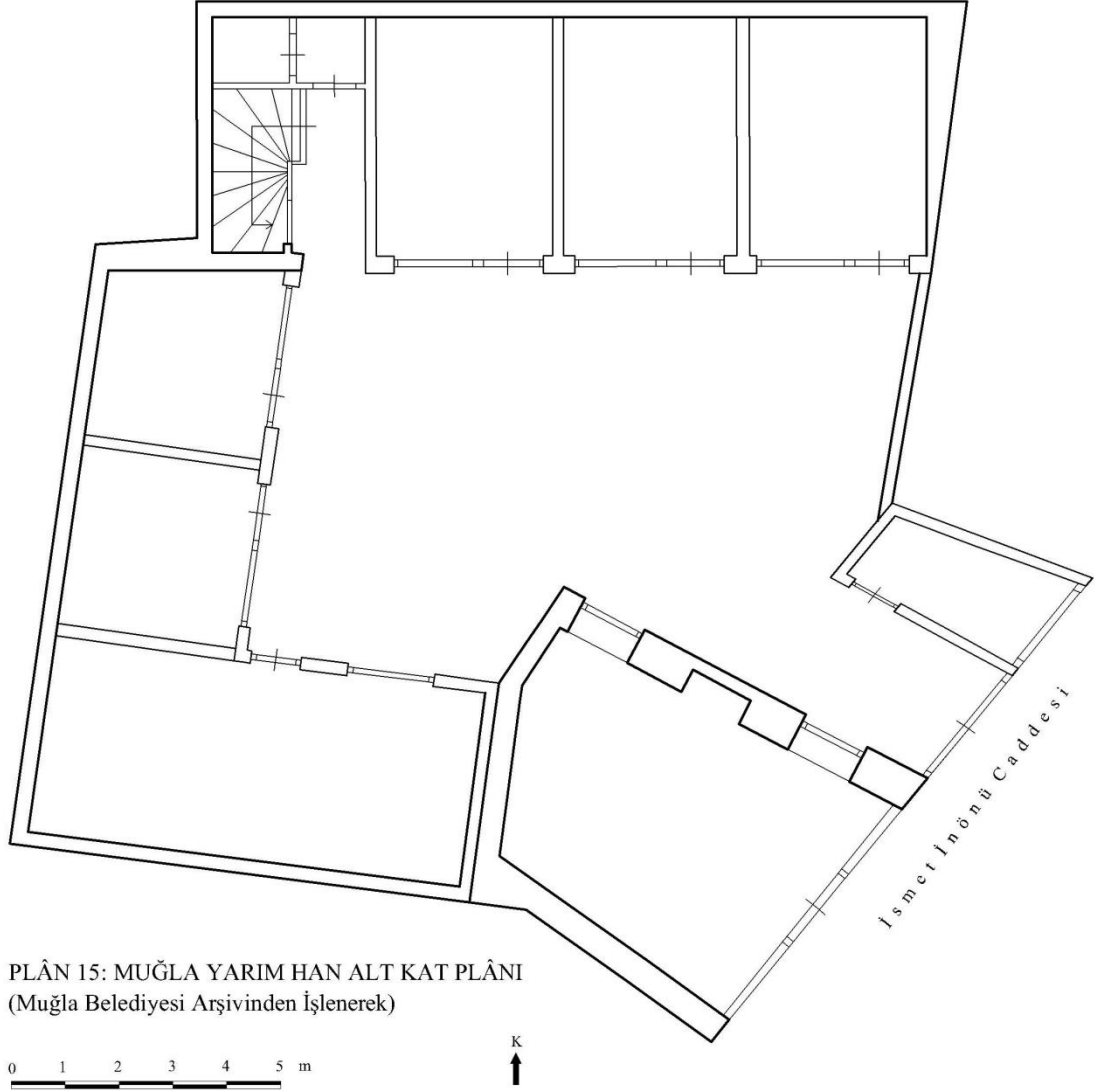
K
↑

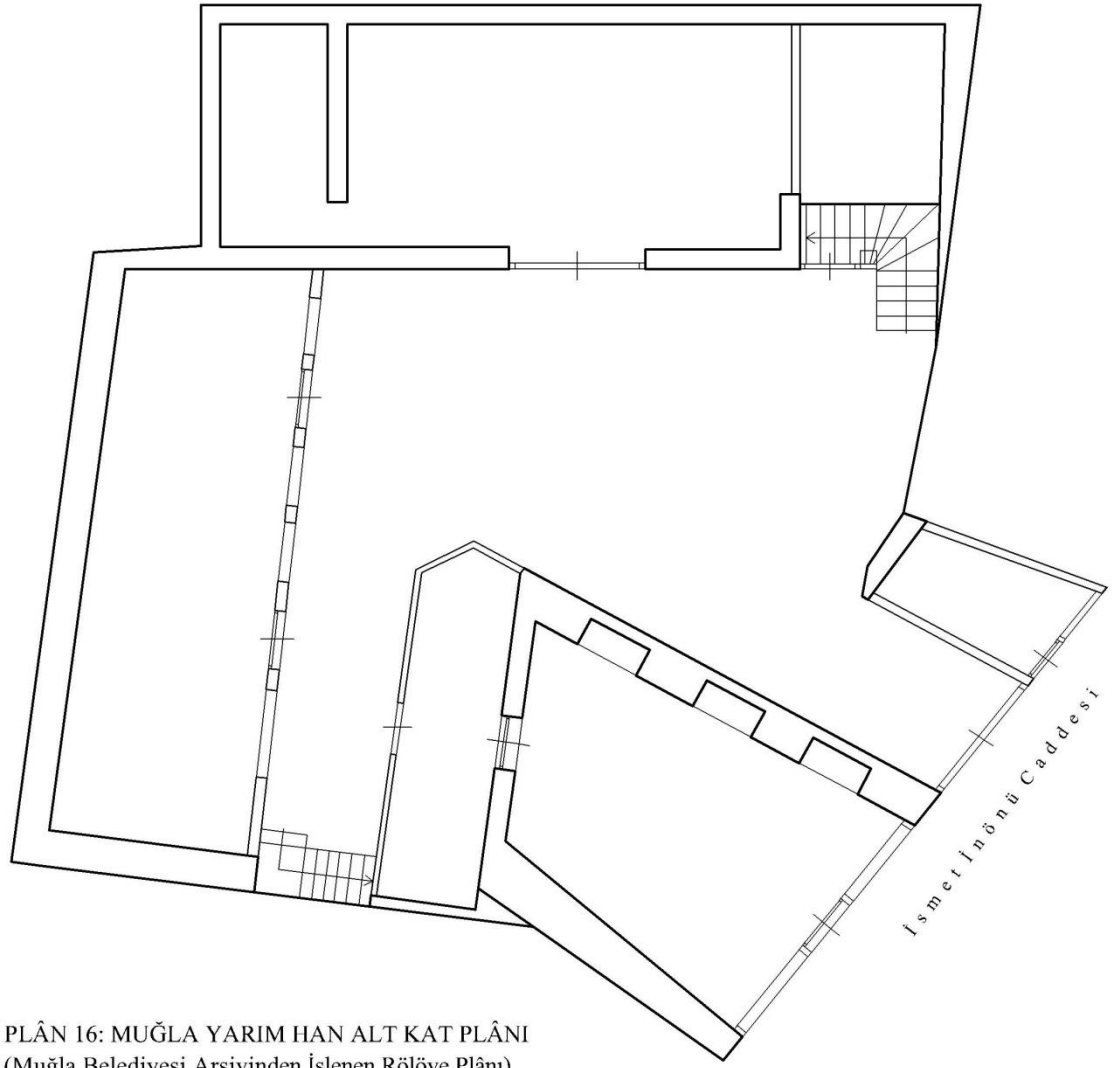
PLÂN 14: MUĞLA YAĞCILAR HANI ÜST KAT PLÂNI
(Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)

0 1 2 3 4 5 10 m

K
↑

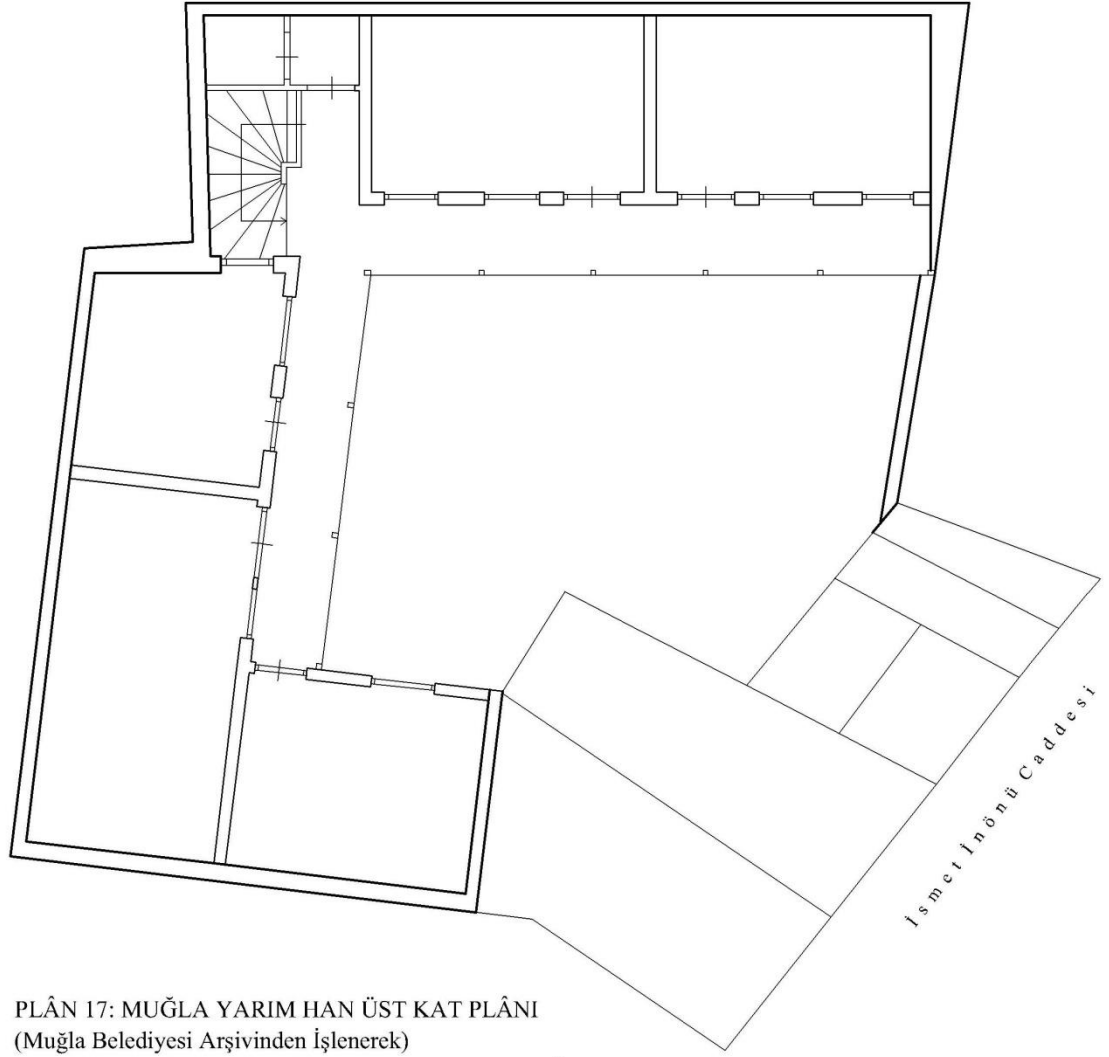
PLÂN 15: MUĞLA YARIM HAN ALT KAT PLÂNI
(Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)

PLÂN 16: MUĞLA YARIM HAN ALT KAT PLÂNI
(Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenen Rölöve Plânı)

0 1 2 3 4 5 m

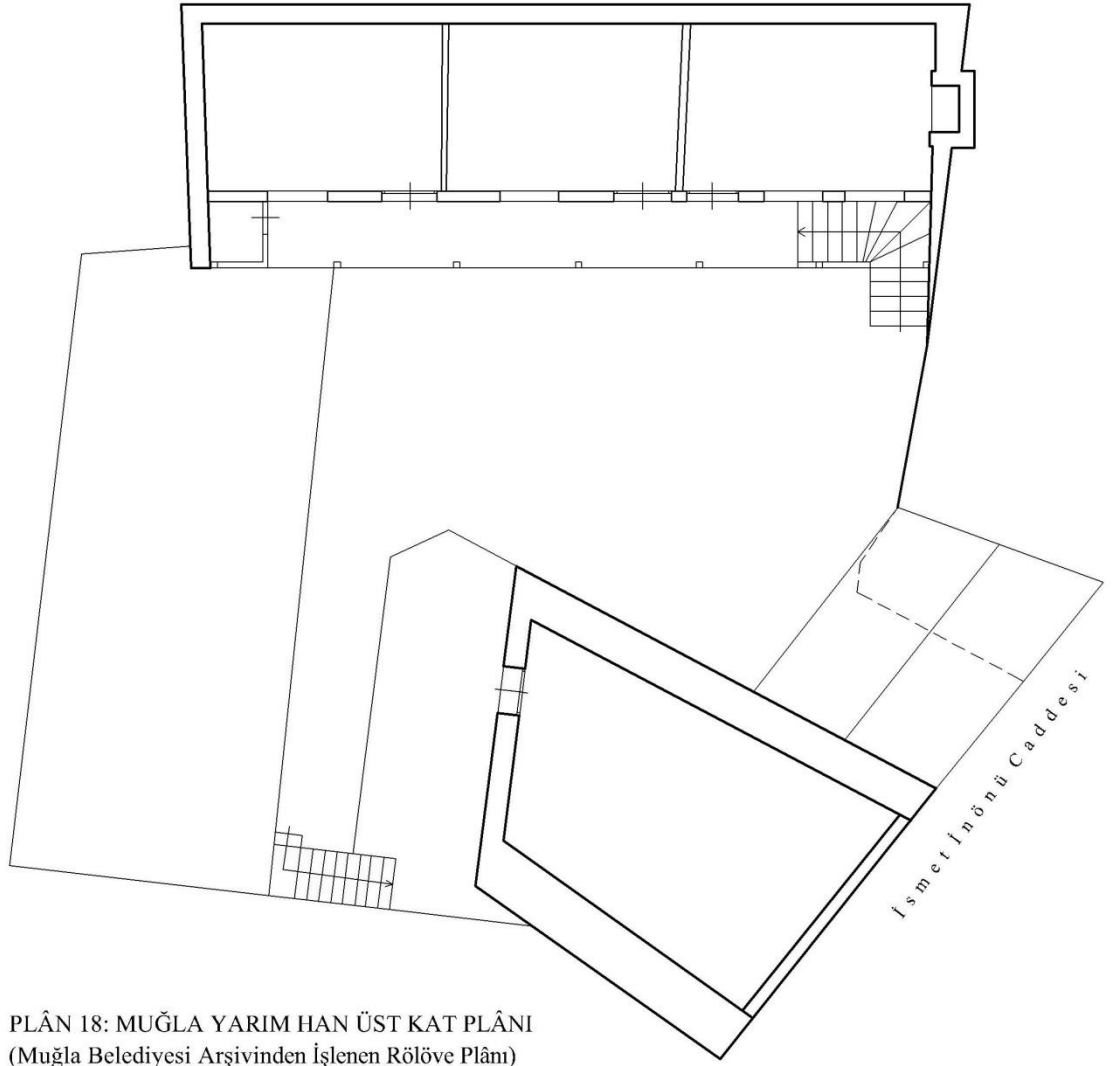
K
↑

PLÂN 17: MUĞLA YARIM HAN ÜST KAT PLÂNI
(Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenerek)

0 1 2 3 4 5 m

PLÂN 18: MUĞLA YARIM HAN ÜST KAT PLÂNI
(Muğla Belediyesi Arşivinden İşlenen Rölöve Plâmi)

0 1 2 3 4 5 m

FOTOĞRAFLAR

Foto. 1: Balcioğlu Hanı Kuzey Cephe Genel Görünüşü

Foto. 2: Balcioğlu Hanı Avlu Geçidi

Foto. 3: Balcıoğlu Hanı Avlu Geçidinin Doğu Yönündeki Mekân

Foto. 4: Balcıoğlu Hanı Fevkâni Olan Mekânın Dış Görünüşü

Foto. 5: Balçioğlu Hanı Revaksız Avlusu

Foto. 6: Balçioğlu Hanı Batı Kanadı Görünüşü

Foto. 7: Balcioğlu Hanı Batı Kanadın Sokağa Taşıntı Yapan Cephesi

Foto. 8: Balcioğlu Hanı Ahırđ

Foto. 9: Balcıoğlu Hanı Yemlik Kısımına Bakış

Foto. 10: Balcıoğlu Hanı Ahırının Kuzeyindeki Mekânlardan Görünüş

Foto. 11: Balcioğlu Hanı Güney Kanadından Görünüş

Foto. 12: Balcioğlu Hanı Doğu Kanattaki Mekânların Avluya Bakan Cephesi

Foto. 13: Balcıoğlu Hanı Doğu Kanattaki Mekânların Sokağa Bakan Cephesi

Foto. 14: Balcıoğlu Hanı Avlunun Kuzeydoğu Köşesindeki Mekânın Görünüğu

Foto. 15: Balcioğlu Hanı Üst Kattaki Sofanın Güney Kısmından Görünüş

Foto. 16: Balcioğlu Hanı Üst Kattaki Sofanın Kuzey Kısmından Görünüş

Foto. 17: Balçioğlu Hanı Kuzey Cephe de Yer Alan Balkon Kısmı

Foto. 18: Balçioğlu Hanı Üst Kat Mekânı İç Görünüş

Foto. 19: Balcıoğlu Hanı Kışlık Mekânı İç Görünüş

Foto. 20: Balcıoğlu Hanı Avlu Geçidinin Doğusundaki Mekânın Kapı ve Pencereleri

Foto. 21: Balcıoğlu Hanı Avlu Geçidinin Doğusundaki Mekânın Taban ve Tavan Döşemeleri

Foto. 22: Balcıoğlu Hanı Fevkâni Olan Mekânın İç Görünüşü

Foto. 23: Balcioğlu Hanı Ahırın Avluya Bakan Cephesi

Foto. 24: Balcioğlu Hanı Batı Kanattaki Mekânın Dış Görünüğu

Foto. 25: Balcıoğlu Hanı Avlusunun Kuzeydoğu Kõşesindeki Mekânın İç Görünüşü

Foto. 26: Balcıoğlu Hanı Avlusunun Etrafındaki Mekânların Örtüsünden Görünüş

Foto. 27: Balçioğlu Hanı Eyvan Şeklindeki Mekândan İç Görünüş

Foto. 28: Balçioğlu Hanı Üst Kat Ahşap Merdiveni

Foto. 29: Balcıoğlu Hanı Üst Kattaki Basık Kemer

Foto. 30: Balcıoğlu Hanı Üst Kattaki Basık Kemerin Profillendirilmiş Başlık Kısmı

Foto. 31: Balcıoğlu Hanı Üst Katta Kuzey Cephedeki Balkon Kısımına Açılan Kapı Kanadı

Foto. 32: Balcıoğlu Hanı Üst Kat Pencereleden Görünüş

Foto. 33: Balcıoğlu Hanı Üst Katta Kışlık Odada Bulunan Ocak Nişi

Foto. 34: Balcıoğlu Hanı Üst Kattaki Tavan ve Taban Döşemeler

Foto. 35: Balcioğlu Hanı Üst Kat Güney Cephesi Görünüşü

Foto. 36: Balcioğlu Hanı Kuzeybatı Cephesi ve Baca-Ocak Çıkıntısı

Foto. 37: Balcioğlu Hanı Avlu Kapısı ve Üzerindeki Kuş Figürleri

Foto. 38: Bıcalar (Kıraathane) Hanı Güney Cephenin Genel Görünüşü

Foto. 39: Bıcılar (Kıraathane) Hanı Batıdaki Mekanın İç Görünüşü

Foto. 40: Bıcılar (Kıraathane) Hanı Batı Mekandaki Yarım Daire Şeklindeki Niş ve Kapısı

Foto. 41: Bıcalar (Kıraathane) Hanı Mekanlardaki Ocak ve Nişlerin Görünüşü

Foto. 42: Bıcalar (Kıraathane) Hanı Avlusundan Görünüş

Foto. 43: Bıcalar (Kıraathane) Hanı Revaginın GörünüŖü

Foto. 44: Bıcalar (Kıraathane) Hanı Revaĝa Çıkan Merdiveni

Foto. 45: Bıcılar (Kıraathane) Hanından Sütun Kaidesi

Foto. 46: Bıcılar (Kıraathane) Hanından Sütun Yastık ve Kemer Kısmı

Foto. 47: Bıcalar (Kıraathane) Hanında Bağdadi Teknikle Yapılan Kemerler

Foto. 48: Bıcalar (Kıraathane) Hanı Revaktaki Yuvarlak ve Bursa Kemerleri Tarzındaki Kemerlerden Görünüş

Foto. 49: Bıcılar (Kıraathane) Hanı Revağının Taban ve Tavan Döşemeleri

Foto. 50: Bıcılar (Kıraathane) Hanı Mekânların Kapısından Örnek

Foto. 51: Bıcılar (Kıraathane) Hanı Ocak Nişi

Foto. 52: Bıcılar (Kıraathane) Hanı Kapaklı Dolap ve Yuvarlak Kemerli Nişlerden Görünüş

Foto. 53: Halil İbrahim Hanı Güney Cephesi Genel Görünüşü

Foto. 54: Halil İbrahim Hanı Batı Köşesindeki Mekânın Dış Görünüşü

Foto. 55: Halil İbrahim Hanı Güney Cephesi Genel Görünüşü (Muğla Belediyesi Arşivi)

Foto. 56: Halil İbrahim Hanı Batı Köşesindeki Mekânın Dış Görünüşü (Muğla Belediyesi Arşivi)

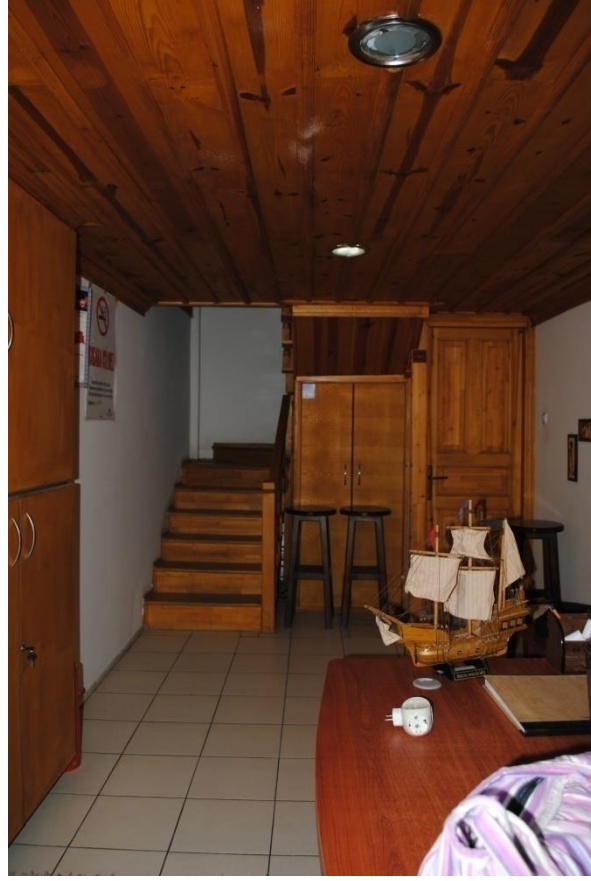

Foto. 57: Halil İbrahim Hanı Giriş Holü

Foto. 58: Halil İbrahim Hanı Güney Cephesindeki Mekânların Dıştan Görünüşü

Foto. 59: Halil İbrahim Hanı Güney Cephesindeki Mekânların Dıştan Görünüşü (Muğla Belediyesi Arşivi)

Foto. 60: Halil İbrahim Hanı Ahır Kısmı (Muğla Belediyesi Arşivi)

Foto. 61: Halil İbrahim Hanı Sofa Kısmı

Foto. 62: Halil İbrahim Hanı Sofa ve Merdiven

Foto. 63: Halil İbrahim Hanı Sofa ve Merdiveni (Muğla Belediyesi Arşivi)

Foto. 64: Halil İbrahim Hanı Batı Köşesindeki Alt Kat Mekânın İç Görünüşü

Foto. 65: Halil İbrahim Hanı Kuzey Cephesi (Muğla Belediyesi Arşivi)

Foto. 66: Konakaltı (Hacılar) Hanı'nın Güney Kanadının Caddeye Bakan Cephesi

Foto. 67: Konakaltı (Hacılar) Hanı'nın Güney Kanadının Avluya Bakan Cephesi

Foto. 68: Konakaltı (Hacılar) Hanı'nda Girişi Sağlayan Esas Avlu Geçidinden Görünüş

Foto. 69: Konakaltı (Hacılar) Hanı'nda Girişi Sağlayan İkinci Avlu Geçidinden Görünüş

Foto. 70: Konakaltı (Hacılar) Hanı Esas Avlu Geçidinin Doğusundaki Mekânın İç Görünüşü

Foto. 71: Konakaltı (Hacılar) Hanı İkinci Avlu Geçidinin Doğusundaki Mekânın İç Görünüşü

Foto. 72: Konakaltı (Hacılar) Hanı Güney Kanadının Görünüşü (Muğla Belediyesi Arşivi)

Foto. 73: Konakaltı (Hacılar) Hanı Doğu Kanadından Görünüş

Foto. 74: Konakaltı (Hacılar) Hanı Batı Kanadından Görünüş

Foto. 75: Konakaltı (Hacılar) Hamı Güney Cephedeki Balkon Kısmı

Foto. 76: Konakaltı (Hacılar) Hamı Güney Cephesindeki Pencere ve Kapı Görünüşleri

Foto. 77: Konakaltı (Hacılar) Hanı Güney Kanadının Avluya Bakan Cephesinde Alt Kat Görünüşü

Foto. 78: Konakaltı (Hacılar) Hanı Batı Kanattaki Üst Kat Görünüşü

Foto. 79: Konakaltı (Hacılar) Hanı Güneybatı Avlu Kapısı

Foto. 80: Konakaltı (Hacılar) Hanı Güney Cephesi ve Güneydoğu Kapısı

Foto. 81: Konakaltı (Hacılar) Hanı Üst Kat Pencere ve Kapılardan Görünüş

Foto. 82: Konakaltı (Hacılar) Hanı Üst Kat Mekânlardan Bir İç Görünüş

Foto. 83: Konakaltı (Hacılar) Hanı Avlusunun Görünüşü

Foto. 84: Konakaltı (Hacılar) Hanı Üst Kat Revağının Görünüşü

Foto. 85: Konakaltı (Hacılar) Hanı Üst Kat Revak Taban ve Tavan Döşemeleri

Foto. 86: Kömürcü (Kömürçüvalı) Hanı Kuzey Cephe Girişi

Foto. 87: Kömürcü (K m r uvalı)Hanı Kuzey Cephesi

Foto. 88: Kömürcü (K m r uvalı) Hanı Giriş Kısmı

Foto. 89: Kömürcü (K m r valı) Hanı Giriş Kısmı

Foto. 90: Kömürcü (K m r valı) Hanı Avlusundan Güney ve Batı Yöne Bakış

Foto. 91: Kömürcü (K m r valı) Hanı Avlusundan Kuzey Yöne Bakış

Foto. 92: Kömürcü (K m r valı) Hanı Avlusundan Doğu Yöne Bakış

Foto. 93: Kömürcü (K m r uvalı) Hanı Kuzeydoğusundaki Tek Katlı Mekâna Bakış

Foto. 94: Mercan Han Genel Görünüşü

Foto. 95: Mercan Han Alt Kat Doğu Cephesinde Bulunan Mekânın İçi

Foto. 96: Mercan Han Alt ve Üst Kat Görünüşü

Foto. 97: Mercan Han Alt Katın Batısındaki Eklenti Kısım

Foto. 98: Mercan Han Üst Kat Doğu Cephesi

Foto. 99: Mercan Han Revağı

Foto. 100: Mercan Han Üst Kat Mekânlarının Girişleri

Foto. 101: Mercan Han Üst Katın Batısındaki Eklenti Kısım

Foto. 102: Mercan Han Merdiveni

Foto. 103: Mercan Han Üst Kat Mekânlarının Doğu Cephesi

Foto. 104: Mercan Han Üst Kat Mekânlarından Bir İç Görünüş

Foto. 105: Mercan Han'ın Kuzey Cephesi

Foto. 106: Mercan Han'ın Doğu Cephesi Görüntüü

Foto. 107: Yağcılar Hanı Doğu Yöndeki Geniş Açıklıklı Girişi

Foto. 108: Yağcılar Hanı Kuzeybatı Kapısı

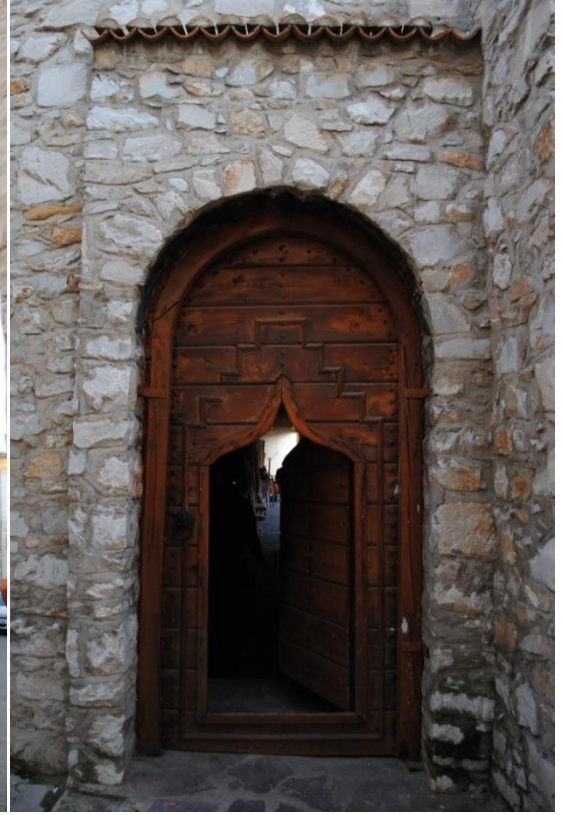

Foto. 109: Yağcılar Hanı Kuzeybatıdaki Kuzulu Kapıdan Görünüş

Foto. 110: Yağcılar Hanı Güney ve Batı Kanatları Arasındaki Güneybatı Girişi

Foto. 111: Yağcılar Hanı Güneybatı Kapısı

Foto. 112: Yağcılar Hanı Güney ve Batı Kanatlar Arasında Kalan Üstü Açık Geçidi

Foto. 113: Yağcılar Hanı Güney Kanadından Görünüş

Foto. 114: Yağcılar Hanı Güney Kanadı Alt Kat Mekânlarının Kapıları ve Pencerelerinin Açıldığı Revak Kısım

Foto. 115: Yağcılar Hanı Kuzey Kanadından Görünüş

Foto. 116: Yağcılar Hanı Kuzeybatı Kapısının Açıldığı Koridor

Foto. 117: Yağcılar Hanı Batı Kanadından Görünüş

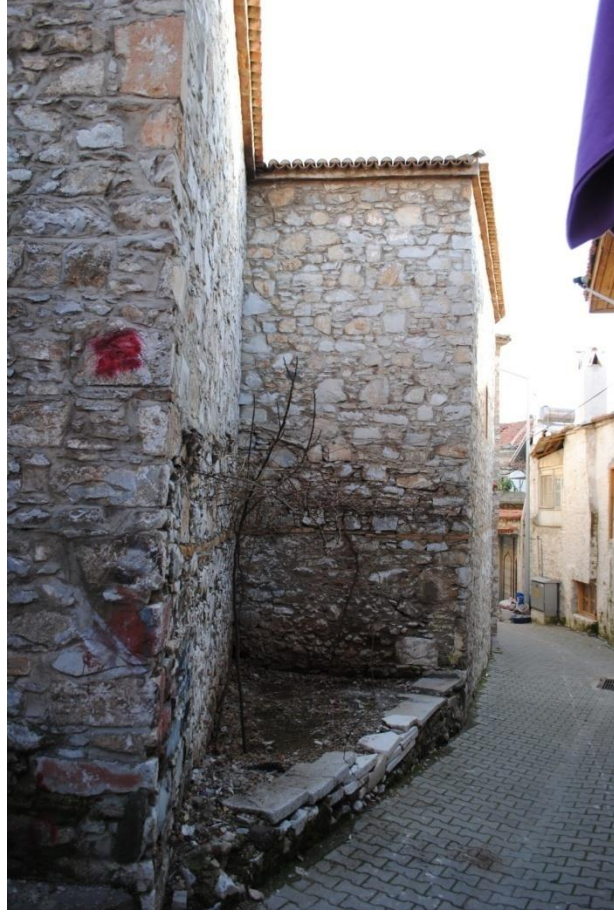

Foto. 118: Yağcılar Hanı Batı Duvarının Kuzey Köşeye Birleşmesi

Foto. 119: Yağcılar Hanı Doğu Kanadından Görünüş (Avluya Bakan Cephe)

Foto. 120: Yağcılar Hanı Doğu Kanadının Caddeye Bakan Cephesi

Foto. 121: Yağcılar Hanı Güney, Batı ve Kuzey Kanatlardan Görünüş ve Avlusu

Foto. 122: Yağcılar Hanı Batı Revak Kısımındaki Balkon Taşıntısı

Foto. 123: Yağcılar Hanı Batı Revak Kısımındaki Balkon Taşıntısı, İçten Görünüşü

Foto. 124: Yağcılar Hanı Güney Kanadına Çıkan Merdiveni

Foto. 125: Yağcılar Hanı Güney Kanadı Üst Kat Revatı

Foto. 126: Yağcılar Hanı Kuzey Kanat Üst Kat Mekânlarının Dış Görünüşü

Foto. 127: Yağcılar Hanı Kuzey Kanadı Üst Kat Koridor Kısmı

Foto. 128: Yağcılar Hanı Kuzey Kanadı Üst Kat Revağı

Foto. 129: Yağcılar Hanı Batı Kanadı Üst Kat Revağı

Foto. 130: Yağcılar Hanı Doğu Kanadının Avluya Bakan Cephesinden Görünüş

Foto. 131: Yağcılar Hanı Güney Cephe Dış Görünüşü

Foto. 132: Yağcılar Hanı Güney Cephesi Üst Kat Pencereleri

Foto. 133: Yağcılar Hanı Batı Cephesi

Foto. 134: Yağcılar Hanı Güney ve Batı Cephelerinin Birleştiği Köşe

Foto. 135: Yağcılar Hanı Doğu Cephesi

Foto. 136: Yağcılar Hanı Avlusunun Genel Görünüşü

Foto. 137: Yağcılar Hanı Alt Kat Revak Sütunu

Foto. 138: Yağcılar Hanı Üst Kat Revak Sütunları

Foto. 139: Yağcılar Hanı Kuzeydoğu Köşedeki Merdiveni

Foto. 140: Yağcılar Hanı Doğu Kanadındaki Üst Kat Mekânlardan Bir İç Görünüş

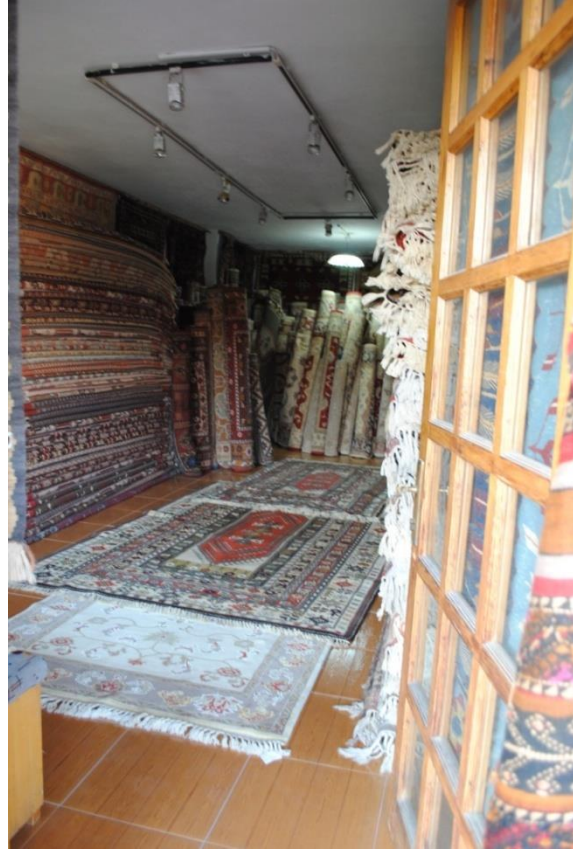

Foto. 141: Yağcılar Hanı Kuzey Kanadındaki Üst Kat Mekânlardan Bir İç Görünüş

Foto. 142: Yağcılar Hamı Güney Cephesinin Yukarısındaki Bacalar

Foto 143: Yarım Han Kuzey Kanadından ve Avlusundan Görünüş

Foto 144: Yarımcı Han Avlu Geçidi

Foto. 145: Yarımcı Han Avlu Geçidinin Güneydoğusundaki Mekânın Görünüşü

Foto. 146: Yarımcı Han'ın Güneydoğu Cephesindeki Mekânların Görünüşü (Muğla Belediyesi Arşivi)

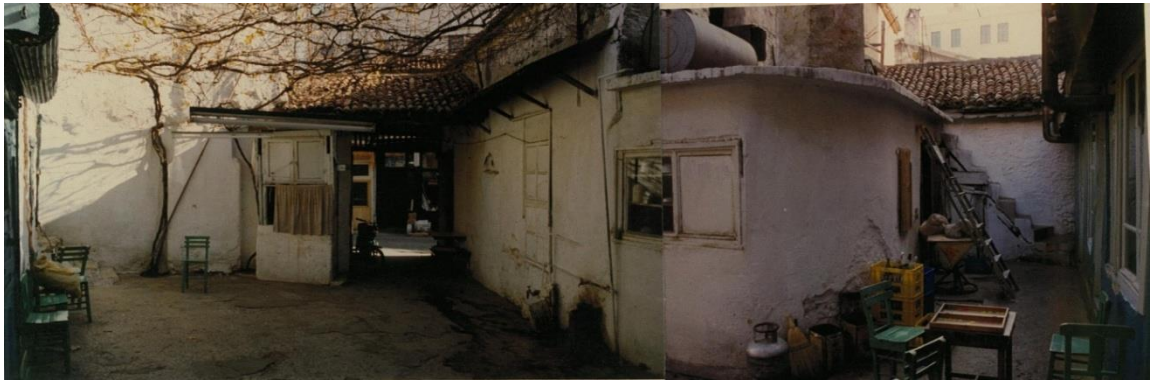

Foto. 147: Yarımcı Han Avlu Geçidi ve Avlu İçindeki Mekândan Görünüş (Muğla Belediyesi Arşivi)

Foto. 148: Yarım Han'ın Revaksız Avlusu

Foto. 149: Yarım Han'ın Kuzey Kanat Alt Kat Mekânları

Foto. 150: Yarımlı Han'ın Kuzey Kanat İki Katlı Kısım (Muğla Belediyesi Arşivi)

Foto. 151: Yarımlı Han Batı Kanat Alt Kat Mekânların Görünüşü

Foto. 152: Yarım Han Güney Kanadının Önceki Durumu (Muğla Belediyesi Arşivi)

Foto. 153: Yarım Han Kuzey Kanadının Alt ve Üst Kat Mekânlar

Foto. 154: Yarım Han'ın Batı Kanat Üst Kat Kısmı

Foto. 155: Yarım Han'ın Güneydoğu Mekânının Avluya Bakan Penceresi

Foto. 156: Yarım Han Avlu Kapısı

Foto. 157: Yarım Han'ın Kuzey Kanat Alt Kat Mekânından Görünüş

Foto. 158: Yarım Han'ın Batı Kanat Üst Kat Mekânından Görünüş

Foto. 159: Yarım Han Üst Kat Revağından Görünüş

Foto. 160: Yarımlı Han'ın Ahşap Saçakları

Foto. 161: Muğla'da Sivil Mimari Örneği

Foto. 162: Muğla'da Sivil Mimari Örneği

ÖZGEÇMİŞ

19.12.1984 yılında Denizli’de doğdu. İlk ve Orta öğrenimini tamamladıktan sonra 2002 yılında Denizli Lisesi’nden mezun oldu. 2004 yılında kazandığı Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü’nü 2008 yılında tamamladı. 2009 yılında Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Yüksek Lisansa başladı. 2011 yılında Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü’ne Araştırma Görevlisi olarak atanmış olup hala görevini sürdürmektedir.